

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Імені Лесі Українки

ШЕГЕДИН НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

**СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ТА СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ
ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ В
ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ**

(на матеріалі поезії августівського періоду)

Луцьк-2021

УДК 811.124'367.623'37'38 – 026.613

ШЗ8

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. О. В. Станіслав

(Волинський національний університет імені Лесі Українки);

д-р пед. наук, проф. О. І. Гулай

(Луцький національний технічний університет);

д-р філософ. наук, проф., засл. діяч науки і техніки України П. М. Кралуок

(Національний університет «Острозька академія»)

Шегедин Н. М.

ШЗ8 Семантична структура та стилістичні функції прикметників на позначення кольору в латинській мові (на матеріалі поезії августівського періоду): Монографія. – Луцьк, 2021. – 192 с.

У монографії досліджено семантичну структуру та стилістичні функції прикметників на позначення кольору в латинській мові (на матеріалі поезії Овідія, Горація та Вергілія). Застосувавши принцип теорії поля, виділено і описано лексико-семантичне поле прикметників на позначення кольору в їх цілісності та структурній завершеності, виявлено взаємозв'язки й перетини окремих полів на різних рівнях.

Для широкого кола лінгвістів, аспірантам, магістрантам, студентам класичної філології, усім, хто цікавиться латинською мовою.

УДК 811.124'367.623'37'38 – 026.613

© Шегедин Н. М., 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ КОЛЬОРУ	13
1. 1. Колір як елемент міфопоетичної картини світу.....	13
1. 2. Проблема системного аналізу лексики. Семантичне поле.....	17
1. 3. Лексичне значення слова. Полісемія.....	24
1. 4. Компонентний аналіз слова. Лексико-семантичне поле прикметників кольору.....	30
1. 5. Валентність як відображення семантичної значимості слова.....	35
1. 6. Внутрішня будова слова і її вплив на формування лексичного значення слова.....	37
РОЗДІЛ II ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПОЛЯ ПРИКМЕТНИКІВ КОЛЬОРУ В РИМСЬКІЙ ПОЕЗІЇ	42
2. 1. Лексико-семантичне поле прикметників білого кольору.....	42
2. 2. Лексико-семантичне поле прикметників чорного кольору.....	73
2. 3. Лексико-семантичне поле прикметників червоного кольору.....	91
2. 4. Лексико-семантичне поле прикметників жовтого кольору.....	104
2. 5. Лексико-семантичне поле прикметників зеленого кольору.....	122
2. 6. Лексико-семантичне поле прикметників синього кольору.....	134
РОЗДІЛ III ДЕРИВАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКМЕТНИКІВ КОЛЬОРУ	143
3. 1. Деривація і семантичне моделювання прикметників на позначення кольору.....	143
3. 2. Словотвірні особливості співвідносної міри якості прикметників кольору.....	153
3. 3. Основоскладання як засіб семантичних та дериваційних трансформацій.....	156
ВИСНОВКИ	161
Список використаної літератури та джерел	167
Додатки	180

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЛСВ – лексико-семантичний варіант
ЛСП – лексико-семантичне поле
ПК – прикметники кольору
ТГ – тематична група

ВСТУП

Колір – це феномен, що належить світу фізики і, разом з тим є продуктом людської свідомості, оскільки кольоропозначення – це вже мовна сфера. Колір постає перед нами у двох іпостасях: візуальному образі і вербальній одиниці, що називає його. Як наслідок, спостерігаємо зміщення або підміну понять колір і кольоропозначення, що належить до різних сфер буття. З одного боку, опис символіки кольору може бути єдиним завдяки мовним термінам, тому мимоволі відбувається ототожнення вказаних понять. З другого боку, подібна плутанина призводить до того, що при існуванні безлічі класифікацій, прийнятих у різних сферах людських знань, єдина думка з приводу класифікації кольоропозначень відсутня. Кольори досліджуються науковцями у фізичному [58], психологічному [40], філософському [12], мистецтвознавчому [33], лінгвістичному напрямках. Так, в оптиці прийнятий поділ на *основні і не основні кольори, прості і складні*, в психології – *теплі і холодні, збудливі і пригноблюючі*, у живопису – *хроматичні і ахроматичні, локальні, пастельні і т.д.* Однак уся ця термінологія стосується фізичної сторони кольору, а не до слова-кольоропозначення.

Останнім часом зросла зацікавленість до лексики кольоропозначень, яка розглядається у сучасному мовознавстві у кількох аспектах. Назви кольорів становлять об'єкт наукового вивчення у галузі порівняльного мовознавства (О. Коваль-Костинська [53], Н. Пелєвина [83]); етнолінгвістики (Г. Яворська [123]); психолінгвістики (Л. Лисиченко [66], Р. Фрумкіна [109], Т.Ковальова [54], С. Григоруку [37.]); лінгвісти досліджують у перекладознавчому аспекті (І. Ковальська [55], О. Потебня [87], О. Веселовський [23], Н. Бахіліна [9], М. Чікало [111], О. Панченко [79], В. Мур'янов [75.]); розглядають семантичне наповнення та словотворчі особливості колірних лексем (Р. В. Алімпієва [3], О. Дзівак [41], О. Вербицька [22], Л. Грибова [36], Ж. Соколовська [96], Ф. Шемякін [116]); опрацьовують структурно-семантичні зв'язки позначень кольору як елементів мовної системи (А. Висоцький [27], А. Кириченко) [51], А. Критенко [59], В.

Москович [73]). Численні новітні розвідки дають нам підставу стверджувати, що колірна лексика перебуває під пильною увагою дослідників у різних мовах. На прикладах німецької мови Л. Ковбасюк дослідила проблему формування одиниць вторинної номінації з компонентом "кольороназва", що дозволило "розкрити нову грань номінації об'єктів, явищ, подій об'єктивної дійсності за допомогою кольороназв, висвітлюючи водночас шляхи та лінгвокогнітивні механізми творення, культурно-національну специфіку досліджуваних одиниць і їхній функціональний аспект у текстах сучасної німецької мови." [56]. У своїй науковій розвідці Т. Венкель зосередилась "на дослідженні синтагматичних, парадигматичних та епідигматичних характеристик прикметників на позначення кольору" у англійській мові [21]. Встановленню взаємозв'язків між словами всередині лексико-семантичної групи німецьких прикметників освітлення присвячена наукова робота Л. Цвяк. Дослідниця визначила семантичну структуру прикметників із значенням "темний", "світлий", "матовий" [110]. Дослідженням концептів "білий" та "чорний" у мові поезії 1910-1930 рр. Е. Кузьміна у своїй науковій розвідці продовжує тенденцію розроблення комплексного аналізу у світлі новітніх пошуків і напрямків українського мовознавства кінця ХХ – початку ХХІ століття [62]. Діахронічний аналіз слів, які позначають колір, зроблено дослідницею Т. Козак, що дає змогу зазирнути в історичне минуле відповідних лексем німецької мови, проаналізувати їх становлення й розвиток, а на підставі одержаних даних реконструювати найдавніші форми та значення [57]. Наукова розвідка С. Григорука присвячена комплексному аналізу колористичної лексики поезій Г. Державіна у порівнянні з відповідним мовним шаром поетів сучасників, що дало можливість вивчити її склад, системні відношення, семантику та функціонування [37]. Шеховцова О.А. звернулася до питання лінгвістики кольору, що пов'язана з проблемою вивчення процесів трансформації мовного знаку в символ кольору в процесі вербалізації культурних і емоційних концептів в іспанській, російській та українській мовах. [117.]. На основі семантико-стилістичного аналізу лексем кольору Губарева Г.А.

дослідила особливості використання барв як важливого складника поетичного ідіолекту Ліни Костенко [39.].

Найяскравіше колористична культура виявилась за доби античності. Про це стверджує Л. В. Бичкова у своїй праці „Колористична культура античного світу”. Авторка зосередила увагу на процесах формування і розвитку колірної культури з урахуванням „динаміки політичних та ідеологічних настанов, що панують у суспільстві” [13]. Суспільна психологія чітко простежується у характері колористики, адже кольоросприйняття безпосередньо пов’язане зі сферою почуттів.

Досліджуючи у своїй науковій розвідці проблеми функціонування прикметникових лексичних синонімів у старогрецькій мові, Малиновська О. І зробила вагомий внесок у теорію семантичних полів стародавніх мов, з’ясувала специфіку формування синонімічного ряду аналізованих прикметників, проаналізувала їхню семантичну структуру та особливості їхнього функціонування [69]. Проблему визначення меж Лексико-семантичного поля прикметників кольору у мові Гомера знаходимо у праці Н. К. Малінаускене [68]. Авторка наголошує на проблемі визначення кола прикметників, що позначають колір в античний період, коли колірна картина світу перебуває на стадії формування і межі її досить нечіткі. Часто кольоропозначення тісно пов’язані одні з образом, інші – з квіткою, треті – зі світлотіньовими явищами.

Н. К. Малінаускене [68] вважає, що кольоропозначення слід розглядати як систему якісних колірних позначень, між якими виникають парадигматичні зв’язки. Лексичне поле кольоропозначень, як наголошують М. А. Бородіна і В. Г. Гак займає „проміжне положення між конкретними і абстрактними поняттями: з однієї сторони, колір – явище цілком природне, з іншої – емоційно-психічна сторона наближає цю групу слів до абстрактних уявлень.” [14] Автори зазначають, що у римлян поряд із протиставленням яскравості та матовості кольору, він (колір) формується як самостійна одиниця: колір присутній у портретному описі, набуває символічного значення і т. п.

Проведений аналіз робіт присвячених кольоропозначенням у різних мовах дає підстави стверджувати що прикметники на позначення кольору в латинській мові не були ще предметом вивчення. І ми вважаємо, що на основі поезій римських античних авторів Овідія, Горація та Вергілія таке дослідження дасть вагомий результат у галузі вивчення семантики прикметників кольору, структури їхнього лексичного значення, функціонально-стилістичних особливостей лексичних одиниць та дериваційного потенціалу у сфері семантичного розширення. Семантика мовних одиниць у їх поетичній функції характеризується часто не постійними, а рухомими ознаками. Сутність рухомих ознак можна пояснити таким чином: семантика поетичного слова, наприклад, прикметника кольору, постає у вигляді „амплітуди коливань”: від постійного значення до значення, співвідносного з семантикою того слова, з яким сполучається.

Поетичне слово завжди вирізняється естетичним впливом на читача, і якщо говорити про прикметник кольору, то слід зазначити, що на нього ця функція покладена першочергово: прикметники, що позначають колір стають за певних умов естетично значимими. Дослідження функціонування цих лексем у поетичній системі є досить важливим ще й тому, що дає цінні результати для глибокого пізнання особливостей семантики прикметників кольору як у латинській мові в цілому, так і в поетичних ідіолектах класичного періоду. У полі зору нашого дослідження – прикметники кольору у поетичній мові трьох ушавлених поетів античного Риму: Горація, всесвітньо визнаного лірика, твори якого відзначаються майстерністю художнього слова, натхненною образністю, завдяки чому Горацій став всесвітньо відомим ліриком; Овідія, для творчості якого характерні тонкі психологічні спостереження і висока майстерність віршування та Вергілія – видатного римського поета, творчість якого формувалась під впливом філософії природи Лукреція і ліричної поезії Катулла.

Актуальність дослідження полягає у необхідності побудови системної класифікації прикметників, що позначають колір, напрацюванні єдиного підходу до опису їх словотворчої парадигми. До того ж, лексеми кольору в поезії Горація і

Овідія та Вергілія мають індивідуально-авторські особливості, що потребує ретельного вивчення, порівняння та узагальнення з позиції семантики та функціонально-стилістичної інтерпретації. Спостереження над функціонуванням прикметників кольору у поетичних творах класичної доби дають цінні результати для глибокого пізнання особливостей семантики кольоративів, що є підґрунтям для укладання поетичних та загальнономовних тлумачних словників.

Мета роботи – визначити лексико-семантичні поля прикметників кольору у римській поезії представників класичної доби.

Для досягнення мети поставлені такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз теоретичних праць з дослідження прикметників як компонентів лексико-семантичного поля.
2. Окреслити лексико-семантичні поля (далі ЛСП) прикметників кольору у поетичному словнику аналізованих поетів.
3. Виявити особливості семантичної структури прикметників кольору (далі ПК).
4. Подати частотну характеристику досліджуваних лексем на основі суцільної вибірки з творів Горація, Овідія та Вергілія.
5. Дослідити дериваційні особливості прикметників кольору.

Об'єктом дослідження є ЛСП прикметників, які позначають колір у поетичних творах Горація, Овідія та Вергілія.

Предметом вивчення є семантична структура та особливості функціонування прикметників ЛСП.

Матеріалом дослідження стала вибірка прикладів вживання прикметників, що позначають колір на основі оригінальних творів Горація – „Еподи”, „Сатири”, „Оди”, „Послання”, „Гімн століття”, Овідія – „Любовні елегії”, „Наука кохання”, „Засоби від кохання”, „Метаморфози”, „Фасти”, „Скорботні елегії”, „Понтійські послання”, Вергілія – „Буколіки”, „Георгіки”, „Енеїда”.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й розв'язання

конкретних завдань було використано наступні методи лінгвістичного аналізу: *метод семантичного поля* – для системного розгляду прикметників, що позначають колір; *метод дистрибутивного та компонентного аналізу* – для встановлення семантичних ознак ПК, задіяних у формуванні ЛСП; *метод словотвірного аналізу* – для дослідження словотвірної структури похідних слів; *метод контекстуального аналізу* – для визначення функцій аналізованих одиниць у античних текстах; *deskриптивний, порівняльно-зіставний методи* було використано під час суцільної вибірки лексичних одиниць з поетичних творів; *метод кількісного аналізу* – для визначення частоти, інвентаризації, систематизації, класифікації та корелятивності ПК у поетичних творах Горация, Овідія та Вергілія.

Наукова новизна визначається тим, що вперше на матеріалі латинської мови описано лексико-семантичні поля прикметників кольору, реалізовані у поезії Горация, Овідія та Вергілія; зроблено їх порівняльний аналіз і виявлено закономірності реалізації досліджуваних компонентів ЛСП у латинській мові.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що застосувавши новітні принципи аналізу функціонального аспекту ПК, зокрема теорії поля було виділено і описано ЛСП прикметників кольору в їх цілісності та структурній завершеності, виявлено взаємозв'язки й перетини окремих мікрополів на різних рівнях. Висновки отримані під час проведення дослідження, розширюють і поглиблюють знання у сфері семантичних та стилістичних особливостей ад'єктива. Результати дослідження сприяють глибшому розумінню специфіки художньо-естетичних властивостей поетичного слова античності.

категорій стилістики художньої літератури, конкретизують вироблені в мовознавстві уявлення про механізми взаємодії традицій і новаторства в розвитку поетичної мови.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання основних положень, дослідженого матеріалу та результатів наукової роботи під час лекційних та семінарських занять з античної літератури; у спецсемінарах з

питань лексичної семантики та стилістики; при створенні спеціальних посібників та словників; у науково-пошуковій роботі аспірантів та студентів.

Апробація роботи. Основні положення наукового дослідження висвітлено та обговорено на щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів Волинського національного університету імені Лесі Українки (2005 - 2013). Окремі положення та основні результати представлено на семи наукових конференціях: „Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк - Світязь, 2007, 2008), Міжнародна наукова конференція „Класична філологія на сучасному етапі”. До 70-річчя професора кафедри класичної філології, члена Національної спілки письменників України Андрія Олександровича Содомори. (Львів, 2008), VIII Всеукраїнська наук. конф. Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. (Харків, 2009), III Міжнародна науково-практична конф. аспірантів і студентів ”Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє” (Луцьк, 2009), Всеукраїнські читання „Класична філологія у ХХІ ст.: здобутки та перспективи”. Присвячені 90-річчю від дня народження професора кафедри класичної філології В. П. Маслюка. (Львів, 2010), Міжнародна конференція „Міжнародна комунікація: мова, культура, особистість”. (Остріг, 2010).

Основні положення дослідження викладено у десяти публікаціях, сім із яких надруковано в спеціалізованих наукових виданнях України.

1. Семантичне поле кольору в латинській мові (на матеріалі творів Горація) // Філологічні студії. – Луцьк, 2005. – Вип. 2. – С. 136–138.

2. Семантична структура концепту „білий” у поетичній мові Горація // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2006. №6. – С. 74 – 76.

3. Структура та склад лексико-семантичного поля прикметників кольору у поемі Овідія „Метаморфози” // „Пріоритети германського та романського мовознавства: матеріали наук. конф.”.(Луцьк, 2007)// Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки.– Луцьк, 2007. – №4. – С. 204 – 207.

4. *Vitae colores* // „Класична філологія на сучасному етапі”. До 70-річчя професора кафедри класичної філології, члена Національної спілки письменників

України Андрія Олександровича Содомори. – : матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 2008). – Львів, 2008.

5. Семантичний аналіз концепту червоного кольору в латинській мові // Пріоритети германського та романського мовознавства: матеріали II Всеукр.наук.конф. (Луцьк – Світязь, 2008) // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – 2008. – №5. – С. 90 – 94.

6. Словотвір як ресурс семантичних змін ад'єктива (на матеріалі прикметників кольору у латинській мові) // Класична філологія у XXI ст.: здобутки та перспективи: матеріали Всеукр. читань присвячених 90-річчю від дня народження проф. кафедри класичної філології В. П. Маслюка. (Львів, 2010). – Львів, 2010.

7. Лексико-семантична характеристика прикметників синього кольору у латинській мові (на матеріалі поетичних творів Горація, Овідія та Вергілія) // Міжнародна комунікація: мова, культура, особистість: матеріали Міжнар. конф. (Остріг, 2010). – Остріг, 2010. – С. 84 – 85.

8. Деривація та семантичний потенціал прикметників кольору в латинській мові // Сучасні дослідження з іноземної філології: зб. наук. праць.– Ужгород, 2013. – Вип. 11. – С. 390–397.

9. Функционально-стилистические особенности прилагательных цвета в латинском языке // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. July – August. // Austria, Vienna, 2014. – S. 61 – 65.

10. Семантика та стилістичні функції прикметників жовтого кольору в латинській мові (на матеріалі творів августівського періоду) // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. . – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. – № 13. – С. 165 – 170.

РОЗДІЛ I

Теоретичні основи дослідження прикметників кольору

1. 1. Колір як елемент міфопоетичної картини світу

Сучасний стан лінгвістики характеризується синтезом філософського, лінгвістичного, психологічного, культурознавчого та інших підходів, що дозволяє по-новому поглянути на процеси формування мовної картини світу. [98]. Розмаїття колірної лексики в мові пояснюється важливістю зорових вражень як одного із джерел пізнання навколишнього світу. Колірні ознаки матеріальних об'єктів абстрагуються свідомістю людини і набувають „самостійного існування у сфері ідеального, у різноманітних пластах духовного досвіду людства” [82, 101]. Властивість розрізняти кольори становить значну частину можливостей зорового сприйняття людини, і тому фізіологія і психологія зацікавлені вирішенням проблем сприйняття кольору. Відомий психофізіолог Дж. Д. Гессі стверджує, що „велика важливість кольору полягає у факті, що він може впливати на найрізноманітніші аспекти людини – фізичний, емоційний, розумовий і духовний, і це допомагає досягти гармонії, яка містить у собі цілковите здоров'я” [126, 59]. У галузі лінгвістики науковці займаються вивченням процесів відтворення відчуттів кольору у мові (ця зацікавленість бере свій початок ще з часів Платона і Арістотеля). Арістотель [7], будучи на ідеалістичних позиціях, методом наукового пізнання створив теорію кольору. Він вперше в античній філософії сформував цілісну теоретичну модель кольоросприйняття. Йому вдалося наблизитись до хвильової сутності кольору і зробити вагомий внесок в подальшу теорію кольорознавства.

Феномен кольору можна розглядати у трьох площинах: у реальному світі, де він виступає фізичною характеристикою видимих об'єктів, у свідомості людини та в мовному просторі. У науковій картині світу все розмаїття зорових вражень становить чітко окреслену систему, яка виявляється в існуванні відчуттів

ахроматичних (*білий, чорний, різні відтінки сірого*) і хроматичних кольорів. Білий колір розкладається на спектр, у якому виділяють сім хроматичних барв (*червоний, оранжевий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий*), здатних змінюватися за такими фізичними параметрами, як тон, яскравість та насиченість. Серед трьох характеристик хроматичних колірних зразків основним є тон – абстрактна ознака, яка дозволяє віднести їх до певної частини спектра. Яскравість та насиченість природного колірної сигналу вказують відповідно на ступінь близькості його до білого та інтенсивність вияву тональної колірної ознаки.

„Античні часи позначилися свідомим використанням кольорів, започаткуванням наукового підходу до проблеми сутності кольору та процесу кольоросприйняття, ідеєю теоретичного відбору гармонійного сполучення кольорів та першими концепціями теорії колірної гармонії, виникнення теорії кольоротерапії.” [13, 5] Архаїчна картина світу засвідчує існування символіки барв на рівні конкретно-чуттєвого сприймання навколишнього світу, прямих асоціативних зв'язків між різними сферами життя, що пояснюється синкретизмом осягнення дійсності. Символізація позначень кольору є досить деталізованою: в ній виявляються дуалізм світлих і темних кольорів, полярність теплих і холодних, чистота кольору, що позначається на позитивному чи негативному сприйманні кольору.

Загальна риса вчення матеріалістів — визнання розвитку природи, динаміка життя. Античні мислителі-матеріалісти Піфагор, Геракліт, Анаксагор, Емпедокл, Демокріт, Епікур розробили діалектичне розуміння гармонії як єдності та боротьби протилежностей, що складають художню досконалість. Стосовно кольору в живописі і декоративному мистецтві поняття гармонії інтерпретувалося як чітке розрізнення кольорів, і водночас їхня близькість, пом'якшення відношень відтінками і світлотінню, невелике число домінантних кольорів і чіткість типу колірної композиції, головним чином, на основі монохромності або полярності. Поряд з безмежною вірою античних мислителів у число, логіку, закономірність ідеальних кольорів тощо, на практиці відбувалося зародження першої

психофізіологічної системи кольорів. У філософській концепції стародавніх Греції та Риму вважалося, що білий відповідає природі добра, чорний – природі зла. Побутувала думка, що біле і чорне – начала, а інші кольори виникли від їх змішування. До основних кольорів належали чотири кольори, що відповідало кількості першоелементів, із яких, на думку стародавніх, складався Всесвіт [107, 378]

Старогрецький філософ - матеріаліст Емпедокл (V ст. до н. е.) вперше сформулював теорію сприйняття оком предметів у кольорі. Сприйняття кольорів, на думку філософа визначається як якістю предметів, які впливають на зір, так і характеристиками зорового органу. Емпедокл висуває гіпотезу, що вся кольорова гама може бути зведена до чотирьох основних кольорів. Він вважав, що чорний колір відповідає воді, білий – вогню, червоний – землі, а жовтий – повітрю.

Колористичну культуру античності слід розглядати як цілісне явище, яке реагувало на зміни в соціальному та політичному житті відбивалося у пріоритетах у галузі поліхромії. „Міфологізм мислення античних людей містив у культурі колірну образність. В античних міфах використовується колірне кодування: Золота доба, Срібна доба, Мідна доба. Однак очевидно, що більше значення тут має цінність металів, ніж образні якості кольору.” [13, 19]

При жертвоприношеннях римляни дотримувались суворих правил. Так, вищим богам вони приносили в жертву білих тварин, а нижчим – чорних.

Виникає у Римі інститут весталок – спершу охоронниць домашнього вогнища, а згодом священних реліквій у храмах богині Вести. Одягом весталок були білі парадні палли, як символ чистоти і непорочності, зречення мирського в ім'я служіння богам.

Люди Стародавнього Риму у собі поєднували темне і світле, примушуючи письменників з великим запалом виступати проти усього ганебного і низького протиставляючи йому приклади, гідної похвали, поведінки. [24, 492]. Для траурних обрядів слугував одяг чорного кольору, який був дорогим, тому часто

жінки на траурні церемонії, розпустивши волосся, одягали білий одяг і не використовували прикрас, що символізувало скорботу.

Соціальний статус і влада мали також свій колір. В Греції і Римі судді, кандидати на посаду (*candidatus*, і *m* походить від прикметника *candidus* "білосніжний", "чистий", "чесний") одягались у білі тоги. Білого кольору були туніки жриць богині Вести – богині домашнього вогнища. Пурпуровий колір був кольором царів, імператорів та богів. Лексема *purpureus*, як слушно зауважує Р. В. Алімпієва, відображає у своїй семантиці пам'ять про первинний кольорообраз, обумовлений етимологічно (пурпур – велична дорогоцінна одежа вибраних осіб), який асоціюється з відчуттям величної краси, внаслідок чого абсолютно співвідноситься з контекстом, який за своєю конотативною направленістю відповідає цьому сильному емоційному відчуттю [3, 96]. Грецько-римська культурна традиція залишила нам у спадок такі значення кольорів: синій (атрибут Юпітера та Юнони) – релігійні почуття, відданість і невинність; зелений (колір Венери Природи) – плодючість полів, симпатія і пристосованість; жовтий (атрибут Аполлона, бога сонця) – великодушність, інтуїція і інтелект; червоний (атрибут Марса) – пристрасть, чуттєвість і життєдайні сили [136]. Римська антична культура використовувала символіку кольору у найрізноманітніших сферах суспільного життя: філософії, медицині, релігії, політиці і для передачі емоційного стану людини. Колір і кольоропозначення:

- 1) брали участь у побудові моделі світу, відповідно до чотирьох першоджерел;
- 2) використовувались як терміни у медицині;
- 3) виконували магічну функцію;
- 4) виконували диференційну функцію, вказуючи на соціальний стан;
- 5) виконували естетичну функцію у мовних текстах;
- 6) співвідносились з емоціями і почуттями;
- 7) ставали атрибутами богів, будучи засобом їх характеристики.

„Значимість сприйняття кольору для різних наук про людину – одна із причин великої уваги до вивчення процесів відтворення відчуттів кольору в мові[16, 3].

Таким чином, колір в Стародавньому Римі був унікальним природним феноменом, який проникав у різні галузі життєдіяльності людини. Він ставав засобом художньої виразності у мистецтві та літературі.

1.2. Проблема системного аналізу лексики. Семантичне поле

Усі матеріальні об'єкти, що існують у природі мають певні колірні ознаки, які відображаються в нашій свідомості через візуальні відчуття, тобто колірний сигнал інтерпретується у мисленні людини. Результатом вербалізації колірною сигналу є „особливий простір у межах мовної картини світу, що перетинається і взаємодіє з концептуальною моделлю колірною простору”[82, 101]. Кольороназви в мові можна поділити на дві лексико-семантичні групи: первинні і вторинні. До первинних відносяться прикметники, які в мові не співвідносяться з іменниками-референтами і означають абстрактні колірні якості. Їхнє походження та зв'язок з певною конкретною назвою розкривається за допомогою етимологічного аналізу (червоний, чорний, білий, зелений і т. д.). Вторинними є прикметники, що передають конкретний колір за колірною подібністю до предметів і явищ навколишнього світу (кривавий, кольору слонової кістки, бурштиновий, молочний і т. д.). Категорія кольору отримує своє відображення на всіх мовних рівнях з використанням різних мовних засобів: передавати колір здатні іменники, прикметники, дієслова, прислівники, порівняльні звороти та фразеологічні сполучення. Нашим завданням є дослідити семантичні та

стилістичні функції прикметників, які „на відміну від іменників, дієслів і прислівників позначають ознаки предметів, а це веде за собою обов’язкове узгодження прикметника з іменником” [91, 188]. Так колірна ознака стає невід’ємною властивістю предмета в мовній картині світу. Якісні прикметники є ієрархічною складною системою, елементи якої об’єднуються на основі загальної семантичної ознаки. У нашому випадку такою семантичною ознакою є колір. При дослідженні прикметників кольору виділяємо такі ознаки, як: „залежність значень слів одне від одного, від їхнього місця в групі, до якої вони входять, безпосередня їхня семантична близькість, часткова чи повна відповідність значення, можливість їхньої взаємозамінності в певних умовах”[106, 533]. Постає питання детального вивчення понятійного а не емоційного змісту значення. Шведський мовознавець Г. Стерн [129] детально вивчає відношення між словом, значенням і предметом, яке називає слово. Між символом і референтом встановлюється зв’язок через поняття, яке поєднується і з символом і з референтом самостійно. Дослідник під значенням слова розуміє поняття і розробляє спосіб класифікації видів зміни значень, який ґрунтується на логічному аспекті. Та його класифікаційна система була недосконалою і вимагала уточнень. Що свідчить про виникнення структурної лінгвістики, яка на своїх початках намагалася з позицій дистрибутивного аналізу пояснити виникнення, розвиток і зміну лексичного значення.

Системний підхід до мови було прийнято пов’язувати лише з ХХ століттям, але насправді він має значно глибшу історію. Як засвідчує В. В. Акуленко [1, 6], системні мовні зв’язки проявлялися в граматичних традиціях античної Європи з направленістю грецької та латинської граматики на чітку класифікацію слів за частинами мови і опису парадигм словозмін. „Метод класифікації – один із основних наукових методів пізнання, особливо ефективний на ранніх етапах розвитку науки, відтворюючи деякі суттєві характеристики об’єктів, проявляючи зв’язок між ними, приводить до узагальнюючих висновків. Остання особливість класифікаційного опису виявилась, зокрема, коли класи грецької граматики були

успішно, хоча й з деякими корективами, перенесені на факти латинської мови, і отримавши підтвердження, були взяті за основу у граматиках нових європейських мов”[1, 6]. Дослідження лексичних груп у лінгвістиці дало поштовх до виникнення нових термінологічних понять. У своїх працях А. А. Уфимцева [105] запропонувала використовувати термін ”лексико-семантична група слів”. У тематичній групі, як зазначає Л. М. Васильєв, слова „об’єднуються однією і тією ж типовою ситуацією або однією темою”, тоді як загальна ідентифікуюча (ядерна) сема для них не обов’язкова” [18, 110]. „На відміну від семантичного поля, яке є впорядкованою множиною словесних знаків, тематична група є сукупністю матеріальних і ідеальних денотатів (або референтів), які позначені словесними знаками” [63, 219]. При дослідженні лексичних групувань, елементи яких позначають ознаку кольору, вчені-мовознавці застосовують різні термінологічні поняття. У своєму дослідженні В. А. Москович, зробивши порівняльний опис семантики англійської, французької та російської мов, зазначає, що „побудова типології семантичних полів кольоропозначень різних мов можлива, незважаючи на нечіткі межі значень окремих слів та межі семантичних полів. Всебічний опис семантичного поля в окремій мові проводиться із застосуванням кількісного та якісного аналізів” [72, 17]. Висоцький А. В. у лексико-семантичній підсистемі прикметників виділяє кілька структурних різновидів лексико-семантичних груп: 1) ЛСГ з одного синонімічного ряду із семемами обмеженої сполучуваності (наприклад, ЛСГ прикметників на позначення кольору); 2) ЛСГ із двох протиставлених рядів, у яких протиставлення організується бінарним відношенням рядів до однієї з ядерних сем (наприклад, ЛСГ прикметників на позначення температури); 3) ЛСГ з кількох синонімічних рядів, укомплектованих за принципом еквіполентних та градуальних опозицій [27]. У своїй науковій розвідці Т. В. Венкель називає лексико-семантичну мікросистему кольору в англійській мові семантичним полем, яке складається з 11 лексико-семантичних мікрополів, що вирізняються за кількісним, якісним складом і частотністю вживання їхніх елементів [21, 3]. При вивченні німецьких прикметників

освітлення, Л. В. Цв'як також використовує термін „лексико-семантична група”, цим самим збагачуючи метод психолінгвістичного дослідження цієї ЛСГ та дефініції семантичної структури прикметників зі значенням ”темний”, ”світлий”, ”матовий”. Л. В. Цв'як проводить інвентаризацію лексико-семантичної групи (ЛСГ) прикметників освітлення, визначає її структуру - ядро, основний склад, периферію [110]. Досліджуючи мовну картину світу Ліни Костенко, Г. А. Губарева схиляється до використання терміна ”лексико-семантичне поле” прикметників, що позначають колір [39]. При дослідженні кольоропозначень у творах Гомера Н. К. Садикова виділяє лексико-семантичні групи, подає аналіз семантики слів кожної окремої групи. Дослідниця розглядає гомерівські кольоропозначення в цілому як особливу лексико-семантичну мікросистему яка формується під впливом фізико-хімічних, соціально-психологічних та естетичних факторів [92, 2]. Комплексний аналіз колористичної лексики поезій Г. Державіна дослідник С. І. Григорук проводить крізь призму лексико-семантичного поля, порівнюючи його з узагальненим однойменним полем поетичного мовлення епохи [37]. Таким чином, погляди науковців на питання комплексного вивчення лексичних одиниць, що позначають колір, розділилися на дві групи. Одні вчені називають лексичні мікросистеми лексико-семантичними групами, а інші – семантичними (лексико-семантичними) полями. „Критеріями розрізнення цих мікросистем можуть бути три основні ознаки: а) мовна / позамовна обумовленість зв'язків між лексемами; б) тип структурних відношень (комунікація / субституція) всередині мікросистеми; в) місце розташування і тип ідентифікатора (імені) групи” [63, 221].

Першим нові принципи системного аналізу лексики запропонував німецький учений Й. Трір [130, 10-20]. У своїх працях він спирається на вчення В. Гумбольта про внутрішню будову слова і вводить в лінгвістику поняття „семантичне поле”. Й. Трір називає мову замкненою стабільною системою, в якій кожен зі складових елементів отримує смисл тільки із цілого. Мовну систему вчений поділяє на два типи полів: 1) понятійні і 2) словесні поля. Він вважає їх

ізоморфними, тобто такими, де спостерігається паралелізм між змістом і вираженням. За Тріром, мовленнєве поле – це мінімальна самостійна одиниця мови, що становить замкнуту єдність понятійного і словесного полів. Праці Й. Тріра не залишились поза увагою. Багато дослідників критикували вченого за ідеалістичне розуміння співвідношення мови, мислення і реальної дійсності; за те, що „поля” Й. Тріра – це замкнута система слів, з чіткими внутрішніми і зовнішніми межами всупереч реальним мовним законам; за те, що допускав повний паралелізм між словесними і понятійними полями. І тим не менше теорія Й. Тріра стала важливим етапом у дослідженні лексико-семантичної системи.

Послідовником Й. Тріра став Л. Вайсгербер, який досліджував парадигматичні відношення між лексичними одиницями мови. Л. Вайсгербер [131, 149] вважає, що слово є складовою частиною поля, і значення слова визначається місцем цього слова в лексико-семантичному полі. Він відмежовує мовленнєві поля від тематичних і предметних груп. Оскільки вважає, що перші співвідносяться з семантичною системою мови, тоді як другі – з зовнішнім світом.

Х. Брінкман, як послідовник Л. Вайсгербера розглядає підхід „від значення до форми” у поєднанні з теорією мовного поля при описі засобів вираження модальності в німецькій мові. [127] Г. Іпсен своє „сміслові поле” протиставив полю Й. Тріра не лише за суттю, але й за методом. Вчений формує його не за ментально-споглядальними теоріями, а як узагальнення порівняльно-історичного вивчення лексики стародавніх мов.

В. Порціг уводить, як зазначає А. Уфімцева, в семасіологічну науку поняття „сміслові поле”. Це поняття „внутрішньої форми мови”, яка є „своєрідним способом сприйняття, що знаходиться у взаємодії з зовнішніми формами мови певної мовної спільноти” [105, 46]. Розглядаючи лексичну сторону мови як систему, В. Порціг висуває на перший план слова у статусі самостійних мовних одиниць, і звертається до їхніх основних значень у словосполученнях і деривації слів.

Теорію смислового розвитку певних рядів слів у мові розвинули О. Потебня

та М. Покровський, які наголошують на тісному зв'язку мови з історією народу. Вони схиляються до думки, що кожне слово належить до тієї чи іншої системи і важливим моментом є встановлення системоутворюючого, диференціюючого фактора кожної системи. Так О. Потебня [87] встановлює закономірні зв'язки між словами певних груп чи класів, і чітку послідовність виникнення нового уявлення на основі попереднього. М. Покровський вважає, що існує закономірність семантичних змін слів, і наголошує на необхідності вивчати історію значення слова тільки у сукупності з іншими синонімічними словами [86, 12]. Вченому вдалося дослідити „семантичний контекст слова, шляхи наповнення слів новим лексичним змістом в залежності від синтаксичної конструкції, в якій слово реалізує те чи інше своє значення” [105, 62].

На системний характер мови вказував у своїх працях Л. В. Щерба. Мовна система, на думку вченого, це те, „що об'єктивно закладене в мовному матеріалі і що проявляється в індивідуальній мовній системі. Тому в мовному матеріалі треба шукати джерело єдності мови.”[121, 26]. Будь-які зміни значення слова можна зрозуміти лише в середині системи конкретної мови.

На відміну від поняттєвої теорії Й. Тріра, Ф. П. Філін розробив мовленнєву теорію семантичного поля, ввівши термін „лексико-семантична група”. Під ЛСГ він розуміє „лексичні об'єднання з однорідними, зіставними значеннями”. Учений розглядаючи лексико-семантичні групи слів, зазначає, що слова в межах однієї групи пов'язані одне з одним відношеннями синонімії, антонімії, диференціації і узагальненнями подібних значень. Наявність у слові диференційних елементів створює умови реалізації ним системоутворчих властивостей [106]. Результати дослідження Ф. П. Філіна стали теоретичним підґрунтям у сфері дослідження лексико-семантичних груп. Теорію формування та функціонування ЛСГ розвиває А. Уфимцева, яка вважає ЛСГ різновидом семантичного поля [105]. Критерієм виділення лексико-семантичної групи дослідниця називає „наявність вільних змістових зв'язків між словами по лінії їхніх лексичних значень”[105] Тому, аналіз теоретичних і практичних здобутків лінгвістів різних періодів підводить нас до

думки, що лексико-семантична група – це ряд слів, які об'єднані однією спільною семою. Однак є ознаки, які чітко розмежовують ЛСГ і ЛСП.

Причиною необхідності групування слів в межах лексико-семантичного поля стала „здатність слова узагальнювати у своєму значенні цілий клас однорідних предметів і явищ, яка виявляється у процесі функціонування слів” [11, 229]. Останнім часом цей термін набув широкого застосування у мовознавстві [17, 47, 65, 104, 122,]. У нашій роботі ми не ставимо за мету вивчення принципів і методів формування лексико-семантичного поля, а послуговуватимемося напрацьованим науково-теоретичним матеріалом.

Дослідження семантичних полів Ю. Д. Апресян пропонує розглядати з позицій дистрибуції, тобто структурної моделі уживаних у певному значенні слів, при цьому звертати увагу на сполучуваність слова у цьому значенні. Вчений доводить з позицій об'єктивізму необхідність об'єднання лексичних одиниць у семантичні поля з допомогою дистрибутивного аналізу. [5,54]. У мовознавстві формування „семантичних полів” вчені проводять шляхом підбору до слова-ядра інших семантично зв'язаних слів. В середині поля між мовними одиницями створюються системні відношення, які мають складний характер. Як відбувається розвиток цих системних відношень між лексичними одиницями в межах ЛСП є основним нашим завданням. З погляду парадигматичних та синтагматичних відношень в лінгвістиці виділяють номінативні, лексико-семантичні та семантико-синтаксичні поля. [70, 29].

Лексико-семантичне поле характеризується 1) інтегральною семантичною ознакою, яка є спільною для всіх слів поля; 2) диференційними семантичними ознаками, за якими розрізняють конституенти поля; 3) ієрархічною залежністю семантичних ознак; 4) ядром та навколоядерною зоною; 5) відсутністю чітких меж; 6) наявністю мікрополів як складових ЛСП. Отже, семантичним полем називатимемо усю множинність слів об'єднаних спільністю змісту. У першу чергу в семантичному полі мають значення семантичні відношення між словами. Так

„матеріальним представником значення слова є його тлумачення, матеріальним представником семантичних відношень є їх опис”[60, 131].

Об’єктом нашого дослідження є ЛСП прикметників, що позначають колір в римській поезії, яке складається з 6 мікрополів. Конституенти поля об’єднуються, при наявності парадигматичних та синтагматичних відношень, спільним семантичним компонентом ”колір”.

1.3. Лексичне значення слова. Полісемія

Значення слова розуміють як структуру, „яка складається із кількох ієрархічно зв’язаних між собою субструктур, як багаторівневий комплекс, конституентами якого є ”семантика”, ”прагматика”, ”синтактика”.[63, 69]. Зупинимося на принципах виділення значень слів, що базуються, переважно, на семантичному аналізі. У своїх праця О. Ф. Лосєв, розвиваючи теорію мовного знака і його зв’язку зі значенням, стверджує, що слово може виражати не тільки поняття, але й різноманітні образи, уявлення, різні почуття і емоції і різну позасуб’єкту предметність [67, 189]. Сутність смислової сторони слова стала поштовхом градації лексичних значень за ієрархічною системою. Характер зв’язку слова з „предметами”, які воно позначає, впливає на самостійність і вживаність. Слово виражає свої значення не саме по собі, а лише через систему значень усього лексичного складу конкретної мови. Таким чином, значення слова – це „відображення предмета, явища або відношення у свідомості, що входить у структуру слова в якості, так званої, внутрішньої його сторони, стосовно якої звучання слова є матеріальною оболонкою, яка необхідна не лише для вираження значення і для повідомлення його іншим людям, але й для його виникнення, формування, існування і розвитку ” [94, 83]. Як зазначає Р. Дудок „внутрішня форма слова дає змогу зрозуміти, чому в мові можуть існувати численні слова для позначення одного і того самого предмета, і , навпаки, чому одне слово може позначати різні предмети. „Внутрішня форма слова” як семантична ознака, що абстрагується від субстанції елементів, є стабільною.” [43, 37]. Слово пов’язане

не з одним якимось значенням. Значення слова, таким чином є „відображення предмета, явища або відношення в свідомості, яке входить в структуру слова в якості так званої внутрішньої його сторони ” [94, 89]. За допомогою внутрішньої форми слова утворюються нові слова та значення. Так розвиток мови можна розглядати як процес зміни внутрішньої форми слова.

В.В. Виноградов „відносить лексичне значення до числа мовних категорій. Цей підхід до лексичного значення слова дозволить розглядати останнє як нерозривну єдність його звукової, змістової і граматичної сторін.”[105, 67]. Лексичне значення слова В.В. Виноградов вбачає у „предметно-речовому змісті, який сформований згідно законів граматики конкретної мови і є елементом загальної семантичної системи словника цієї мови” [25, 169]. Дослідник вважає, що поява нових значень у слові обумовлена змінами суспільного життя.

Опис прикметників, які позначають колір, проводимо, послуговуючись положеннями синтаксичної і семіотичної систем, оскільки існують „синтаксичні механізми, які керують функціонуванням мови на семантичному рівні” [113, 132]. Семантична система в такому випадку буде знаходитись у підпорядкуванні синтаксичної, що дасть можливість розглядати відношення цих систем з позицій логіки і комунікації. „Під логічним кутом зору головним слід вважати синтаксичний рівень, а підрядним – семантичний рівень, оскільки синтаксичний рівень може бути об’єктивною формальною базою для дослідження значень лінгвістичних одиниць мови” [113, 134]. Ми не відхиляємо і структурно-дистрибутивний підхід при визначенні значень. Оскільки, один і той самий прикметник може мати різні відтінки значення залежно від контексту та семантики об’єкта, ознаку якого він виражає. І погоджуємось з думкою В. Левицького, що „значення – це здобуті на досвіді знання про сукупність мовних та позамовних ситуацій, в яких може вживатися слово” [63, 68]

Колірна ознака за семантичними властивостями та асоціативними зв’язками виступає мовним засобом художнього твору і має значний емоційно-експресивний заряд. При проведенні семантичної класифікації ми спостерігаємо ряд труднощів:

первинні значення прикметників витісняються вторинними, співвідношення між прямим і переносним значенням можуть коливатися. Частина прикметників кольору належить до багатозначних слів: „за тим самим словом у системі мови закріпилося не одне, а кілька значень, взаємопов’язаних між собою і в той же час відмінних одне від одного” [81, 31]. У кожному ЛСП можна виділити ті компоненти, які безпосередньо співвідносяться з предметами об’єктивного світу, і ті, що виникають в результаті „асоціативного уявлення, викликаного основним значенням слова” [119, 58]. „Слово багатогранне, поняття, які воно виражає, не завжди чітко розмежовуються, переливаються і переходять один в одного, тому при виділенні значень демаркаційні лінії можна провести під різними кутами зору” [30, 530]. Вживання кожного слова є одиничною актуалізацією загального поняття. Тому значення слова стає тим з’єднувальним компонентом, що стоїть між знаком і денотатом. Семантика знака розглядається на денотативному та сигніфікативному рівнях. Терміни денотат та сигніфікат використовуються для розмежування об’єктів зовнішньої дійсності від об’єктів, якими оперує свідомість людини. Денотат – це „предметна віднесеність знаків мовного коду комунікації, тобто сукупність об’єктів, котрі можуть іменуватися певною одиницею мовного коду чи мовним виразом загалом” [10, 217]. Сигніфікатом вважатимемо „поняттєвий зміст, пов’язаний з денотативно референтною віднесеністю мовного знака” [10, 227]. Сигніфікат, поєднуючись з образом слова, стає лексичним значенням слова. На сигніфікат накладаються додаткові судження, оцінка, які є конотатом, а додаткове емоційне чи стилістичне значення слова – конотативним. Окремі прикметники мають цілий ряд конотацій, інші прикметники моносемантичні і їхній спектр дії обмежується номінативною функцією.

У лінгвістиці виділяють номінативне, фразеологічне і контекстуальне значення. Слова з номінативним лексичним значенням вступають у зв’язки між собою відповідно до тих реальних зв’язків, які існують між предметами чи явищами в об’єктивній дійсності. Слова набувають фразеологічних значень, коли у поєднанні з іншими словами мають цілісне значення і відтворюються в мові за

традицією. Разом із тим слово в реченні може поєднуватись з іншими словами без урахування зв'язків, що існують між предметами і явищами в об'єктивній дійсності. Тоді слово може реалізовувати своє контекстуальне значення. Суть його полягає у відображенні емоційної характеристики явищ, предметів чи осіб. Основна увага у нашому дослідженні приділяється номінативному та контекстуальному значенням. Лексичне значення слова, як засвідчує семантичний аналіз перебуває у динаміці. Прикметники, які позначають колір, мають ряд категоріальних ознак, „абстрагованих від предметних сфер і властивостей фізичного і органічного світу людини” [93, 110], що утворюють антонімічні пари: 1) яскравий – тьмянний; 2) насичений – розріджений; 3) світлий – темний. Значення прикметника, як зазначає Д. М. Шмельов реалізується в епідигматичних, парадигматичних та синтагматичних відношеннях [118, 57]. За теорією вченого епідигматичні відношення – це вид лексико-семантичних відношень, які відображають „семантичну структуру кожного окремого багатозначного слова” [118, 191]. Парадигматичні відношення між словами залежать від відношень, які існують між самими предметами дійсності.

Синтагматичні відношення – це закономірності сполучення, які обумовлюються синтагматичними зв'язками, можливими для конкретного слова. „Синтагматичні зв'язки входять в характеристику його семантики” [118, 159].

Системні відношення і принципи семантичної класифікації якісних прикметників дають можливість вивчити характер категоризації множинності прикметників кольору. Існує невелика кількість прикметників, що позначають основні кольори, і, зазвичай, вони є найчастіше вживаними. Одночасно кількість похідних і другорядних прикметників нараховує десятки і навіть сотні. Фізична природа кольору незмінна. Різні предмети і явища мають певні якості й ознаки. Тому ознаки не можуть існувати без його носія. Прикметники обслуговують коло предметів чи явищ (денотатів), які мають ознаку того чи іншого прикметника.

Однак у свідомості людей, а також у мові кольори знаходять різнопланове відображення. Цьому сприяють ряд як об'єктивних так і суб'єктивних факторів.

Так постає проблема багатозначності слова. На багатозначність лексичної одиниці впливають лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники. „Початкове емпіричне значення є, безперечно, семантичним центром слова. Актуальні семи початкового значення з'єднують з ним номінативно-похідні значення як емпіричного, так і раціонального характеру” [119, 109].

Застосовуючи функціональний підхід (значення слова – це відношення між іменем і смислом), С. Ульман [103] вказує на таке явище як полісемія. Існування полісемії прикметників кольору – це результат диспропорції між кількістю кольорів, що існують у природі і кількістю їхніх назв. Око людини сприймає кольори і відтінки, для яких в мові немає назв, але людина у свідомості диференціює те, на що наштовхує його рідна мова. Полісемія, будучи „чудовим засобом передачі нескінченно численних і різноманітних думок і почуттів людей”, [15, 118] стає „перешкодою” на шляху класифікаційних процесів лексики. „Важливою ознакою полісемії є семантична цілісність слова, яка забезпечується наявністю зв'язків між значеннями (семами) багатозначного слова” [63, 176]. В. А. Звєгінцев трактує багатозначність як існування „лексико-семантичних варіантів слова, які не поділяються на основні і неосновні, прямі і переносні і абсолютно рівноправні в цьому відношенні” [44, 228]. „Отже, полісемію мовних одиниць кваліфікуємо як мовну універсалію, яка ґрунтується на узагальнювальній діяльності мови і мислення, та універсальність якої (полісемії) виявлено в її смислотвірному потенціалі” [43, 223]. З огляду на це робимо висновок, що семантична структура полісемантичного слова набагато складніша порівняно із семантичною структурою слова з розширеною семантикою.

Прикметники, що вживаються у переносному значенні, набувають нової семантики і часто розміщуються у зоні накладання різних лексико-семантичних полів. Полісемія прикметників кольору властива відносним прикметникам, значення яких, завдяки своїй багатозначності важко підрахувати.

Ю. Д. Апресян виділяє три типи полісемії: радіальну, це коли непрямі значення знаходяться в безпосередній залежності від головного значення;

ланцюгову, коли кожне наступне значення має безпосередній зв'язок з попереднім; і радіально-ланцюгову полісемії. [6]. Отже, проблема полісемії полягає у вивченні семантичних відношень між окремими значеннями одного і того самого слова. Причиною існування полісемії, як вказує Р. Дудок, є наступні чинники: 1) безмежність зовнішнього світу як спільності предметів і явищ та обмеженість словникового запасу навіть найрозвиненішої мови; 2) принцип економії мовних засобів; 3) взаємозв'язок предметів і явищ, відображених у свідомості людини у вигляді значень [43, 226]. Ми погоджуємось з думкою автора, і вважаємо, що таке розуміння полісемії робить її вивчення у галузі семантики одним із основних.

Слово може мати не одне, а кілька значень, які внаслідок ієрархічних відношень в середині смислової структури слова, поділяються на основні значення і похідні, прями і переносні. „Під основним лексичним значенням слід розуміти те стрижневе значення полісемантичного слова, яке є вільним, стійким і постійним для певного періоду розвитку мови номінативним значенням і яке як обов'язковий елемент семантичної системи мови є необхідним і основним засобом вираження найсуттєвіших ознак понять, виражених словом” [105, 257]. Стверджуючи факт ієрархічної будови семантики слова, визначаємо головний лексико-семантичний варіант та похідні лексико-семантичні варіанти. Сукупність усіх ЛСВ становить семантичне мікрополе прикметників кольору певного тону. Мікрополя об'єднуються у єдине семантичне поле прикметників кольору. Семантичний розвиток багатозначного слова зумовлений існуванням певної абстрактної ідеї, контексту, який стає вираженням цієї ідеї, хронологічних рамок, в яких відбувається розвиток.

Серед основних форм семантичних процесів виділяємо розширення значення, звуження, метафора, метонімія, синонімічний розвиток значення, зміщення, енантіосемія. Стилістичний троп метафора є способом семантичних змін у слові. Дослідженню метафори присвячено достатньо наукових праць, але залишається нез'ясованим функціонування метафори в системі мови. У метафори

Шрам О. М. [119, 81] помічає „семантичну двоплановість” і „оцінний момент”. Дослідник вказує на відсутність самостійної номінативної функції метафори і присутність „певного змісту”. Метафорі властиві значні потенційні можливості в розкритті ідейно-художнього змісту тексту. Вона „володіє самостійною образністю, але в дійсності, вона також потребує підтримки з боку контексту” [50]. Метафорична образність, за визначенням О. Ф. Лосєва, є певного роду художній предмет, умисне створюваний і спеціально зафіксований [67, 428]. Метафорична колористика, в якій на перший план виступає живописна образність, є елементом, де підкреслюється імпресіоністська сила метафори.

Важливою проблемою лексикології є класифікація лексичних значень. Її розв’язанням одним з перших зацікавився В. Виноградов, який вважає, що дослідження закономірностей зміни значень слів, пов’язане з визначенням „різних типів або видів лексичних значень слова й способів або форм їхніх зв’язків у змістовій структурі слова” [25, 163].

1.4. Компонентний аналіз слова. Лексико-семантичне поле прикметників кольору

Важливе місце в теорії лексичного значення займає компонентний аналіз, тобто вивчення його семного складу. Відомо, що значення – це структура елементарних семантичних ознак – семем. В свою чергу семема є об’єднанням компонентів – сем, мінімальних одиниць плану вираження. Розрізняємо семи об’єктивного і суб’єктивного характеру. Така класифікація є важливою для семантичного аналізу прикметників, які позначають колір. Взаємодіючи одна з одною, семи забезпечують актуалізацію смислу, сприяють стійкості семантичного інваріанта слова і розвитку нових варіантів.

Аналіз семантики прикметників кольору показує, що в рамках ЛСП лексичні одиниці вступають в специфічні відношення синонімії і антонімії. Синонімія

відзначається наявністю рівня семантичної подібності між лексичними одиницями, тоді як антонімія лексем виявляється „на рівні конкретних лексичних значень, ... і на рівні семантичних компонентів, які організують ряди переносних значень” [119, 109]. Тому, один і той же прикметник, перебуваючи в різних функціональних системах, може реалізувати як позитивні так і негативні значення.

Сукупність сем утворюють структуру, яка базується на семантичних відношеннях. Аналізуючи смислову структуру семми, Д. М. Шмельов [118, 155] запропонував класифікацію елементів смислу за диференційними та інтегральними ознаками. „Диференційні ознаки властиві парадигматичним протиставленням, інтегральні – заповнюють „лексичний зміст слова” [84, 32]. У структурі семми виділяємо архісему – загальну сему, властиву всім одиницям певного класу. Для лексем у нашому дослідженні такою архісемою є 'колір'. Далі виділяються диференційні семи, тобто такі, які розрізняють значення слів, відносні семи та потенційні. Поняття інваріантного значення слова – це перехід „від безпосереднього чуттєвого сприймання до раціонального пізнання сутності досліджуваного об'єкта” [43, 91]. Для визначення інваріанта потрібно з'ясувати чи притаманні цій одиниці мови усі характерні риси, які властиві його варіантам. Інваріант стає семантичним центром слова, поляризує у собі комбінацію сем його варіантів. „Структура значень кольору в ієрархії сем, об'єднаних інваріантними ознаками, є основою для формування семантичного поля кольору. Лексичні одиниці зі значенням кольору входять в певне семантичне поле на підставі того, що вони мають спільну архісему колір”. [74, 22]. При взаємовідношенні сем В. Г. Гак [29, 371] визначає архісему (загальну сему родового значення), диференційні семи видового значення і потенційні семи, які відображають додаткові характеристики денотата. Архісема 'колір', як сема родового значення, є спільною для всіх конститuentів парадигми. Диференційні семи, не будучи складовими лексичного значення, але такі, що існують в нашій мовній свідомості, здатні актуалізуватися. Вони властиві основному значенню

багатозначного слова і реалізуються в переносному значенні. Потенційні семи є „результатом асоціативного уявлення, яке походить від основного значення слова” [119, 58]. Своєю можливістю мати емоційне значення прикметник реалізує у поетичній мові досить плідно. Крім того він виконує роль інтенсифікатора емоційного значення, втрачаючи понятійний зміст, прикметник вказує на позитивні чи негативні емоції. Лексичні значення прикметників кольору внаслідок невластивих для них сполучень зазнають семантичних змін. Ці зміни спричиняють зникнення одних семантичних компонентів і виникнення інших. Вони спостерігаються у процесі появи якісних ознак у відносних прикметників.

На значення слова впливає конотація, до складу якої „включають, як правило, емоційні, експресивні, оцінні і образні компоненти” [63, 43]. Тобто, конотативну сферу колірних номінацій визначають емоційно-чуттєві уявлення про колір, а також інформація культурного характеру, що в цілому відображає національну специфіку сприйняття кольору. Аналізуючи семантику прикметників кольору, реалізовану в поетичній мові, виходимо із розуміння, що їх семантична структура є багаторівневим комплексом із семою кольору, на яку можуть накладатися конотативні ознаки, пов’язані з:

- 1) міфологічними уявленнями й закріпленим стереотипом у розгалуженій системі символіки кольорів;
- 2) літературними традиціями;
- 3) індивідуально-авторським характером поетичної мови.

Ієрархія сем у структурі значення прикметника кольору може бути різною: від переважання денотативного компонента до повного його згасання й виходу на перший план емоційно-оцінних, символічних компонентів. „Можна стверджувати, що емоційно-оцінні характеристики розміщуються в функціонуючих семіотичних системах таким чином, що в межах окремої культури виникає відносна рівновага між позитивним і негативним конотативним навантаженням” [117, 37].

Прикметники кольору об'єднуються архісемою 'колір', розрізняються диференційними семами 'тон' (світлий - темний), 'яскравість' (яскравий - тьмянний), 'насиченість' (насичений - розріджений). У ієрархії цих сем головним компонентом вважається тон, похідними насиченість та яскравість. В основі такого підпорядкування лежить той факт, що тон зустрічається без двох інших компонентів, а останні без тону неможливі. На основі семи 'тон', яка є важливою характеристикою кольору, і завдяки якій можемо називати колір червоним, чорним, білим, зеленим, синім за довжиною світлових хвиль, виділяємо хроматичні (спектральні) і ахроматичні (білий і чорний) кольори.

Структура значень прикметників кольору на основі ієрархії сем (загальної, диференційних і потенційних) стає підґрунтям для формування ЛСП прикметників кольору. ЛСП поділяємо на мікрополя білого, чорного, червоного, жовтого, зеленого і синього кольорів. Будучи складовою ЛСП, мікрополе охоплює групу прикметників кольору, об'єднаних диференційною семою 'тон'.

У межах ЛСП прикметників кольору виділяють ядро, навколоядерну, периферійну та дифузну зони. Ядро – це лексичні одиниці з мінімальною кількістю диференційних семантичних ознак.

Часто периферійні конституенти ЛСП можуть входити до складу інших полів. Таким чином ЛСП, як відкриті об'єднання лексичних одиниць здатні перетинатися у периферійних зонах. При дослідженні системи кольоропозначень в різних мовах, Б. Берлін і П. Кей [125] прийшли до висновку, що система організована за універсальними законами. Універсальний інвентар системи складається із 11 основних назв кольорів – білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій та ін. За гіпотезою Берліна – Кея в усіх мовах існують, перш за все, слова, які позначають чорний і білий кольори, а пізніше додалися інші. Система кольоропозначень в конкретній мові тим повніша, чим вища стадія розвитку мови. Ю. В. Норманська [78, 41] теж вважає, що формування системи кольоропозначень в стародавніх мовах розпочалося з білого і чорного кольорів, причому початково вони мали символічний характер.

З морфологічної точки зору колір найчастіше виражається прикметником. Він може також передаватися іменником (*rubor*), дієсловом (*frondeo*), дієприкметником (*nigrans*). Зустрічаються дієслова, які передають ідею вираження кольору „надати кому-небудь чи чому-небудь (певний) колір” (*nigresco*). Дієслова, утворені з допомогою формантів *-ficō* (*nigrificō*) і *-faciō* (*nigrefaciō*), також мають близькість до вираження певного кольору.

Значна частина кольоропозначень в латинській поетичній мові всетаки виражена прикметником. Розглядаючи систему прикметників кольору в поезії класичного періоду, ми виділили прикметники-ядра кожного тону. Так, ядром білого кольору є *'albus'*, чорного – *'niger'*, червоного – *'ruber'*, жовтого – *'flavus'*, зеленого – *'viridis'*, синього – *'caeruleus'*. Ці лексичні одиниці стають центрами відповідних мікрополів, що утворюють єдине ЛСП прикметників кольору. Таким чином, прикметник-ядро відповідає наступним вимогам:

1. Основна його функція – позначення саме кольору;
2. Прикметник повинен формувати навколо себе слова, які зберігають безпосередній зв'язок з даним кольором.

Крім того, ядерний компонент ЛСП повинен бути семантичною домінантою лише цього поля і не входити до переліку інших полів. Тому ми пропонуємо вважати ядром ЛСП прикметників кольору якісний поліфункціональний прикметник, який позначає колір певного тону і є семантичною домінантою ЛСП.

Повний чи відносно повний ряд ЛСП з семантичною домінантою відповідного кольору можна отримати в результаті об'єднання лексичних одиниць, не уникнувши при цьому певних елементів суб'єктивізму, оскільки різні люди можуть по-різному сприймати і інтерпретувати античну колористичну картину світу. Оцінка ж адекватності таких інтерпретацій знову може виявитися суб'єктивною, зумовленою досвідом і власними поглядами того, хто дає цю оцінку. Тому для мінімізації у дослідженні суб'єктивізму ми будемо керуватися отриманим, шляхом суцільної вибірки, фактичним матеріалом.

Кваліфікація прикметника кольору в якості семантичної домінанти лінгвістично значима і визначає принципи формування найвужчого і водночас значимого значення базового слова. І хоча теоретично семантична домінанта не завжди є словотвірною, тобто не утворює максимальної кількості дериватів, саме вона формує ЛСП прикметників кольору в цілому.

„Так, основні кольори є узагальненим, швидше абстрактним, ніж конкретним, відображенням дійсності” [14, 129]. Особливості номінації кольору вказують на невіддільність кольору і предмета, якому він належить, зумовлену історичними факторами.

1. 5. Валентність як відображення семантичної значимості слова

Теорія валентності прикметника, перебуваючи в точці перетину граматики й лексики, синтаксису та семантики, є одним із методів дослідження комбінаторних можливостей мовної одиниці. Суть валентності прикметника полягає у його здатності вступати на основі свого лексичного значення в певні зв'язки з іншими словами. Вивчення структури цих зв'язків допоможе розмежувати одне лексичне значення слова від іншого, враховуючи здатність цього слова сполучатися з іншими словами. Із цього приводу маємо аргументоване твердження С. Д. Кацнельсона, який стверджує, що валентність – це вміщена „в лексичному значенні слова синтаксична потенція, тобто здатність приєднувати до себе інше категорійне цілком визначене повнозначне слово”. [49, 20]. Семантико-синтаксична валентність, ґрунтуючись на лексичному значенні ознакового слова, визначає його сполучуваність із залежними субстанційними компонентами. У лінгвістиці часто поняття валентність вживають у ширшому значенні, близькому до значення сполучуваність. „Сполучуваність слова з класом слів є змодельованою у вигляді дистрибутивних формул сукупністю синтаксичних позицій, в яких актуалізується лексико-семантичний варіант даного слова” [63, 196], тоді як валентність – це лише „потенційна сполучуваність.”

Сполучуваність лексем у мові є відображенням їхньої семантичної значимості. „На семантику слова впливає не лише його вживання в сполученні з певними словами, тобто лексичне оточення, але і синтаксичний контекст” [118, 186]. Прикметники кольору, які, передовсім, виражають ознаку, сполучаються з іменниками, які відрізняються не тільки семантикою, а часто й морфологічними характеристиками. Між компонентами таких словосполучень існує тісний семантичний зв'язок, який виникає в наслідок дії структурних відношень між ними. Такий зв'язок є семантичною сполучуваністю лексичної одиниці зі своїм контекстуальним партнером і виявляється за допомогою дистрибутивного аналізу. Дистрибуція тісно пов'язана з валентністю, бо є її конкретним проявом. „В якості лексичної одиниці, що сполучається з іншими одиницями, доцільно і правомірно, як зазначає В. В. Левицький, розглядати не лише слово, а також лексико-семантичну мікросистему, і лексико-семантичний варіант слова.” [63, 194]. Кількість слів, які мають здатність сполучатись з конкретною лексичною одиницею, вказують на широту її сполучуваності: слово може мати або одного контекстуального партнера, або кілька – це залежить від семантичного розгалуження слова.

Контекстуальні партнери прикметників, які позначають колір – це широке коло іменників, що позначають предмети і явища навколишнього світу. Іменники, котрі характеризуються наявністю кольору, утворюють тематичні групи. Їх систематизація полегшує вияв у понятійному плані сукупності семантичних особливостей, притаманних прикметнику. Використання прикметників на позначення кольору дає можливість виділити продуктивні тематичні групи іменників, які функціонують як засоби передачі ознак якостей, що сприймаються органом зору, ознак абстрактних понять, ознак навколишнього середовища.

Характеризуючи латинські словосполучення з позиції системно-структурного і функціонально-семантичного аналізу, М. Г. Сенів [93, 79] наголошує на нестійкому характері словосполучень, їхній деформованості, тобто здатності поширюватись іншими словами і перебувати під впливом структури

всього речення. Разом з тим науковець стверджує, що лексична одиниця саме у словосполученні набуває „специфікації значення” [93, 78], тобто розширення або зміни свого лексичного значення. Завдяки високій сполучуваності з іменниками різних тематичних груп, прикметник кольору має важливе значення для формування художнього образу в античній поезії. Він може визначати стилістичну тональність не лише художньої фрази, але й твору в цілому.

1. 6. Внутрішня будова слова і її вплив на формування лексичного значення слова

В якісних прикметників лінгвісти виділяють три лексико-граматичні категорії: категорію співвідносної міри якості предмета, категорію безвідносної міри якості предмета і категорію суб’єктивної оцінки якості предмета. Співвідносна міра якості виражається ступенями порівняння. Безвідносна міра якості виражається як ступенями порівняння, за допомогою суфіксів і префіксів, так і описово. Прикметникові безвідносні форми, вжиті в переносному значенні, зберігають семантику безвідносності, а „прикметники на позначення кольорових ознак неістот, флори і фауни, вжиті як частини назв або термінів, не можуть утворювати безвідносні ступені ознаки” [42, 9]. Безвідносна міра ознаки матеріалізується в парадигматичному ряді трикомпонентної структури: формах недостатньої міри якості – домінантній – утвореннях, що фіксують надмірну міру вияву ознаки у предметі. Ці форми виражаються суфіксальним, префіксальним способами, аналітичними утвореннями і т. п. Лексико-граматичні категорії є критеріями, які впливають на формування і розмежування лексичного значення слова.

Внутрішня структура слова у своїй сукупності несе інформацію про семантику цілого слова. Тобто, окремі сегменти слова мають свої значення, які формують лексичне значення слова. Виділити афікси, як звуковий комплекс, можна шляхом словотвірного аналізу. Важливим етапом на шляху вивчення

словотвору є виділення афіксів. „З’ясувати, що даний звуковий комплекс, який входить до слова, є його афіксом, ми можемо тільки при порівнянні цього звукового комплексу в різних словах.” [67, 106]. „Такий афікс, що отримав свою семантику, котра входить в семантику цілого слова, ми називаємо вже не афіксом, але фонемою або морфемою” [67, 107]. Однак, слово означає більше, ніж має значення сума морфем, з яких воно складається. Під час морфемного аналізу здійснюється опис реально-існуючих морфем мови, способів їх з’єднання та функціонування. У лінгвістиці морфема – це двостороння одиниця мови, оскільки разом зі звуковою оболонкою вона має й певне значення, яке виявляється при зіставленні різних слів або різних форм того самого слова. Морфемі мають багатоаспектний характер. Їх класифікація у морфонології відбувається на основі чотирьох ознак:

- 1) за значенням;
- 2) за позицією в структурі слова;
- 3) за функцією;
- 4) за способом вираження.

За характером значень морфемі можуть виражати предметне, дериваційне і релевантне значення. Носієм предметного значення є корінь, носіями дериваційного - префікси і суфікси, релятивного – закінчення. У будові простого слова латинської мови передбачено позиції для чотирьох морфем – префікса, кореня, суфікса, флексії. В латинській мові суфіксальний спосіб у словотворенні прикметників найпродуктивніший. Приєднуючись до твірних основ, що виступають носіями предикатної статичності, суфікси з ознаковою функцією якісно модифікують їхні значення.

Щоб якомога точніше визначити семантику слова треба врахувати і контекстуальний аспект. Оскільки прикметників, які позначають колір, в латинській мові є досить велика кількість, тому вивчення стилістичних функцій компонентів мікрополів стане плідним, в тому плані, що ці компоненти є елементами зі значним символічним змістом. Тільки спираючись на

контекстуальне оточення, можна мати повну уяву про семантику конкретного слова. Аналізуючи функціонування лексичної одиниці в поетичному тексті, ми зіштовхуємося з трансформацією її семантики. Вплив контексту сприяє трансформації семантики лексичної одиниці від незначного відтінку до повної заміни значення. „Знання більш широкого історико-літературного контексту, безперечно, збагачує сприйняття читачем того чи іншого твору, але для лінгвопоетичного аналізу безпосередньо мають значення тільки елементи філологічного вертикального контексту, фігуруючого в творі, тоді як глобальний вертикальний контекст виступає в ролі додаткової енциклопедичної інформації” [64, 100]. „Не можна зрозуміти сутність слова, не звертаючись до всієї лексико-семантичної системи, не можна дослідити систему в цілому, ігноруючи слово як основну одиницю мови” [105, 73].

Висновки до першого розділу

Використання людиною кольору з давніх часів відіграє важливу роль у формуванні розумового й духовного світу homo sapiens. Наука засвідчує безліч фактів культури, які своїм підґрунтям завдячують кольору. Особливе місце в античній культурі займає поезія, як засіб вираження світосприйняття, і яка мала вплив не лише на тогочасне суспільство, але й на характер розвитку європейської і навіть світової літератури. Слід зазначити, що колір в римській поезії класичної доби має символічний характер, оскільки це зумовлено фізіологічним сприйняттям кольору античною людиною. Розглядаючи колір, як елемент поетичної картини світу, треба врахувати, що колірні лексика явище багатогранне, іманентне і вимагає цілісного, системного й різноаспектного семантичного опису матеріалу. Семантика прикметників кольору в багатьох моментах – це відображення суспільного життя Стародавнього Риму.

Спираючись на загальні теоретичні положення про лексичне значення слова, схилиємось до думки про єдність його звукової, змістової і граматичної сторін. Під лексичним значенням слова розуміємо виражене ним уявлення нашої свідомості про явища, предмети, ознаки. Слово може мати не одне, а кілька значень, які внаслідок ієрархічних відношень в середині смислової структури слова, поділяються на основні і похідні, прями і переносні значення. Семантика прикметника кольору вимагає з'ясування референтної сфери, тобто предметів або позамовних ситуацій, які містять відповідну ознаку. Тут слід звернутись до поняття валентності. Семантико-синтаксична валентність, ґрунтуючись на лексичному значенні ознакового слова, визначає його сполучуваність із залежними субстанційними компонентами.

Ключовим моментом аналізу прикметників кольору в античній поезії є застосування принципів системного опису лексичних одиниць, згідно з основними теоретичними положеннями лексико-семантичного поля. Формування ЛСП прикметників кольору, як відкритого об'єднання лексичних одиниць,

проводиться на основі структури значень конститuentів та ієрархії їхніх сем. ЛСП поділяємо на мікрополя, які мають ядро, навколоядерну, периферійну, та дифузну зони. Мікрополе, будучи явищем цілісним, відзначається ознаками своєї структурної організації і семантичного наповнення. Кваліфікація прикметника кольору в якості семантичної домінанти (ядра) лінгвістично значима і відбувається за принципами формування найвужчого й водночас найпоширенішого значення базового слова.

Важливим етапом на шляху вивчення семантики слова є з'ясування принципів внутрішньої структури слова, на основі яких вибудовується лексичне значення слова. Слово означає більше, ніж сума значень морфем, з яких воно складається. Словотворча семантика безпосередньо пов'язана з семантикою тексту, прагматичними і комунікативними аспектами функціонування. Можна визначити чотири прояви системності в семантиці словотворення. „Мова іде про опис чотирьох типів взаємодії значень: в межах одного афікса, в межах всього словотворення, а також про взаємодію значення афікса зі значенням мотивуючого слова (або основи) і про взаємодію значення афікса з ширшим контекстом і навіть із ситуативною семантикою і прагматикою.” [60, 178].

Семантику прикметника кольору, як невід'ємного компонента поетичної мови, неможливо розглядати окремо від аналізу семантики чуттєвого образу.

РОЗДІЛ II

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПОЛЯ ПРИКМЕТНИКІВ КОЛЬОРУ В РИМСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

2. 1. Лексико-семантичне поле прикметників білого кольору

У латинській мові класичного періоду спостерігаємо велику кількість лексем зі значенням 'білий, блискучий, сяючий'. Кількісний аналіз показав, що їх у поезії Горація, Овідія та Вергілія нараховуємо 36. Та існують труднощі при визначенні кола прикметників мікрополя білого кольору. Через непрозорість і нечіткість значень деяких прикметників, як зазначає Н. К. Малінаускене, „слова, які позначають колір як загальне поняття, етимологічно наближені до значення поверхні, шкіри, оболонки” [68, 25].

Основним семантичним типом прикметників кольору є „чисті предикати”, що позначають якості предметів, які об’єктивно їм властиві. Ще Аристотель вважав, що колір не приписується субстанції, а існує в ній самій.

Білий колір займає чільне місце у римлян і найчастіше відзначається позитивним аксіологічним значенням. Він означав чистоту і непорочність, зречення мирського в ім’я служіння богам. Білий колір присутній в різноманітних культових ритуалах. Як правило, його носять жерці під час здійснення релігійних обрядів або принесення жертв. Білий одяг захищає їх від небезпеки у житті. Сакральний зміст білого кольору породжений колективною свідомістю і властивий різним народам. Люди пов’язували білий колір з потойбічними силами, які уособлювали світло, ясність і чистоту. Передовсім білий колір в латинській мові виражається двома основними лексемами, в залежності присутній чи відсутній блиск: *albus* – 'матово-білий', *candidus* – 'блискучо-білий'. У поезії Горація, Вергілія та Овідія спостерігаємо численну групу слів на позначення білого кольору. **Ядерною** лексемою окресленого мікрополя виступає *albus*, навколо якої об’єднуються номінації *albens*, *albidus*, *candens*, *candidus*, *lacteus*, *nivalis*, *niveus*, утворюючи

навколоядерну зону. **Периферію** становлять лексеми *fulmineus, fulgens, illimis, liquidus, lucens, lucidus, micans, nitens, nitidus, perlucens, perlucidus, purus, radians, radiatus, serenus, sidereus, splendidus, , vibratus, vitreus*. **Дифузна** зона ЛСП складається з лексичних одиниць *argenteus, aridus, canens, canus, eburneus, exsanguis, incanus, marmoreus, , praecanus*.

Albus.

Найчастотнішим прикметником, який виражає ознаку безпосередньо лексичним значенням своєї основи, є прикметник *albus*. Основне значення прикметника *albus* – білий (матовий, на відміну від *candidus*). Пряме номінативне значення „білий” актуалізується в сполученнях з іменниками, що називають тварин: жертвних цапа (Hor. Carm. II, 8, 6) та биків (Hor. Carm. saec. 49; Ov. Fast. I, 30; Ov. Fast. IV, 826; Verg. Buc. 2, 41; Verg. Georg. 2, 465) коней (Hor. Sat. 7, 8; Ov. Met., VIII, 33; Ov. Met., XV, 189; Verg. Aen., III, 392; Verg. Aen. IX, 49; Verg. Aen. X, 575) овець (Ov. Fast. I, 56; Verg. Aen. XII, 164; Verg. Georg. III, 386) свиней (Verg. Aen. III, 392; Verg. Aen. VII, 667; Verg. Aen. VIII, 45; Verg. Aen. VIII, 82) вовка (Verg. AAen. XI, 681).

Пряме номінативне значення реалізує прикметник *albus* у сполученні з іменниками ТГ „предмети і матеріали” набуває конотативного значення ‘чистий, величний, незганьблений’ : „*filis albis* (Ov. Met. VI, 577) – на білому полотні” (подібні випадки Hor. Sat. I, 2, 36; Ov. Amor. III, 13, 27; Ov. Tris. III, 13, 14; Ov. Tris. V, 5, 8; Ov. Fast. IV, 619; Ov. Fast. V, 355). Звертаючись до Фортуни, Гораций стверджує: „*te Spes et alba rara Fides colit* (Hor. Carm. I, 35, 21) – в одязі білій Вірність з Надією тебе шанують». При описі зовнішності нонакрінської дівчачої мисливиці, яку уподобав Юпітер, Овідій зображує на волоссі дівчини білу стрічку: „*vitta alba* (Ov. Met. II, 413); (Ov. Amor. III, 6, 56)”. Пряме значення у цьому випадку доповнене номінативно-похідним: біла стрічка символізує чистоту і цнотливість дівчини. У сполученні з іменником *parma, ae f* (щит) прикметник *albus* реалізує значення „гладка поверхня металу без прикрас”. Так, наприклад, Геленор, молодий воїн, якого народила рабиня Лікімнія, воював „*ense levi nudo*

parmaque inglorius alba (Verg. Aen. IX, 548) – легким мечем без піхв і білим непоказним щитом», так як не мав права вихвалитися пишною зброєю. „Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco circumdat lorica[m] umeris (Verg. Aen. XII, 87) – лускатий панцир, який золотом сяє і білою міддю» одягає Турн на сувору Марсову битву.

При сполученні прикметника з іменниками ТГ „рослини” спостерігаємо в семантичній структурі позитивне значення, яке має естетично-привабливий відтінок. Аналізований прикметник сполучається з іменником *populus, i f* (тополя) (Ov. Epist. Her. IX, 66). Горацій, спонукаючи Деллія до осмислення швидкоплинності життя, радить знайти відраду у затінку сосни і „*alba populus* – білої тополі” – (Hor. Carm. II, 3, 9). У Овідія зустрічаємо словосполучення “*spina alba* (Ov. Fast. VI, 165) – білий терен», де шляхом метонімії розширюється семантична структура прикметника, і він набуває нової семи „квітучий.” Лексема *albus* стає епітетом таких природніх реалій – носіїв білого кольору як *flos, floris m* (квітка) (Ov. Met. XIV, 291), *folium, i n* (пелюстка), *rotum, i n* (плід), *lilium, i n* (лілія) (Ov. Fast. IV, 442). Пряме номінативне значення з позитивною конотацією має аналізований прикметник у прикладі, де самозакоханий юнак Нарцис перетворюється на „*florem foliis medium cingentibus albis* (Ov. Met. III, 510) – квітку з білими навкруги пелюстками». А як шовковиця „*donec idem passa est, an, quae poma alba ferebat, ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor* (Ov. Met. IV, 51) – досі родила білі плоди, а тепер чорні від дотику крові». Такий контраст білого і чорного надає більш експресивної виразності обом кольорам. На семантичному рівні лексеми *albus i niger* отримують потенційну сему „стиглий”. Цьому в значній мірі сприяє контекстуальне оточення.

Найвищої позитивної конотації набуває лексема *albus*, коли використовується для змалювання дівочої вроди: „*aut mixta rubent ubi lilia multa alba rosa: talis virgo dabat ore colores* (Verg. Aen. XII, 69) – або, коли білі лілії змішуються з багрянцем троянд, такі барви були на обличчі у дівчини”». Прикметник *albus* має здатність поєднуватись з іменниками різних тематичних

груп, внаслідок чого семантична структура лексеми *albus* розширюється за допомогою великої кількості номінативно-похідних значень. Описуючи природні об'єкти, Гораций використовує прикметник *albus* з новим значенням „ясний”: „*albus ut obscuro deterget nubila caelo saepe Notus neque parturit imbris perpetuo* (Hor. Carm. I, 7, 15) – ясный Нот не завжди приносить дощі, він іноді проганяє хмари з темного неба»; „*dicam et Alciden, puerosque Ledaе, quorum simul alba nautis stella refulsit* (Hor. Carm. I, 12, 27) – згадаю Алкіда і близнят Леди, як тільки засяє їхня ясна зірка морякам»; „*ego quid sit ater Hadriae novi sinus et quid albus recesset Japix* (Hor. Carm. III, 27, 19) – я знаю, чого очікувати від темної Адріатики і ясного Япіга» Спостерігаємо у наведених прикладах зіткнення у семантиці прямого і переносного значень. Водночас протиставлення темної Адріатики і ясного Япіга відображає символіку вічних опозицій життя – смерть, світло – темрява.

Прикметник *albus* виступає означенням до іменників *lapis, idis m* (камінь) (Ov. Met. II, 832) , *turris, is f* (вежа) (Ov. Met. IV, 48), набуваючи прямого номінативного значення „колір матеріалу”, лексема опосередковано вказує на природній матеріал – мармур.

При сполученні прикметника *albus* з іменниками ТГ „людина, частини тіла” помічаємо яскраве вираження негативної конотації. При зовнішній характеристиці людини вгадується її внутрішній стан. Виступаючи у ролі портретної деталі, прикметник *albus* набуває значення „блідий”, виражаючи негативну оцінку, підтримувану контекстуальним оточенням: „*crescit indulgens sibi dirus hydrops, nec sitim pellit, nisi causa morbi fugerit venis et aquosus albo corpore languor* (Hor. Carm. II, 2, 15) – зростає, потішаючи себе, жажлива водянка і не проганяє спраги, поки з жил не вийде причина зла і не покине блідого тілаводяниста хвороба»; „*tacent, et albus ora pallor inficit mentesque percussae stupent* (Hor. Ep. 7, 15) – мовчать і лиця стають блідими і ціпеніють вражені думки»; „*albo et sine sanguine vultu* (Ov. Amor. I, 7, 51) – блідим і безкровним обличчям».

Прикметник *albus* містить потенційну сему „старий, сивий”, яка доповнює сему „колір” : „*fugit iuventas et verecundus color reliquit ossa pelle amicta lurida, tuis capillus albus est odoribus* (Hor. Ep. 17, 23) – минула молодість і колір скромний, залишилися кістки обтягнуті блідою шкірою і сиве волосся від олій твоїх». Таке саме значення має лексема, сполучаючись з іменником *coma, ae f* (волосся): „*albam raram comam* (Ov. Amor. I, 8, 111) – сиве рідке волосся» має стара жінка; „*vocemque coloremque et crinis albos et saeva sonoribus arma* (Verg. Aen. IX, 651) – голосом, кольором обличчя, сивим волоссям, і грізним звуком зброї» уподобився Феб образу Бута; „*induit albos cum vitta crinis* (Verg. Aen. VII, 417) – оповиває сиве волосся пов’язкою (страхотливий образ Аллекто)» Ускладнення поетичної семантики аналізованої лексеми спостерігаємо в контексті, де вона поєднується з іменником, що позначає абстрактне поняття. Наприклад: „*alba senecta* (Ov. Tris. IV, 8, 2) – бліда старість» При сполученні з іменником *os, ossis n* (кістка) прикметник *albus* містить поряд з семою кольору й потенційну сему „мертвий”: „*cumque albis ossa medullis* (Ov. Met. XIV, 208) – з білою серцевиною кістки». Така метафорична модель білі кістки має зв’язок з ідеєю небуття, смерті. При описі портрету людини прикметник *albus* зберігає також ряд позитивних конотацій, це, зокрема, у випадках змалювання образу молодих людей: „*dilecta, quantum non Pholoe fuga, non Chloris albo sic utero nitens, ut pura nocturno renidet luna mari* (Hor. Carm. II, 5, 18) – і всіх затьмарить: Фолою лякливою і Хлору, яка ніби місяць над морем, сяє білими плечима»; „*color est quoque cruribus albus* (Ov. Met. XII, 403) – білий колір ніг (стоп)»; „*alba ora* (Ov. Amor. I, 8, 35) – білі щічки».

У поетичному творі Овідія *Ars amatoria* III, 191 спостерігаємо контрастне змалювання двох дівчат. Одній з них поет надає епітет *alba* – білявка, а іншій *fusca* – брюнетка. Таким чином, *albus* набуває значення „дуже світлий колір волосся”. Такі портрети дівчат виявляють смислову багатоплановість і надають любовній ліриці поета виразнішої колористики. Контрастне змалювання природи богів спостерігаємо у Горация: „*naturae deus humanae mortalis in unum quodque*

caput voltu mutabilis, albus et ater (Hor. Epist. II, 2, 189) – бог – він природи людської, і помирає з кожним із нас; на вигляд мінливий: то світлий, то темний». Лексичні одиниці *albus* і *ater* у поєднанні з іменником *deus, i m* (бог) набувають двоплановості оцінного значення. Вони виражають не лише колір міфічної істоти, а й позитивний чи то негативний її характер, врешті, місце перебування: над землею, чи то в підземному царстві. Епітетом *albus* наділений Люцифер (син Аврори, бог вранішньої зірки) „*Lucifer albus* (Ov. Tris. III, 5, 56) – ясний Люцифер». Відповідно образ бога, який несе світло підсилений означенням *albus*, що має позитивно-конотативне значення „ясний”.

Аналізований прикметник може виступати означенням іменників ТГ „їжа”: „*albula potio* (Ov. Fast. IV, 68) – білуватий напій (богів)». Лексема *albula* має значення, в якому спостерігаємо зменшення насиченості білого кольору. Номінативно-похідне значення виникає в результаті сполучення лексеми *albus* з іменником *fungus, i m* (гриб) „*fungus albus* (Ov. Fast. IV, 697) – білий гриб”, де сема „колір” замінюється диференційною семою „їстивний”. Пряме номінативне значення має лексема *albus* (Hor. Sat. II, 4, 13), коли є означенням кольору білка яйця. У прикметника *albus* при сполученні з іменником *piper, eris n* (перець) на семантичному рівні відбувається часткова заміна архісеми „колір” диференційною семою „сорт”. Прянощі, такі, як „*piper album* (Hor. Sat. II, 8, 49; II, 4, 74) –білий перець» радить Гораций використовувати при приготуванні страв.

Таким чином, синтагматична сполучуваність та семантична структура прикметника *albus* дає можливість зробити наступні узагальнення. Прикметнику властиві такі значення: білий, як колір предметів та матеріалу; білий, як масть тварин; ясний, як означення явищ природи; ясний, як означення міфічних істот; білий, блідий при іменниках ТГ „людина”; сивий, білий про людину старшого віку; білий при іменниках ТГ „рослини”; білий при іменниках ТГ „їжа”.

Кожен з наведених варіантів значень має здатність поєднуватись з іменниками певної тематичної групи. Встановлено, що оточенням прикметника *albus* є іменники таких ТГ: „предмети і матеріали”, „тварини”, „явища природи”,

„міфічні істоти”, „людина”, „рослини”, „їжа”.

Прикметник *albus*, будучи ядром мікрополя білого кольору, зосереджує навколо себе групу прикметників, семантично з ним пов'язаних. Навколоядерну зону мікрополя прикметників білого кольору утворюють *albens*, *albidus*, *candens*, *candidus*, *lacteus*, *nivalis*, *niveus*. Найближчим компонентом, з урахуванням семантичного розширення, є прикметник *candidus*.

Прикметник *candidus* (18 слововживань у Горація, 42 слововживання у Овідія, 18 слововживань у Вергілія) поступається лексемі *albus* частотою вживання і до того ж змінює семантичне та стилістичне забарвлення. Пряме номінативне значення прикметника *candidus* – сліпучо-білий, білосніжний, реалізація якого відбувається у сполученні з іменниками таких ТГ: „люди”, „міфічні істоти”, „тварини”, „рослини”, „природні об'єкти”, „предмети і матеріали”, „абстрактні поняття”.

Анлізована лексема реалізує своє пряме номінативне значення „білосніжний” при сполученні з іменниками ТГ „людина”: „*seu tibi candidos turparunt umeros inmodicae mero rixae* (Hor. Carm. I, 13, 9) якщо тобі в нестримній сварці білосніжні плечі заллють вином»; „*donec gratus eram tibi, nec quisquam potior brachia candidae cervici iuvenis dabat* (Hor. Carm. III, 9, 2) – доки я був любий тобі, жоден юнак не обійматиме твоєї білосніжної шиї»; „*laudantes pede candido in morem Salium ter quatient humum* (Hor. Carm. IV, 1, 27) – прославляючи (тебе), білою стопою тричі будуть бити об землю як салії»; „*ad quam conata venire candida Lampetie subita radice retenta est* (Ov. Met. II, 349) – до неї кинулась білокура Лампетіє, але й ту раптом зупинило коріння»; „*candida puniceo perfudit membra cruore* (Ov. Met. II, 607) – білосніжне тіло дівчини заливається червоною кров'ю»; „*nam iam per candida mollis colla liber serpit* (Ov. Met. IX, 388) – вже шию білосніжну затягує кора» (подібні випадки Ov. Art. amat. I, 723; I, 728; II, 457; Verg. Georg. IV, 337); „*sed viribus ensis adactus transabiit costas et candida pectora rumpit* (Verg. Aen. IX, 432) – але з силою направлений меч пробив ребра і розірвав білосніжні груди»; „*candidior folio niveo, Galatea, ligustri* (Ov. Met. XIII, 789) – ти,

Галатеє, біліша, ніж лист білосніжний лігустри»; „*candida tota (puella)* (Ov. Amor. I, 7, 40) – біла уся (дівчина)». Лексема *candidus* часто вживається в атрибутивному словосполученні з іменником *puella, ae f* (дівчина), де вона називає колір тіла. Біле обличчя, білі руки, світле волосся стають еталоном людської привабливості. У цих випадках у слові *candidus* актуалізуються конотативні семи „гарний”, „молодий”, „вродливий”(Ov. Amor. II, 4, 39; III, 3, 5; III, 7, 8; III, 7, 23).

Аналіз вживання лексеми *candidus* з іменниками ТГ „люди”, „герої, міфологічні істоти” виявив, що ця лексична одиниця здатна актуалізувати значення „славний”, „ясний”. Дана сема вказує на ознаку, яка виокремлює істоту з ряду йому подібних. Так Медея серед усіх аргонавтів обрала „*candidum ...ducet* (Hor. Epod. III, 9) – славного вождя» Ясона; „*hic candidus* (Hor. Epist. II, 2, 4) – цей славний красунчик»; „*puella candida* (Hor. Epod. XI, 27) – славна дівчина»; „*candide* Maecenas (Hor. Epod. XIV, 5) – славний Меценате»; „*candide iudex* (Hor. Epist. I, 4, 1) – славний судде»; „*candida Nais* (Verg. Buc. II, 46) – ясна Наяда»; „*candidus (Dafnis) insuetum miratur limen Olympi* (Verg. Buc. V, 56) – ясний (Дафніс) дивується з незвичайних воріт Олімпу»; „*Nerine Galatea thymo mihi dulcior Hyblae, candidior cyncnis* (Verg. Buc. VII, 38) – ти, Нереева дочко, Галатеє, від гіблейського меду солодша, біліша від лебедів»; „*non ego te, candide Bassareu, invitum quatiam* (Hor. Carm. I, 18, 11) – і я тебе, блискучий Бассарею, проти волі не буду трясти». Через уведення слова *candidus* при іменниках, що позначають особу чи міфічну істоту, відбувається поглиблення поетичного розуміння їхньої сутності.

Пряме номінативне значення має лексема *candidus*, якщо характеризує забарвлення квітів, дерев: „*candida lilia* (Ov. Met. V, 392; Verg. Aen. VI, 708) – білі лілії»; „*candidus bulbus* (Ov. Ars amat. II, 421) – біла цибуля»; „*candida populus* (Verg. Buc. IX, 41) – біла тополя». Самозакохані страждання Нарциса передані у Овідія метафорично двома кольорами – білим і пурпуровим: „*pectora traxerunt roseum percussa ruborem, non aliter quam poma solent, quae candida parte, parte*

rubent (Ov. Met. III, 483) – рожевим рум'янцем залились пробиті груди, так одним боком рум'яниться плід, а з іншого – білий». На семантичному рівні в структурі ЛСВ „білий” виділяємо семи „такий, що не бачив сонця”, „нестиглий”. Семантика прикметника *candidus* при поєднанні з словами *lilium, i n* (лілія), *bulbus, i m* (цибуля), *populus, i f* (тополя), *rotum, i n* (плід) крім семи кольору включає і потенційну сему „чистий”, „досконалий”.

При сполученні з іменниками ТГ „природні об'єкти” аналізована лексема набуває семантичного розширення, при цьому з'являються ЛСВ „вкритий снігом”, „ясний, сяючий”: „*vides ut alta stet nive candidum Soracte* (Hor. Carm. I, 9, 1) – бачиш у глибокому снігу стоїть сліпучо-білий Соракт (висока гора в південній Етрурії)»; „*quid fles, Asterie, quem tibi candidi primo restituent vere Favonii beatum Gygen* (Hor. Carm. III, 7, 1) – чому плачеш, Астеріє, з початком весни ясні зефіри повернуть тобі щасливого Гіга»; „*matureo propior desine funeri inter ludere virgines et stellis nebulam spargere candidis* (Hor. Carm. III, 15, 6) – близька до смерті, ти перестань пустувати і розганяти хмари сліпучо-білими зірками»; „*Hebrum prospiciens et nive candidam Thracen* (Hor. Carm. III, 25, 10) – споглядаючи Гебр і від снігу білу Фракію»; „*candidus (clipeus) in summo est, melior natura quod illic Aetheris est terraeque procul contagia fugit* (Ov. Met. XV, 194) – світлий (сонячний диск) є в вишині, бо природа Ефіру там краща і далеко заразливий вплив землі»; „*via per iacta candida nives* (Ov. Ars amat. II, 232) – шлях білий від снігу, що випав»; „*quam fama secuta est candida succinctam latrantibus inguina monstris* (Verg. Buc. VI, 75) – є чутка, що лоно (Нісової Сцілли) білосніжне заповнили, гавкаючи, чудовиська»; „*candidus Taurus* (Verg. Georg. I, 217) – Тілець білосніжний (сузір'я)»; „*adspirant aerae in noctem nec candida cursus Luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus* (Verg. Aen. VII, 8) – вітер подув вночі і білосніжний місяць не перешкоджав плаванню і від тремтливого світла море виблискувало».

Значення „каламутний ” набуває лексема *candidus* разом із заперечною часткою *non* при сполученні з іменником *torrens, torrentis m* (бурхливий потік):

„*non candide torrens* (Ov. Amores III, 6, 105) – о каламутний поточе (звертання до Нілу)». Нової семантики лексемі надає присутність заперечної частки, завдяки чому і виділяємо новий ЛСВ „каламутний”. Прикметник *candidus* виступає означенням іменників ТГ „тварини”, позначаючи білу масть тварини. Білі птахи і білі тварини вважаються у багатьох народів, в тому числі й у Стародавньому Римі, священними. Їх часто приносили в жертву богам. Наприклад, „*ad candida ora (bovis)* (Ov. Met. II, 861) – до білої морди (бика)»; „*sumptis quin candida pennis ipsa sibi plaudat* (Ov. Met. VI, 96) – одягнена в пір'я, біла, сама собі плеще»; „*nive candidioribus equis* (Ov. Met. VIII, 373) – на біліших від снігу конях»; „*candida colla (bovis)* (Ov. Met. XII, 248) – біла шия (бика)»; „*candida cauda* (Ov. Met. XII, 403) – білий хвіст»; „*candida vacca* (Ov. Amores III, 5, 10, 11, 13) – біла корова»; „*candidus taurus* (Ars amat. I, 290,) – білий бик»; „*candidus ante fuisses, corve loquax* (Ov. Met. II, 534) – білим ти був раніше, балакучий вороне»; „*candida per silvam cum fetu concolor albo procubuit viridique in litore conspicitur sus* (Verg. Aen. VIII, 82 – біла веприця серед лісу з виводком білим на зеленій галяві розляглася». Обидві лексеми і *candidus* і *albus* містять спільну сему „біла масть тварини” і мають позитивне емотивно-оцінне забарвлення, що підсилює присутність у контекстному оточенні контрастного слова *viridis*, яке є епітетом іменника *litus, oris* n (берег ріки). Поєднання білого і зеленого кольорів є явищем характерним для поетичної мови і сприяє виділенню в семантичній структурі лексем білого кольору позитивної конотації.

Прикметник *candidus* зафіксований у сполученні з іменниками ТГ „предмети”: „*candida tentoria* (Ov. Met. VIII, 43) – білі намети»; „*candidus in medio favus est* (Ov. Met. VIII, 677) – посередині білий бджолинй сот»; „*candida de nigris et de candentibus atra* (Ov. Met. XI, 314) – зчорного біле, а з білог чорне (міг зробити крилоногий Автолік)»; „*candida vela* (Ov. Art. amat. II, 6) – білі вітрила»; Метонімію використав Овідій у фразі „*ego candidus* (Ov. Amor. II, 13, 23) я весь білий». Перенесення кольору одягу на людину має символічний характер і своєю експресивністю підкреслює чистоту намірів поета. Тут реалізована сема „щирий”,

яка має позитивну конотацію. Метонімічно вжито лексему *candidus* у прикладі „*candida tecta* (Ov. Tris. I, IX, 7) – білі дахи», де білий колір не лише даху, а й цілого будинку. В семантичній структурі слова виділяємо сему „чистий”, „гарний”.

При іменниках, які позначають героїв, міфічних істот лексема *candidus* реалізує такі ЛСВ: „ясний”, „славний”: „*extremus, formaque ante omnis pulcher, Iulus Sidonio est investus equo, quem candida Dido esse sui dederat monumentum et pignus amoris* (Verg. Aen. V, 571) – позаду, найкращий на вигляд, в’їхав Іул на сідонському коні, якого йому подарувала прекрасна Дідона в пам’ять про неї і на знак любові»; „*vobis Mercurius pater est, quem candida Maia Cyllenae gelido conceptum vertice fudit* (Verg. Aen. VIII, 138) – вам Меркурій є батьком, якого прекрасна Майя зачала на холодній вершині Кіллени»; „*at Venus aetheros inter dea candida nimbos dona ferens aderat; natumque in valle reducta* (Verg. Aen. VIII, 608) – а Венера, славна богиня, крізь хмари ефірні, прилетіла, принісши дарунок (Енею)». У наведених прикладах аналізована лексема реалізує значення „прекрасна”, „славна”.

При вживанні з лексемами, що позначають абстрактні поняття, прикметник *candidus* набуває значення „сприятливий”, „ясний, блискучий”: „*contrane lucrum nil valerent candidum pauperis ingenium* (Hor. Ep. 11, 11) – невже проти багатства нічого не варті блискучі якості бідного»; „*candidaque Herculeo sententia numine facta solvit Alemoniden* (Ov. Met. XV, 47) – значить, і рішення сприятливим було завдяки Геркулесу – й вільним став Алемонід»; „*sed solet interdum fieri placabile numen: nube solet pulsa candidus ire dies* (Ov. Tris. II, 1, 142) – але буває, що бог стає милосердним, і після негоди ясний день засяє»; „*candida pax homines, trux decet ira feras* (Ov. Ars amat. III, 502) – ясний мир людям личить, лютий гнів – звірам». У наведених вище уривках спостерігаємо процес втрати семи кольору й асоціативного переносу значення на поняття абстрактного порядку, цим самим спричиняючи розширення лексико-семантичної структури лексеми *candidus*.

Лексичні одиниці навколоядерної зони поля *albens* „білючий”, *albidus* „білуватий” *candens* „білючий” реалізують своє пряме значення. Прикметник *albens* вживається лише Овідієм і сполучається з іменниками таких ТГ „людина, частини тіла”, „тварини”, „предмети” і „рослини”: „*ille movens albertia tempora canis 'Quam felix esses, si tu quoque luminis huius orbis' ait 'fieres, ne Bacchica sacra videres* (Ov. Met. III 516) – той, посивілий, струснувши побіліле волосся, сказав: „Щастя велике ти б мав, коли б і тобі відібрав хтось очі, щоб Вакхових священнодійств ти не міг оглядати»; „*praecipue si flore caret, meliusque peractum tempus, et albentes iam legit illa comas* (Ov. Ars amat. II 665) – надто – коли відцвіла, найкращий час позаду, і вона вискубує вже посивілі волосини»; „*dixit et ad litus passu processit anili, albentes lacerata comas* (Ov. Met. XIII 534) – мовила й кроком хистким до берега рушила, рвуча білюче волосся». Спостерігаємо поряд з семою кольору потенційну сему ”сивий”, ”старий”. Аналізована лексема виступає епітетом при іменниках ТГ „тварини”: „*nec Delius aures humanam stolidas patitur retinere figuram, sed trahit in spatium villisque albentibus inplet instabilesque imas facit et dat posse moveri* (Ov. Met. XI 176) – і Делієць того не потерпів, щоб отакі безглузді вуха людський мали вигляд: витягнув їх в довжину, білуватою шерстю наповнив, зробив нестійкими в основі рухатись їм повелів» (інші випадки Ov. Met. XV 519; Amor. III, 5, 24; Ov. Met. VII 415). Прикметник *albens* реалізує пряме значення при іменниках ТГ „рослини”: „*frugibus ... albentis olivae* (Ov. Epist. Her. XI 69) – білючі плоди оливки»; „*hic Paphias myrtos, hic purpureas amethystos, albentesve rosas* (Ars amat. III 182) – тут – з Пафосу мирт, там – аметист пурпуровий і білі троянди”. Аналізована лексема сполучається з іменником *vitta, ae f* (стрічка) Ov. Met. V 110; XV 676 при цьому до архісеми ‘колір’ додається диференційна сема „чистий”, „священний”.

Натрапляємо в Овідія на одиничний випадок сполучення лексеми *albidus* з іменником *spuma, ae f* (піна), де прикметник має неповноту вияву кольору: „*spumaque pestiferos circumfluit albida rictus* (Ov. Met. III 74) – піна біляста запінилась в пащі, роззявленій хижо».

Лексема *candens* реалізує своє значення «біліючий» у сполученні з іменниками ТГ «предмети», «рослини». Коли контекстним партнером лексеми виступає іменник *axis, is m* (вісь), то лексична одиниця містить потенційну сему «розжарений до високої температури»: „*Atlans en ipse laborat vixque suis umeris candentem sustinet axem* (Ov. Met. II 297) – сам Атлант вже насилу неба розпечену вісь на плечах тримає». Нейтрального оцінного значення набуває аналізована лексема у прикладі, який містить чіткий контраст: „*candida de nigris et de candentibus atra* (Ov. Met. XI 314) – з чорного біле, а з білого чорне» міг зробити крилоногий Автолік. Пряме номінативне значення спостерігаємо коли прикметник сполучається з іменником *lilium, i n* (лілія): „*candentia lilia* (Ov. Met. XII 411) – біліючі лілії»

Прикметник *lacteus* має значення ”молочний”, ”кольору молока” зафіксований у Овідія (6 випадків) та Вергілія (4 випадки). Астрономічне явище Молочний Шлях так відтворене у Овідія: „*est via sublimis caelo manifesta sereno: lactea nomen habet candore notabilis ipso* (Ov. Met. I 169) – у високості є шлях, видний при ясному небі, помітний молочною білизною і звідси має назву». Сема кольору у цьому випадку опосередковано є ознакою сукупності небесних об’єктів, які утворюють білувату туманність. Таке ускладнення семантики прикметника відбувається внаслідок метафоричного переносу. Спостерігаємо сполучення лексеми *lactens* з іменниками *ficus, i f* (фікус) (Ov. Fast. II 263), *frumentum, i n* (пшениця) де вона отримує пряме значення, коли мова йде про колір соку згаданої рослини; „*frumenta in viridi stipula lactentia turgent* (Verg. Geor. I 315) – пшениця біла наливається на зеленій стеблині». У цьому контексті оцінна інтерпретація лексем, що позначають білий і зелений кольори має позитивну оцінку. Прикметник *lacteus* сполучається з іменниками ТГ «люди, частини тіла» і має значення білий, незасмаглий : „*lactea colla auro innectuntur* (Verg. Aen. VIII 660) – білі шії золотом обвиті»; „*fusos cervix cui lactea crinis accipit et molli subnectens circulus auro* (Verg. Aen. X 137) –у якого розпущене волосся спадало на білу шию і було обвите обручем з м’якого золота». При іменнику *uber, eris n*

(вим'я) лексема *lacteus* має пряме значення, що вказує на колір масті тварини: „*ubera vaccae lactea demittunt* (Verg. Georg. II 525) – біле вим'я корови звисає».

Лексема *niveus* реалізує у творах авторів (Горацій 3 випадки, Овідій - 44, Вергілій - 17) такі значення: сніжний; вкритий снігом; білосніжний, білий немов сніг; сліпучобілий. Коли аналізована лексема сполучається з іменниками ТГ „люди” то має значення ”білосніжний”, де спостерігаємо потенційну сему ”молодий, здоровий”: „*insolentem serva Briseis niveo colore movit Achillem* (Hor. Carm. II 4, 3) – рабиня Брісеїда білосніжним кольором (шкіри) зворушила гордого Ахілла»; „*sic et Europe niveum doloso credidit tauro latus* (Hor. Carm. III, 27, 25) – і Європа довірила хитрому бичу білосніжне тіло»; „*et in niveo mixtum candore ruborem* (Ov. Met. III 423) – на білосніжному (лиці) змішаний рум'янець»; „*in ore niveo* (Ov. Amor. III, 3, 6; Epist. XX, 122) – на білому лиці»; „*dixerat et niveis hinc atque hinc diva lacertis cunctantem amplexu molli fovet* (Verg. Aen. VIII 387) – сказала і після цього білосніжними руками ніжно обвила в обіймах (чоловіка), який барився» (інші випадки Ov. Met. X 138; Amor. II 4, 41; III 2, 42; Art. amat. III 309; Fas. II 763; Epist. Her. XVIII 20). Лексема *niveus* реалізує новий ЛСВ ”блідий”, де спостерігаємо потенційну сему ”помираючий”: „*ipse caput nivei vultum Pallantis et ora ut vidit levique patens in pectore vulnus cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis* (Verg. Aen. XI 39) – сам (Еней), як тільки побачив голову і бліде обличчя Палланта і рану від авзонійського списа на гладких грудях, сказав, обливаючись сльозами». Використовується лексема *niveus* і як епітет героїв та міфологічних істот, де колір вказує на їхній позитивний і славний образ: „*candidior folio nivei, Galatea, ligustri* (Ov. Met. XIII 789) – ти, Галатеє, біліша ніж лист білосніжної лігустри»; „*ipse, sedens niveo candentis limine Phoebi* (Verg. Aen. VIII 720) – сам (Цезар) сидячи біля білосніжного порогу ясного Феба», розбирає дарунки різних народів. Характеризуючи іменники ТГ ”тварини”, прикметник *niveus* вказує на колір масті тварини, причому потенційно містить позитивне емоційне значення: „*nivei liquida inter nubila cysni* (Verg. Aen. VII 699) – серед хмар дощових білі лебеді»; „*nivea cervix* (Ov. Met. I 652) – білосніжна шия (телички)»; „*nam fuit haec*

quondam niveis argentea pennis ales (Ov. Met. II 536) – був ти колись срібним птахом з білосніжним пір'ям»; “*Pasiphaen nivei solatur amore iuveni* (Verg. Buc. VI 46) – Пасіфая утішена пристрасстю білосніжного бичка»; „*latus niveum molli fultus hyacintho* (Verg. Buc. VI 53) – спочиваючий (бик), розмістив бік білосніжний на м'якому гіацинті». У Овідія зустрічаємо перевтілення Юнони : “*vacca nivea* (Ov. Met. V 330) – біла корова»- такого образу набула богиня; „*quattuor in niveis aureu ibis equis* (Art. amat. I 214) – на четверні білосніжній ти золотий промчишся» (подібні випадки Ov. Met. II 865; III 218; VII 379; X 247; X 272; XIII 674; XIII 829; XV 715; Amor. II 1, 24; II 12, 25; III 5, 23; III 13, 13; Fast. I 427; IV 374; 826; VI 724; Remed amor. 258; Verg. Aen. VIII 720; Georg. I 15; II 199; III 177). Пряме номінативне значення отримує лексема у сполученні з іменником *lac, lactis* n (молоко): „*lac niveum* (Ov. Met. XIII 829; Fast. IV 151; 780; Veg. Buc. II 20; III 177) – білосніжне молоко”. При сполученні з іменниками ТГ ”природні об’єкти” прикметник *niveus* має значення білосніжний, що містить сему ”вкритий снігом”. Шлях Енея і його супутників до старовинного берега Куретів пролягає повз „*viridemque Donysam, Olearon, niveamque Paron* (Verg. Aen. III 126) – зелений острів Донуса, Олеар і білосніжний Парос». Контраст двох барв зеленої і білої надає позитивного емоційного забарвлення контексту. Реалізує аналізована лексема і ЛСВ ”блідий” при сполученні з іменником *luna, ae f* (місяць): „*Luna nivea* (Ov. Met. XIV 367) – блідий місяць”. Лексема *niveus* реалізує пряме номінативне значення при сполученні з іменником *potum, i n* (плід): „*arbor ibi niveis uberrima pomis* (Ov. Met. IV 89) – там було дерево з білосніжними плодами». Зафіксовано сполучення прикметника *niveus* у значенні ”білосніжний” з актуалізацією потенційної семи ”чистий”, ”святковий” з іменниками, що позначають предмети, одяг: „*fasta piae Cereris celebrabant annua matres illa, quibus nivea velatae corpora veste* (Ov. Met. X 432) – те свято Церери благочестиві одружені жінки святкували щорічне, які були одягнені у білосніжний одяг”; „*huic Anius niveis circumdata tempora vittis concutiens et tristis ait* (Ov. Met. XIII 643) – йому Аній, стріпнувши головою повитою білосніжною стрічкою, сумно сказав”;

„*in nivea aluta* (Ov. Art. amat. III 271)- у білосніжнім взутті». Контекстуальним партнером прикметника *niveus* може виступати іменник *lana, ae f* (вовна): „*munere sic niveo lanae, si credere dignum est* (Verg. Georg. III 391) – дарунком білосніжної вовни, якщо цьому можна вірити». Тут шляхом стилістичної фігури еналлаги епітет перенесений з залежного слова *lanae* на керуюче *munere*. „*lanae dum nivea circumdatur ifula vitta* (Verg. Georg. III 487) – в той час, як шерстяна інфула оповита білосніжною стрічкою». При сполученні з іменником *velum, i n* (полотно) даний прикметник має пряме значення і вказує на білосніжний колір полотна, яке використовувалось для накриття наметів: „*nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis adgnoscat lacrimans* (Verg. Aen. I 469) – недалеко звідси він упізнав намети Реза з білосніжного полотна» (подібні випадки Ov. Fas. I 637; III 363). Прикметник *niveus* вживається і на позначення білого кольору камінців, які використовувались при голосуванні: „*mos erat antiquus niveis atrisque lapillis, his damnare reos, illis absolvere culpa* (Ov. Met. XV 41) – був давній звичай: чорними камінчиками засуджувати винуватців, а білими – звільняти від обвинувачення». На семантичному рівні до семи колір додається потенційна сема ”життя”, яка протиставляється семі ”смерть” у прикметнику *ater* ”чорний”. Символічний характер кольорів у цьому прикладі значно розширює семантику як лексеми *niveus*, так і лексеми *ater*. Лексему *nivalis* ми зафіксували у Горация (3 випадки) та Вергілія (4 випадків). Сферою денотації прикметника найчастіше є іменники ТГ „природні об’єкти”, вказуючи на покриті снігом території: гонить „*leporem citus venator in campis nivalis Haemodiae* (Hor. Carm. I 37, 19) – зайця швидкий мисливець у сніжному полі Фессалії». Жертвна худоба, яка „*(victima), quae nivali pascitur Alcido devota quercus inter ilices* (Hor. Carm. III 23, 9) – пасеться в сніжних горах Альгіда серед дубів і падубів». „*Thracane vos Hebrusque nivali compede vincit* (Hor. Epist. I 3, 3) – Фракія чи Гебр скований сніговими кайданами»; „*descendunt centauri, Homolen Othrymque nivalem linquentes cursu rapido* (Verg. Aen. VII 675) – спускаються кентаври, залишаючи швидким галопом Гомолу і засніжений Отр». Перед поединком з Туром Вергілій порівнює Енея з горами:

„*quantus Athos aut quantus Eryx aut ipse coruscis cum fremit ilicibus quantus gaudetque nivali vertice se attolens pater Appenninus ad auras* (Verg. Aen. XII 702) – ніби Афон, ніби Ерікс або сам батько Аппенін, коли шумить хитаючи дубами і радіє, здіймаючи сніжну вершину в небо»; „*solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem lustrabat* (Verg. Georg. IV 517) – одиноко блукав він (Орфей) по гіперборейських льодовиках і дійшов до сніжного Танаіса». Прикметник *nivalis*, реалізуючи своє значення “сніжний”, містить потенційну сему “покритий снігом, холодний”.

Зауважимо, що в ЛСП прикметників білого кольору входять не лише ті кольори, які чітко співвідносяться з їхніми фізичними характеристиками. Ми ввели до цього мікрополя і прикметники, які вказують на загальний фон кольору певних предметів чи явищ. У периферійній зоні знаходиться широкий спектр прикметників, які об’єднані кількома основними значеннями. Так, лексеми *fulgens, fulmineus, lucens, lucidus, perlucidus, serenus* мають значення ясний, *micans, radiatus, radians* – сяючий, *nitens, nitidus, recens, splendidus* – блискучий, *flumineus, illimis, liquidus, perlucens, vitreus* – прозорий, *sidereus, stellatus, vibratus* – зоряний, сонячний, іскристий, *purus* – чистий. Так прикметники зі значенням ясний виступають означенням при іменниках ТГ «природні об’єкти і явища»: „*haec super inposita est caeli fulgentis imago* (Ov. Met. II 17) – зверху зображене ясне небо»; „*sic te diva potens Cyprī, sic fratres Helenae, lucida sidera, ventorumque regat* (Hor. Carm. I 3, 2) – нехай тебе (кораблю) так поведуть могутня богиня Кіпру, брати Єлени, ясні зорі і батько вітрів»; „*est via sublimis caelo manifesta sereno* (Ov. Met. I 168) – у вишині є дорога помітна при ясному небі» (подібний випадок Ov. Met. II 321). У семантичній структурі аналізованих лексем виділяємо семи ‘чистий, безхмарний’. Коли лексеми мікрополя стають епітетами ТГ ”одяг, тканина”, спостерігається реалізація сем „дорогий, багатий”: „*velamina Progne deripit ex umeris auro fulgentia lato* (Ov. Met. VI 566) – зриває Прогна з плечей ясні шати з широким золотом»; „*purpurea velatus veste sedebat in solio Phoebus claris lucente smaragdis* (Ov. Met. II 24) – у пурпурових шатах, сяючих блискучими

смагдами, сидів на престолі Феб». Приметник *fulmineus* “сяючий як блискавка” виступає контекстним партнером іменника *ignis, is m* (вогонь): „*fulmineis ardescunt ignibus ignes* (Ov. Met. XI 523) – ясним вогнем палають блискавки» (подібний випадок Ov. Epist. ex Ponto II 2, 116). Та коли мова іде про опис зловіщої тварини – вовка „*fulmineus, rubra suffusum lumina flamma* (Ov. Met. XI 368) – поіннятий хижим вогнем, з очима, налитими багрянючим полум’ям». лексема набуває сильного експресивно-негативного характеру і містить сему ”зловіщій, смертоносній”. Будучи контекстуальними партнерами іменників, що означають воду або водні об’єкти прикметники *lucens, lucidus, perlucidus* мають значення ’ясний’ із чітко вираженою диференційною семою ”чистий, прозорий, позбавлений бруду”: „*videt hic stagnum lucentis ad imum usque solum lymphae* (Ov. Met. IV 297) – бачить там озеро, з чистою водою аж до самого дна»; „*inde fluunt lacrimae, stillataque sole rigescunt de ramis electra novis, quae lucidus amnis excipit et nuribus mittit gestanda Latinis* (Ov. Met. II 365) –звідти течуть сльози і, стікаючи краплями з молодих гілок, гусне на сонці бурштин, який приймає прозора ріка і посилає латинським жінкам»; „*fons sonat a dextra tenui perlucidus unda* (Ov. Met. III 161) –прозоре джерело шумить праворуч неглибокою водою»; „*nectare odorato sparsit, qui tactus ab illo intumuit sic, ut fulvo perlucida caeno surgere bulla solet* (Ov. Met. X 733) – нектаром пахучим скроплює і від того дотику (кров) так наче здулася, неначе на жовтому плесі зринають прозорі бульбашки». У звертанні „*lucide Cydne* (Ov. Art. amat. III 204) – прозорий Кідне» лексема *lucidus* реалізує ЛСВ ”прозорий”, що метафорично вживається при іменнику *Cydnus, i m* (Кідн, річка в Кілікії) і реалізує потенційну сему ”чистий, незабруднений”.

Метафоричний образ сяючої золотом гілки спостерігаємо у Овідія: „*auro fulgentem ramum in silva Iunonis Avernae monstravit* (Ov. Met. XIV 114) – показала сяючу золотом гілку у лісі Юнони Авернської». У сполученні прикметника *fulgens* з іменником *ramus, i m* (гілка) реалізація значення першого відбувається з допомогою контекстуального партнера *aurum, i n* (золото) (подібний випадок Ov. Met. IV 637).

Сполучаючись з іменниками ТГ "герої, боги і міфічні істоти" лексема *lucidus* має значення "ясний": „*Phoebe silvarumque potens Diana, lucidum caeli decus* (Hor. Carm. saec. 2) – Фебе і ти царице лісів Діано, ясні світочі неба». Як постійний епітет богів лексема містить потенційну сему "величний", яка нейтралізує у певній мірі архісему "колір". Вихваляючи образ Галатеї, Кіклоп вважає її „*lucidior glacie* (Ov. Met. XIII 795) – прозорішою за крижинку» і „*splendidior vitro* (Ov. Met. XIII 791) – чистішою від скла». У випадку поєднання з іменниками, що мають у семантичній структурі диференційну чи потенційну сему "блиск", прикметники *micans*, *radians* актуалізують значення "сяючий", "блискучий": „*radios micantes* (Ov. Met. VII 411) – сяючі промені»; „*radiantia lumina* (Ov. Trist. II 325) – сяюче світло»; „*radiantia flamis* (Ov. Fast. V 165) – блискучий вогонь». У синтагмі „*radiata lumina* (Ov. Met. IV 193) – променистий зір" в результаті метафоричного переносу лексема *radiatus* репрезентує потенційну сему "радісний", що нейтралізує архісему «колір».

Синонімічний ряд *nitens*, *nitidus*, *splendidus* із значенням "блискучий" є означеннями при іменниках ТГ "людина", "тварини", "рослини", "природні об'єкти", "предмети". Лексема *nitidus* у Горація зафіксована у сполученні з іменниками ТГ "люди, частини тіла". При поєднанні з іменниками *caput*, *capitis* n (голова), *coma*, *ae f*, *capillus*, *i m* (волосся) аналізована лексема має значення "блискучий", де вказує на намащене олією і доглянуте волосся: „*nunc decet aut viridi nitidum caput inpedire myrto* (Hor. Carm. I 4, 9) – нині слід обвивати наші блискучі голови свіжим миртом»; „*caesariem effusae nitidam per candida colla* (Verg. Georg. IV 337) – розсипавши блискуче волосся по білій шії»; „*spissa te nitidum coma* (Hor. Carm. III 19, 25) – ти (Телеф) блискучий густим волоссям»; „*quem tenues decuere togae nitidique capilli* (Hor. Epist. I 14, 32) – тонкі тоги і блискуче волосся» (подібні випадки Ov. Trist. II , I 172; IV, III 9; Fast. III 2; Ov. Art. amat. III 443; Ov. Epist. her. XXI 168). Коли контекстним партнером прикметника *nitens* виступає лексема *lacrima*, *ae f* (сльоза), то у його семантичній структурі пряме номінативне значення доповнюють диференційні семи

”благальний, скорботний”: „*et lacrimis oculos suffusa nitentis adloquitur Venus* (Verg. Aen. I 228) – і з блискучими сльозами на очах промовила Венера». Прикметники *nitens, nitidus, splendidus* розвивають ряд значень, які можна назвати суперлативними: ”чудовий, гідний, надзвичайний”. Лексема може вказувати на достойну гідну та розкішну людину, при цьому потенційна сема ”розкішний” нейтралізує архісему ”колір”: „*populo tu: rectius hoc et splendidius multo est* (Hor. Epist. I 17, 20) – ти для народу: це є правильнішим і набагато прекраснішим»; „*contemptae dominus splendidior rei* (Hor. Carm. III 16, 25) – господар блискучіший ганебної речі»; „*nec dotata regit virum coniunx, nec nitido fudit adultero* (Hor. Carm. III 24, 20) – і не керує жінка приданим, і не вірить блискучому коханцю»; „*ex nitido fit rusticus atque* (Hor. Epist. I 7, 83) – з доглянутого (чоловіка) перетворився на селянина» (подібний випадок Hor. Carm. II 12, 19; III 11, 35; Ov. Trist. I, III 71; Art. amat. III 74; Verg. Aen. III 20; Verg. Aen. VI 654). Аналогічне значення зафіксовано у прикладі „*me pinguem et nitidum bene curata cute vises* (Hor. Epist. I 4, 15) – я блискуче і тлусте (поросятко) з добре доглянутою шкіркою» (подібні випадки Ov. Met. I 74; II 3; Verg. Aen. II 473; Verg. Aen. VII 275). Метафорично вживається прикметник *nitidus* у сполученні з іменником *currus, us m* (колісниця), де аналізована лексема має переносне значення, яке стосується небесного світила: „*alme Sol, curru nitido diem qui promis et celas aliusque et idem nasceris* (Hor. Carm. saec. 9) – о Сонце, блискучою колісницею ти даєш і забираєш день»; „*cum sarut obscura nitidum ferrugine texit* (Verg. Georg. I 467) – (сонце) голову блискучу ржавою тінню покрило». Аналізовані лексеми в поетичній мові мають розгалужену систему значень. В їхній семантиці щільно переплетені світлові і колористичні аспекти, причому перші стають домінуючими. Сферою денотації в такому разі зафіксовані небесні об’єкти, як джерела природнього світла, актуалізуючи наступні семи: ”сяючий”, ”мерехтливий”, ”блискучий”: „*aries nitidissimus* (Ov. Fast. III 867) – найблискучіші сузір’я»; „*Hos utinam nitidi Solis praenuntius ortus afferat admisso Lucifer albus equo!* (Ov. Trist. III, V 55) – О, якби Зірниця вісниця блискучого Сонця, принесла цей схід, спрямувавши сюди коней»

(Подібні випадки Ov. Met. II 722; Fast. II, 149; Fast. III 458; Fast. V 543). Лексема *nitidus* має значення розкішний у прикладі „*quorum conspicitur nitidis fundata pecunia villis* (Hor. Epist. I 15, 46) – чиї гроші, як видно, витрачені на блискучі вілли», де відбулась нейтралізація колірної семи, і на перший план виступила диференційна сема ”розкішний”, ”багатий”. Загальне значення прикметників *nitens, nitidus, splendidus* модифікується в залежності від сфери їхнього вживання. При використанні їх як означення іменників ТГ ”рослини”, ”природні об’єкти” відмічаємо таке переносне значення, що вказує на досконалість: ”*non aliter, quam cum puro nitidissimus orbe oppositaspeculi referitur imagine Phoebus* (Ov. Met. IV 348) – подібно тому, як дуже блискуче сонце відбивається чистим кругом на поверхні дзеркала» (подібні випадки Ov. Met. XIV 33; XIV 768; XV 30; XV 187;); „... *nitidaeque ferax Peperethos olivae* (Ov. Met. VII 470) – Пепарет (острів) на блискучі оливки багатий»; „*virgo nitidique cupidine pomi declinat* (Ov. Met. X 667) – дівчина нахилилася до блискучого жаданого плоду»; „*laetos molire triumphos et Paeana voca nitidaque incingere lauru* (Ov. Met. XIV 720) – радісно тріумфуй, закликай Пеана і увінчуйсь ясним лавром».

Важко однозначно визначити прототип білого кольору серед природних реалій. „Слід зазначити, однак, що „білий” набагато складніший від „чорного ” і містить більше проблем, безперечно, тому, що „чорний” має в якості універсального прототипа (дуже темну) ніч, тоді як „білий” не має в якості єдиного універсального прототипа дуже ясний день” [20, 233]. Наприклад, „*iam nitidum retegente diem noctisque fugante tempora Lucifero cadit eurus* (Ov. Met. VIII 1) – як тільки Зірниця сповістила блискучий день, затиш Евр»; „*Si numeres anno soles et nubila toto, inuenies nitidum saepius esse diem ergo ne nimium nostra laetere ruina* (Ov. Trist. V, VIII 32) – якщо би ти перелічив сонячні і хмарні дні у цілому році, ти би переконався, що ясних днів більше, ніж захмарених» (подібні випадки Ov. Met. IX 689; I 603; II 112) Прикметник *nitidus* має позитивну емотивно-оцінну семантику, тому переносне значення його має позитивну конотацію і відображає

відношення до світла як до жаданого явища, фіксуючи найвищі позитивні бажання людини.

При сполученні з іменниками ТГ "зброя", спостерігаємо у семантичній структурі лексем мікрополя зсуви від білого кольору до блиску. На семантичному рівні виділяємо потенційну сему "героїчний, переможний" та сему з емотивно-негативним характером "страшний, смертоносний". Наприклад, *verbisque dolore retentis pendenti nitidum vagina deripit ensem* (Ov. Met. X 475) – заанімівши від болю, з підвішених піхов, що висіли побіч, вихопив блискучий меч» (подібні випадки Ov. Trist. IV, VI 33; Met. VIII 370; Verg. Aen. XII 386). При сполученні прикметника *nitens* з іменником *galea, ae f* (шолом), аналізована лексема набуває прямого номінативного значення з потенційною семою "героїчний": „*agnoscunt spolia inter se galeamque nitentem Messapi* (Verg. Aen. IX 457) – серед трофеїв впізнали блискучий шолом Мессапа». Якщо контекстним партнером прикметника *nitidus* виступає синтагма *ensis Orionis*, то поняття блискучий переноситься зі знаряддя зброї на сузір'я: „*diversasque urbes nitidumque Orionis ensem* (Ov. Met. XIII 294) – різні кола неба і блискучий меч Орiona». Синтагматична сполучуваність прикметників зі значенням "блискучий" розширюється абстрактними іменниками, які входять у сферу денотації, це призводить до семантичного розширення або модифікації, внаслідок впливу семантики абстрактних понять.

Синонімічний ряд прикметників *flumineus* (4 випадки), *illimis* (1 випадок), *liquidus* (65 випадків), *perlucens* (3 випадки), *vitreus* (7 випадків) реалізують у поетичних творах значення "прозорий", що є основним значенням прикметників, що позначають властивості поверхні предметів, а також стану середовища. Як зазначає А. М. Шрамм, „впливаючи на предмет, світло по-різному відбивається від його поверхні; речовини або середовище можуть характеризуватись властивістю пропускати – не пропускати світло” [119, 25]. Семантична структура даних лексем підсилюється семантикою контекстних партнерів-іменників. Сфера денотації лексем це вода, річка, джерело, море, роса. Значення лексем

розширюється семемами, що збагачують семантичну структуру: ” позбавлений бруду”, ”чистий”. Наприклад, „*Iulle, ceratis ope Daedalea nititur pinnis, vitreo daturus nomina ponto* (Ног. Сарм. IV 2, 3) – о Юле, на крилах скріплених воском, він приречений дати ім'я прозорому морю»; Тут лексема *vitreus* має значення ”водний об'єкт із чистою водою” (подібний випадок Ов. Epist. her. X 9).

У своєму прямому номінативному значенні виступає лексема *vitreus* в сполученні з іменником *ros, roris* m (роса): „*urbe silent tota, vitreoque madentia rore tempora noctis eunt; excute poste seram!* (Ов. Amor. I VI 55) – місто все спить, нічна пора біжить зволожена прозорою росою, відкрий засув дверей». Лексема *flumineus* розвиває номінативно-похідне значення ”гладка поверхня річки, що здатна добре відбивати світло”: „*aut sua fluminea cum vidit Cypus in unda cornua* (Ов. Met. XV 565) – або, як Кіп, коли в прозорій річці побачив свої роги»; „*erat Indus Athis, quem flumine Gange edita Limnaee vitreis peperisse sub undis creditur* (Ов. Met. V 48) – був там індієць Атис, якого як вважають, на світ привела у водах прозорих Лімнея, народжена Гангом». Прикметник *flumineus* використовується і в прямому значенні, де колірна ознака заміщується ”приналежністю якомусь об'єкту”. Такі приклади спостерігаємо у синтагмах „*fluminea unda* (Ов. Epist. ex pont. IV , VII 27); *fluminea aqua* (Ов. Fast. II 46; 596) – річкова вода».

Прикметник *perlucens* виражаючи значення прозорий, сполучається з іменником *amictus, us* m (накидка) і репрезентує ЛСВ ”дуже тонка тканина”: німфа „*nunc perlucenti circumdata corpus amictu mollibus aut foliis aut mollibus incubat herbis* (Ов. Met. IV 313) – огорнувши тіло прозорою накидкою, відпочиває або на м'якому листі, або на м'яких травах». Коли аналізована лексема є епітетом іменника *ala, ae* f (крило) значення її стає ”такий, що здатний пропускати світло”: „*non illas pluma levavit, sustinere tamen se perlucetibus alis* (Ов. Met. IV 411) – і хоча їм не допомагало пір'я, легко, проте, вони тримались на прозорих крилах» (подібний випадок Ов. Met. VI 391).

Зафіксовано одиничний випадок вживання Овідієм прикметника *illimis* у сполученні з іменником *fons, fontis* m (джерело), де аналізована лексема реалізує

пряме номінативне значення "прозорий": „*fons erat inlimis, nitidis argenteus undis* (Ov. Met. III 407) – було чисте джерело, срібliste блискучими водами». Семантика лексичної одиниці підтримується контекстними партнерами *nitidus*, *argenteus*, наповнюючи її компонентами з емотивно-позитивним змістом "приємний, ясний, чистий, радісний".

Лексема *liquidus* має здатність сполучатись з іменниками найрізноманітнішої семантики, та на першому місці знаходяться іменники ТГ "вода і водні об'єкти". У семантичній структурі виділяємо значення "такий, що втратив колір, безбарвний", при цьому наявна потенційна сема "чистий, прозорий". Наприклад, „*hic dea silvarum venatu fessa solebat virgineos artus liquido perfundere rore* (Ov. Met. III 164) – тут богиня лісів, втомлена полюванням, звичайно обмивала дівоче тіло в прозорій воді»; „*inde petens rapidum ripis declivibus aequor Marsya nomen habet, Phrygiae liquidissimus amnis* (Ov. Met. VI 400) – звідти пливе він у крутих берегах до жадібного моря, зберігаючи ім'я Марсія, найчистіший з фрігійських потоків»; „*interdum faciem liquidarum imitatus aquarum flumen eras* (Ov. Met. VIII 736) – іноді, уподібнившись до до прозорої води, ти був річкою»; „*tamen omnia fiunt ex ipsis et in ipsa cadunt, resolutaque tellus in liquidas rarescit aquas* (Ov. Met. XV 246) - все виникає з них і до них же вертається знову:, ставши рідкою земля, спливає прозорими водами» (подібні випадки Ov. Met. I 370; IV 380; VIII 162; XV 135; XV 246; Amor. III 5, 12; Art. amat. I 620; II 472; Epist. ex Pont. I IV, 18; I IX, 10; II III, 40; II X, 46; Fast. II 78; II 115; IV 575; V, 82; V 210; V 342; VI 699; Remed. Amor. 448; Ibis 138; 180; 474; 591; Epist. her. XVIII 60; Verg. Aen. V 860; Georg. II 200; III 529; IV 18; IV 376).

Аналізований прикметник зафіксований у сполученні з іменниками, які мають значення 'повітря': *aether*, *eris* m (ефір), *aër*, *aeris* m (повітря), *aura*, *ae* f (вітер). Семантика лексеми підсилюється семантикою іменників, з якими вона знаходиться у сполученні, і при цьому спостерігається сильний стилістичний ефект на акцентуванні відсутності забарвлення явищ. Метафоричність епітетів у цьому разі безперечна: „*haec super inposuit liquidum et gravitate carentem Aethera*

nec quicquam terrenaе faecis habentem (Ov. Met. I 67) – врешті над усім цим він помістив чистий і невагомий Ефір, позбавлений всякого земного бруду»; „*pennis ligat ille resumptis parte ab utraque pedes teloque accingitur unco et liquidum motis talaribus aëra findit* (Ov. Met. IV 667) –(Персей), знову взявши крила, прив’язав їх до ніг з обох боків, підперезав себе кривим мечем і, махаючи окриленими сандалями, розсікав прозоре повітря»; „*ultus abit Tmolo liquidumque per aëra vectus* (Ov. Met. XI 194) – помстившись покинув Тмол і понісся впрозорім повітрі»; „*abnuit Amycides medioque ex aggere fulvis vidit avem pennis liquidas exire sub auras* (Ov. Met. XII 525) – з цим не погодився Ампід: він бачив, що птах жовтокрилий злинув з-під купи дерев в прозоре повітря»; „*huius apes summum densae (mirabile dictu), stridore ingenti liquidum trans aethera vectae* (Verg. Aen. VII 65) - на його вершину (розповідати дивно) бджоли, з гучним дзичанням, пронеслися в прозорім повітрі» (подібні випадки Verg. Aen. V 217; V 525; VI 202; Georg. I 404; IV 389).

Коли прикметник *liquidus* є означенням іменників, що позначають речовини, він реалізує ЛСВ ”такий, що здатний пропускати світло”, вказуючи на прозору консистенцію речовини. Наприклад, „*adtulerat secum liquidi quoque monstra veneni* (Ov. Met. IV 500) –принесла з собою також страшної прозорої отрути»; „*ceu quondam nivei liquida inter nubila cysni* (Verg. Aen. VII 699) – ніби лебеді білі серед прозорих хмар»; „*tum super invergens liquidi carchesia vini* (Ov. Met. VII 246) – тоді чаші наповнюючи прозорим вином»; „*dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum et liquida et durum Bacchi domitura saporem* (Verg. Georg. IV 102) – солодкий віддушиш ти мед, і не лише солодкий, а й прозорий, яким пом’якшують терпкий смак вина»; „*aliae purissima mella stipant et liquido distendunt nectare cellas* (Verg. Georg. IV 164) – інші найчистіші меди згущують і наповнюють прозорим нектаром келихи»; „*ter liquido ardentem perfundit nectare Vestam* (Verg. Georg. IV 384) – тричі у палаюче вогнище виливала прозорий нектар»; „*nec casia liquidi corrumpitur usus olivi* (Verg. Georg. II 466) –не псують прозору оливкову олію корицею».

Семантика прикметника *liquidus* перехрещується із семантикою контекстного партнера *odor, odoris* m (запах), *crocus, croci* m (шафран), який прогнозує її морфологічне оформлення і лексико-семантичне наповнення: „*et liquidum ambrosiae defundit odorem* (Verg. Georg. IV 415) – і поширила чистий запах амброзії»; „*nec fuerant liquido pulpita rubra croco* (Ov. Art. amat. I 104) – і не були червоними помости від чистого шафрану». У наведених прикладах заміщується ЛСВ 'прозорий' новим варіантом 'чистий', що містить сему 'позбавлений домішок, приємний' і має позитивно-емотивне значення.

Дифузну зону утворюють лексичні одиниці, які мають низьку частотність уживання. Значення їх за яскравістю і насиченістю кольору наближаються частково до значень конститuentів інших мікрополів. Іншою вагомою характеристикою деяких прикметників є індивідуально-авторське вживання. Усі ці фактори дають підставу віднести прикметники *argenteus, aridus, canens, canus, eburneus, exsanguis, incanus, marmoreus, praecanus* до дифузної зони.

Відносні прикметники *argenteus, eburneus, marmoreus* не містять модальних ознак (на відміну від якісних) і характеризуються вищим ступенем семантичної залежності від мотивувальних слів. Вони сполучаються з іменниками, що називають неоднакові але подібні за кольором предмети, при цьому сильний стилістичний ефект справляє прийом колірною номінування явищ, забарвлення яким не властиве. Семантичну структуру відносного прикметника визначає система лексичних дистрибуцій обумовлена тематичним класом похідної основи і тематичним класом означального іменника. При переході до розряду функціонально-якісних відносні прикметники набувають експресивного метафоричного забарвлення. Наприклад, „*sub Jove mundus erat, subiit argentea proles* (Ov. Met. I 114) – світ під Юпітером був. появилoся срібне покоління»; „*nam fuit haec quondam niveis argentea pennis ales* (Ov. Met. II 536) – і був це срібний птах з білосніжними крилами»; „*spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus et dignos Baccho, dignos et Apolline crines inpubesque genas et eburnea colla* (Ov. Met. III 422) – лежачи на землі, бачить він свої очі, дві зорі, волосся, яким би гордився

Вакх, і яким – Аполлон, лиця без пушки і шию кольору слонової кістки»; „*tergaque iactantur crines per eburnea* (Ov. Met. X 592) –по спині кольору слонової кістки тріпоче волосся»; „*illa quidem nostro subiecit eburnea collo brachia Sithonia candidiora nive* (Ov. Amor. III 7, 7) – вона мою шию обвила руками кольору слонової кістки, білішими за сніги Фракії»; „*summa vestem deduxit ab ora nudaque marmoreis percussit pectora palmis* (Ov. Met. III 481) –від верхнього краю розстебнув одержу і в голі груди ударяв білими, наче мармур, руками»; „*quam simul ad duras religatam brachia cautes vidit Abantiades (nisi quod levis aura capillos moverat et tepido manabant lumina fletu, marmoreum ratus esset opus)* (Ov. Met. IV 675) –як тільки побачив її Абантиад, прив’язану за руки до твердої скали (якщо би легкий вітер не розвівав їй волосся і не капали б з очей гарячі сльози, він вважав би, що це мармурова статуя)» (подібні випадки Ov. Met. II 108; III 407; X 114; X 213; IV 335; VIII 320; IV 185; V 206; XIII 746; Amor. II 11, 15).

Сполучається лексема *marmoreus* з іменниками, що означають будівлі, приміщення, де сема кольору відіграє другорядну роль, а на перший план виступає значення „виготовлений з мармуру”: „*ergo ubi marmoreo superi sedere recessu* (Ov. Met. I 177) – тож, коли небесні боги зібралися в мармуровій палаті»; „*et fora conveniunt (quis credere possit?) amoris: flammaque in arguto saepe reperta foro: subdita qua Veneris facto de marmore templo Appias expressis aëra pulsat aquis* (Ov. Art. amat. I 81) сходяться на площу Амура (хто би повірив?): часто розгоряється полум’я любові на судовій площі, де Аппіада, що при мармуровому храмі Венери струменем води б’є в небо»; „*et modo marmoreis referant audita theatris, et modo Niliacis carmina lusa modis* (Art. amat. III 317) –нехай вони повторюють пісні, почуті то в мармурових театрах, то виконані на єгипетський лад».

Відносні прикметники *argenteus*, *eburneus*, *marmoreus*, як свідчать наведені приклади, стають функціонально-якісними, оскільки у такій якості вони мають значно ширші сполучувальні властивості і здатні вступати в синтагматичні зв’язки із семантично неоднорідними субстантивами.

Розглянемо розвиток семантики прикметника *canus*, що має значення ‘сивий’ і його дериватів *canens* ‘сизий’, ‘сріблястий’, *incanus* ‘сивий’, ‘стародавній’, *praecanus* ‘посивілий завчасно’.

Найширші синтагматичні зв’язки зафіксовано у прикметника *canus*. Він здатний сполучатися з іменниками ТГ „люди”, „міфічні істоти”, „рослини”, „природні об’єкти”, „тварини” і „предмети”, що призводить до семантичного розширення значення лексеми і розвитку нових переносних значень.

Прикметник *canus* сполучається з іменником *capillus*, *i m* (волосина), реалізуючи метафоричне значення ‘сивий’ з потенційною семою ‘старий за віком’: „*barba gravis nimbis, canis fluit unda capillis* (Ov. Met. I 266) – у хмарах важка борода, сивим волоссям спливає вода»; „*quam simulavit animum posuitque ad tempora canos capillos* (Ov. Met. III 275) – зробила із себе стару бабусю і побілила волосся на скронях»; „*et tibi iam venient cani, formose, capilli, iam venient rugae, quae tibi corpus arent* (Ov. Art. amat. II 117) – ось вже, юначе, появиться у тебе сиве волосся і зморшки, які зорють тобі тіло»; „*cur non sub alta vel platano vel hac pinu iacentes sic temere et rosa canos odorati capillos, dum licet, Assyriaque nardo potamus uncti?* (Hor. Carm. II 11, 15) – чому ж нам, розпростершись під високим платаном, або під пінією, прикривши сиве волосся запашною трояндою і змастившись сірійським нардом, не пити, поки можна» (подібні випадки Ov. Met. II 30; IV 476; XII 465; XIII 427; XV 211; Art. amat. II 117; III 75). Аналізована лексема виступає постійним епітетом іменника *Vesta, ae f* (Веста) та інших іменників ТГ „міфологічні істоти”, де вона має пряме номінативне значення: „*cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, iura dabunt* (Verg. Aen. I 292) – сива Віра і Веста, Квірін з братом Ремом закони дадуть»; „*intumuit Iuno, postquam inter sidera paelex fulsit et ad canam descendit in aequora Tethyn Oceanumque senem* (Ov. Met. II 509) – розгнівалася Юнона, коли серед зірок блиснула суперниця, і подалась вона на море до сивої Фетіди і до старика Океана» (подібні випадки Verg. Aen. V 744; IX 260; Ov. Met. XIII 653). Прикметник *canus* реалізує ЛСВ ‘білий’ при сполученні з іменниками ТГ „тварини”, де лексема вказує на забарвлення пір’я: „*cum vox est*

tenuata viro canaeque capillos dissimulant plumaе (Ov. Met. II 373) – став голос у мужа тонким, а волосся немовби біле пір'я покрило».

Синтагматичним партнером ад'єктива може бути іменник *lupus, i m* (вовк), де аналізована лексема реалізує значення „сірий”, яке вказує на масть тварини: „*illa tremit velut agna pavens, quae saucia cani ore excussa lupi nondum sibi tuta videtur* (Ov. Met. VI 527) – вона тремтить, немовби боязлива овечка, яка пораненою вирвана з паці сірого вовка, не почуває себе ще безпечною»; „*mira loquar: non illa canes avidaeque volucres, non cani tetigere lupi* (Ov. Met. VII 550) – дивне скажу: їх не чіпали а ні собаки, а ні жадібні птахи, а ні сірі вовки».

Пряме номінативне значення реалізується у синтагмі з іменниками *favilla, ae f* (попіл) та *fila, ae f* (нитка): „*inque leves abiit paulatim spiritus auras paulatim cana prunam velante favilla* (Ov. Met. VIII 525) –лине помалу у легке повітря душа і вуглину покриває сивий попіл»; „*quaeque solent canis frondes intexere filis agrestes tineae (res observata colonis) ferali mutant cum papilione figuram* (Ov. Met. XV 372) – гусінь, яка звикла покривати сивою ниткою листя – це селянам відомо – чергує свій вигляд з могильним метеликом». Оригінальність художнього мислення виявляється в оказіональній сполучуваності прикметників *canus* та *canens* з назвою предмету, за яким традиційно закріплені інші колірні епітети, наприклад, з іменником *salictum, i n* (вербова лоза): „*cana salicta dabant nutritaque populus unda sponte sua natas ripis declivibus umbras* (Ov. Met. V 590) –сива вербова лоза і насичена вологою тополя огорнули довкола природною тінню похилі береги»; „*et glauca canentia fronde salicta* (Verg. Georg. II 13) – і сива вербова лоза із сірим листям». Аналізовані лексеми, в семантичній структурі яких виділяємо сему ‘первозданний’, ‘нечіпаний’, передають нюанси забарвлення рослини і відіграють позитивно-оцінну роль. Лексема *canens* має досить обмежену сферу сполучуваності. Семантична структура її містить потенційну сему ‘старий’, яка підтримується контекстним оточенням: „*signaque ferre iubent; retinet longaevus haruspex fata canens* (Verg. Aen. VIII 499) – наказують знамена підняти, а старий і сивий віщун їх затримує» (подібні випадки Verg. Aen. XI 417; X 192; X 418).

Сполучається аналізована лексема і з іменником *lana, ae f* (вовна) реалізуючи ЛСВ ‘біліючий’ де спостерігаємо диференційну сему ‘такий, що виділяється білим кольором’: „*nemora Aethiopum molli canentia lana* (Verg. Georg. II 120) – що ефіопські ліси біліючі м’якою вовною». Лексема надає виразності і експресивності виразу та несе емотивно-позитивний настрій.

Одиничний випадок, як індивідуально-авторський прояв, маємо у Овідія лексеми *incanus* із значенням ‘білий’. Вказуючи на колір вуст, точніше на втрату їх природного кольору, прикметник реалізує своє значення, в якому виділяємо сему ‘смертельний’: „*hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore, labra incana siti* (Ov. Met. VIII 802) – волосся було розтріпане, очі – пусті, блідістьна обличчі, білі від спраги уста». У цьому контексті лексема *incanus* має чітко негативну конотацію, яка доповнює денотативне значення.

Ще одним елементом дифузної зони є лексема *praecanus*, що реалізує пряме номінативне значення ‘посивілий завчасно’. Саме таким зображає себе Гораций: „*me primis urbis belli placuisse domique, corporis exigui, praecanum, solibus aptum, irasci celerem, tamen ut placabilis essem* (Hor. Epist. I 20) – першим мужам Риму сподобався я на війні та вдома, невисокий на зріст, посивілий завчасно, сонцелюбний, швидко запалювався, однак швидко й заспокоювався». Специфічною ознакою прикметника *praecanus* є те, що він, вказуючи своїм значенням на сивий колір волосся, разом з тим передбачає потенційну сему ‘темпоральність’, як причина появи такого кольору.

Висновки

ЛСП прикметників білого кольору кількісно найбільш широке у порівнянні з іншими і нараховує 47 лексичних одиниць, які реалізують свої значення у 617 випадках. Квантитативний аналіз прикметників ЛСП білого кольору в поезії Горация, Овідія та Вергілія виявив таку тенденцію: у творах Горация та Овідія використання прикметників білого кольору займає I місце і становить 35,75 % та 34,68 % усіх лексем ЛСП кольору відповідно, у Вергілія назви білого кольору посідають II місце і становлять 23,98 % ЛСП кольору кожного з поетів.

Активне використання білого кольору у античних поетів засвідчує той факт, що лексичні одиниці білого кольору були одними з основних, за допомогою яких описувався об'єктивний світ. Ці кольороназви можна поділити на дві великі групи за ознакою наявності чи відсутності блиску.

Ядром ЛСП є прикметник *albus*, який реалізує як прямі, так і номінативно-похідні значення, наслідком яких є розширення семантики слова і розвитку нових переносних значень.

Сферу денотації ЛСП прикметників білого кольору визначають такі ТГ: „людина”, „міфічні істоти”, „тварини”, „рослини”, „природні об'єкти”, „предмети”, „абстрактні поняття”. Колірні образи з компонентом ЛСП прикметників білого кольору стилістично багаті і яскраві. Вони несуть великий обсяг символічної інформації.

Аналіз лінійної кореляції фіксує такі дані: Овідій – Гораций $r = 0,6160$; Овідій – Вергілій $r = 0,8275$. Такі показники коефіцієнта підтверджують щільний зв'язок між лексемами ЛСП білого кольору у зазначених поетів.

Основними ознаками ЛСП прикметників білого кольору є великий спектр лексичних одиниць, їх метафоричне та індивідуально-авторське застосування. За допомогою лексем білого тону створюються символічні образи, наповнені експресією та яскраві пейзажі з позитивно-емотивним змістом.

2. 2. Лексико-семантичне поле прикметників чорного кольору

Складним є питання дослідження чорного кольору у літературі та й у поезії зокрема. Нагадаємо, що чорний як і білий є кольорами ахроматичними. У основу одного із способів опису чорного кольору кладеться денотат, найбільш характерний і значимий для даної лінгвокультурної спільноти. Таким прототипом чорного кольору в античні часи виступає ніч. Вважають, що першими виникли кольоропозначення, які пов'язані з природним ритмом людського життя і обумовлені зміною дня і ночі, цю ж думку про первинність бінарної опозиції білого і чорного кольорів підтверджує А. Вежбицька у низці своїх досліджень [19]. Білий і чорний знаходяться в специфічних відношеннях до системи кольору, оскільки не є кольорами в науковому аспекті. Особливе місце їх найменування займають і в структурі кольоропозначень. Характерною рисою цієї пари є протиставлення значень за типом контрарної антонімії, що відрізняє їх від інших одиниць ЛСП.

Уявлення про чорний колір психологічно та емоційно пов'язане з емоцією страху, відчуттям туги, негоди [76, 12], тобто негативними почуттями, що й визначає загальну тенденцію реалізації його оцінної семантики. Символіка чорного кольору в багатьох культурах протиставлена білому як негативне темне і позитивне світле начала. Чорний – це символ смерті, печалі, ненависті, лиха, небезпеки, анархії [28, 66]. Досліджуючи міфи і символи давніх народів світу, А. Голан [34] прийшов до висновку, що чорний колір співвідноситься з богом пекла, або з богом землі. Він мешкав у підземеллі, де панував морок, чорнота. У релігійній символіці він репрезентує гріхопадіння і є ознакою темних сил. Чорний, будучи антитезою білого, набуває значення кінця, завершення явища, це колір смерті і пекла, оплакування і трауру. Чорний колір, зазначає О. О. Потєбня, „хоч і виник з вогню, має значення 'безладу', 'ненависті', 'смутку', 'смерті', що є протилежними до переносних значень світла”[87, 313]. На противагу білому, як символу вічності, чорний колір стає знаком плинності часу. Те що один і той

самий колір отримує різне символічне значення в конкретних культурних традиціях, займаючи певне місце в національній ієрархії домінування кольору, не можна пояснювати тільки суб'єктивними факторами. Це підтверджує думка, викладена в праці Й. Гете „Нариси вчення про колір” [33], в якій учений наводить дані не лише про природу кольору і його чуттєво-емоційного впливу на людину, але і підкреслює залежність національної переваги кольору від географічного положення, рівня культури і темпераменту народу.

Аналізоване мікрополе є одним із найбільш розгалужених щодо кількісного складу і якісного наповнення. Воно утворене 23 назвами, які реалізують свою поетичну семантику в 536 контекстах. Передовсім чорний колір в латинській мові виражається двома основними лексемами. Це залежить від наявності чи відсутності блиску: *'niger'* – 'блискучо-чорний', *'ater'* – 'матово-чорний' **Ядерною** лексемою окресленого мікрополя виступає *niger*, в ній чітко виявляється семантична тема "чорний тон", що є об'єднуючим компонентом в межах системних відношень аналізованого мікрополя, а по відношенню до загальної лексичної організації ЛСП стає диференційною ознакою. Навколо ядра об'єднуються номінації *ater*, *fervus*, *ob(s)trusus*, *piceus*, утворюючи **навколоядерну** зону. **Периферію** становлять лексеми *caliginosus*, *densus*, *maestus*, *obscurus*, *opacus*, *pullus*, *sordidus*, *spissus*, *scaber*, *sublustris*, *tenebrosus*, *torvus*. **Дифузна** зона ЛСП містить такі лексичні одиниці, *fumans*, *fumidus*, *limosus*. Складна, багаторівнева природа семантичної значимості прикметників, що позначають чорний колір, стає основою для парадигматичних відношень на всіх рівнях семантичних структур. „Кожна лексична одиниця як член певного ЛСП виявляє те, що мотивує її місце в цій мовній системі, тобто свою семантичну значимість” [3, 10]

Прикметник *niger* належить до лексем з максимально широким асоціативним полем. Так, латинсько-російський словник Й. Х. Дворецького фіксує 8 значень цього прикметника: 1. Чорний, темний. 2. Густий (тінь). 3. Засмаглий. 4. Не осяяний світлом, непроглядний (про хмару). 5. Хмурний,

зловіщий, страшний. 6. Скорботний, перебуваючий у смутку. 7. Злий. 8. Гострий, їдкий. Реалії носії чорного кольору та його відтінків у поетичних творах Горация, Овідія та Вергілія такі: 1) природні об'єкти, стихії; 2) рослини; 3) тварини; 4) споруди; 5) Частини тіла людини; 6) Абстрактні поняття; 7) просторові та часові поняття; 8) боги та міфічні герої. Особливості його семантики можна простежити при аналізі символічних значень.

Прикметник *niger*, будучи ядерним компонентом, сполучається з іменниками ТГ „природні об'єкти” та реалізує пряме номінативне значення: „*nigris aut Erymanthi silvis, aut viridis Cragi* (Hor. Carm. I 21, 7) – темними лісами еріманта або зеленого Крага»; „*hostium ixores puerique caecos sentiant motus orientis Austri et aequoris nigri fremitum et trementes verbere ripas* (Hor. Carm. III 27, 23) – нехай жінки і діти ворогів відчують пориви Австра і гуркіт чорних вод, і береги, що здригаються від ударів»; „*custodes ovium carmina fistula delectantque deum cui pecus et nigri colles Arcadiae placent* (Hor. Carm. IV 12, 11) – пастухи овець звеселяють звуками сопілки бога, якому милі худоба і темні гори Аркадії»; „*niger rudens Euris inverso mari fractosque remos differs* (Hor. Ep. 10, 5) – чорний Евр, гуркочучи збуреним морем, зламані весла розносять».

Лексема *niger* у поетичних творах використовується для позначення кольору тіла людини, яка належить до темношкірої раси, наприклад: „*sanguine tunc credunt in corpora summa vocato Aethiopum populos nigrum traxisse colorem* (Ov. Met. II 236) – вважають, що народи ефіопів отримали темний колір, тому що кров ринула на поверхню тіла»; „*Andromedan Perseus nigris portavit ab Indis, raptaque est Phrygio Graia puella viro* (Ov. Ars amat. I, 53) – Андромеду Персей привіз від засмаглих індів, і грецька дівчина була викрадена фрігійським мужем». Цей прикметник може реалізовувати значення 'смуглий' при сполученні з іменниками ТГ „люди”, вказуючи на темніший колір шкіри від звичайного, наприклад: „*Candidus in nauta turpis color, aequoris unda Debet et a radiis sideris esse niger* (Ov. Ars amat. I 724) – не пристойним є у моряка білий колір обличчя; він повинен бути темним від хвилі моря і променів сонця»; „*Nominibus mollire licet*

mala: fusca vocetur, nigrior Illyrica cui pice sanguis erit (Ov. Ars amat. II 658) – назвами можна змягчити вади: хай смаглявкою називається та, у якої кров темніша від іллірійської смоли»; „*nonne fuit satius tristis Amaryllidis iras atque superba pati fastidia, nonne Menalcan, quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses?*” (Verg. Buc. II 16) – чи не достатньо було терпіти гнів і горду чванливість Амарілліди, чи Меналка, хоч він був чорношкірим, а ти білолиций”. Темною стає шкіра бідолашного Кадма, який перетворюється у змія: „*nigraque caeruleis variari corpora guttis in pectusque cadit pronus*” (Ov. Met. IV 578) – блакитними плямами вкривається чорне тіло”. Синці на тілі також отримують епітет *niger*: „*sed niger in vaccae pectore livor erat*” (Ov. Amor. III 5, 26) – та чорний синяк був на грудях корови”.

Аналізована лексема несе позитивне емоційне забарвлення, коли виступає епітетом частин тіла. Тоді прикметник *niger* стає віковим показником. Так Медея з допомогою чарів відганяє літа старого Есона: „*barba comaeque canitie posita nigrum rapuere colorem*” (Ov. Met. VII 289) – волосся його й борода, покриті сивиною, здобули темний колір”; „*seu pendent nivea pulli cervice capilli, Leda fuit nigra conspicienda coma*” (Ov. Amor. II 4, 42) – звисає на білосніжній шиї темне волосся, привертала увагу Леда чорним волоссям”; „*et Lycum nigris oculis nigroque crine decorum*” (Hor. Carm. I 32, 11) – і Ліка з чорними очима і чорним волоссям”. На семантичному рівні сема кольору доповнюється потенційною семою 'молодий', 'привабливий', репрезентованою контекстуальним оточенням.

Зустрічаємо у поетичних творах цілу низку художньо-стилістичних прийомів передачі кольору візуально сприйнятих предметів і явищ (*ara, ae f* жертвник; *fumus, i m* дим; *venenum, i n* отрута; *nubes, is f* хмара; *aqua, ae f* вода; *nox, noctis f* ніч etc.) Поети застосовують метафори, за допомогою яких поетичні образи стають виразніші й емоційно повніші: „*donec templa refeceris aedesque labentes deorum et foeda nigro simulacra fumo*” (Hor. Carm. III 6, 4) – поки не відновиш храми, хитливі житла богів і статуї в чорному димі”; „*ecce lacu medio*

sacrorum nigra favilla ara vetus stabat tremulis circumdata cannis (Ov. Met. VI 325) – ось старий вівтар посеред озера, чорний від попелу жертв, оточений тремтливим очеретом”; „*cernis et emensas in lucem tendere noctes, et jubar hoc nitidum nigrae succedere nocti* (Ov. Met. XV 187) – бачиш, що пройдені ночі тягнуться до світанку і це блискуче світло слідує за темною ніччю”. Так у наведених рядках відображено різну світлову природу дня і ночі, яку можна пояснити різним характером богів. Коли лексема *niger* є епітетом іменників, що називають богів, то вона збагачується конотативними семами, але відриву від колірного значення не відбувається. Конкретні образи богів розкривають у лексичній одиниці додаткові потенційні семи 'потойбічний світ', 'смерть', 'царство тіней'. Наприклад, „*qua sit iter, manes, Stygiam qua ducat ad urbem, ignorant, ubi sit nigri fera regia Ditis* (Ov. Met. IV 438) – мани не знають, куди йти, яка дорога веде до Стігійського міста, де є лютий палац чорного Діта”; „*viris animumque moresque aureos educit in astra nigroque invidet Orco* (Hor. Carm. IV 2, 23) – силу, дух і золоту вдачу до зір підносить і відводить від чорного Орка”; „*non lenis precibus fata recludere, nigro conpulerit Mercurius gregi* (Hor. Carm. I 24, 18) – Меркурій, глухий до прохань і благань, відвернути долю прилучив їх стіні, до чорного сонму”. У наведених прикладах прикметники є стилістично марковані і носять емоційно-негативний характер.

Особливості, які характеризують відношення дуальної пари *niger* – *albus*, розкриваються при аналізі їх символічних значень. Нами враховувались при аналізі як мовні, так і позамовні факти дійсності. Чіткий контраст цих ахроматичних кольорів має символічний характер, зумовлений міфологічним сприйняттям навколишнього світу античною людиною. Колірний контраст *niger* – *albus* розглядається як пара, елементи якої не існують одне без одного, а в структурі їхніх значень помітні синонімічні відношення. Таке сполучення прикметників містить в собі семантичну модель концептів добро – зло. Уживання колірного контрасту *niger* – *albus* в межах одного контексту є ефектним стилістичним прийомом. Обидва прикметники можуть означати як життя, так і

смерть „*alipedis de stirpe dei versuta propago nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne, candida de nigris et de candentibus atra* (Ov. Met. XI 314) – від стебла крилоногого бога народився хитромудрий нащадок Автолік, здатний до всякої хитрості, з чорного робити біле, а з білого - чорне”; „*quae simul effudit numerandos versa lapillos, omnibus e nigro color mutatus in album, candidaque Herculeo sententia numine facta solvit Alemoniden* (Ov. Met. XV 46) – та коли їх висипали для підрахунку камінців, чорне забарвлення всіх камінців змінилось на біле. І завдяки Геркулесу рішення було світлим і вільним став Алемонід”; „*meritos aris mactavit honores, taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam* (Verg. Aen. III 120) – на вівтарях він приніс гідні жертви: бик – Нептуну і бик – тобі, Аполлоне прекрасний, Негоді – чорних овець, білосніжних –погожим Зефірам”. Аналізований прикметник реалізує пряме номінативне значення, але колірний контраст чорне – біле, в якому кольори перебувають в опозиції один до одного, створює особливу експресивність у поезії. На семантичному рівні лексема *niger* містить архісему 'колір', диференційну сему 'чорний' та потенційну 'негативний'.

При сполученні лексеми *niger* з іменниками *rotum, i n* (плід), *sucus, us m* (сік) спостерігаємо семантичне розширення її значення: на пряме номінативне значення накладається потенційна сема 'стиглий' і надає слову яскравого емотивно-оцінного значення. Наприклад, „*an, quae poma alba ferebat, ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor* (Ov. Met. IV 52) – чи дерево, яке родило білі плоди, а тепер – чорні від дотику крові”; „*prunaeque, non solum nigro liventia succo* (Ov. Met. XIII 817) – сливи, які від чорного соку темніють”. У першому прикладі присутній у контексті іменник *sanguis, inis m* (кров) надає експресивності аналізованій лексемі, внаслідок чого вона функціонує з негативним емотивно-оцінним значенням.

При сполученні з іменниками ТГ „тварини, птахи” лексема *niger* реалізує пряме номінативне значення і означає масть тварини: „*mutata est in avem, quae*

nunc quoque diligit aurum, nigra pedes, nigris velata monedula pennis (Ov. Met. VII 468) – вона перетворилась на птаха, який й нині полюбляє золото; цей птах з чорними ніжками й з чорними оперенням – галка”.

Прикметники навколоядерної зони *ater, furvus, ob(s)trusus, piceus* розвивають свій семантичний потенціал в залежності від значення і контекстуального оточення. Найближчим компонентом, з урахуванням семантичного розширення, є прикметник *ater*, який сполучається з іменниками таких ТГ: „тварини”, „одяг”, „людина, частини тіла”, „об’єкти природи”, „предмети”, „пора доби”. Прикметник *ater* (21 слововживання у Горація, 34 – у Овідія, 49 – у Вергілія) поступається лексемі *niger* частотою вживання, але разом з тим має семантично та стилістично ширші значення. Лексема *ater* вживається у прямому номінативному значенні і містить диференційну сему „чорна масть тварини” і має емотивно-оцінне забарвлення, яке базується на основі сакрального обряду жертвоприношення: „*has ubi verbenis silvaque incinxit agresti, haud procul egesta scrobibus tellure duabus sacra facit culturosque in guttura velleris atri conicit et patulas perfundit sanguine fossas* (Ov. Met. VII 244) –коли (Медея) їх оплела вербеною і диким листям і поряд вигребла землю з двох ям, здійснює священний обряд, встромлює ніж в горло темнорунної вівці і кров’ю наповнює широкі ями”;

„*serpens sine vulnere mansit loricaeque modo squamis defensus et atrae duritia pellis validos cute reppulit ictus* (Ov. Met. III 63) – але змії залишився без рани: луска немов панцир його захистила і темна тверда шкура відбила могутній удар”;

„*ripisque habitans hic piscibus atram improbus ingluviem ranisque loquacibus explet* (Verg. Georg. III 430) – вона (змія) мешкає на берегах, і насичує ненажерлива чорну пащу рибами і крикливими жабами”. При сполученні з іменником *tigris, is f* (тигр) аналізована лексема втрачає колірне значення і набуває нового – „страшний”: „*fiet enim subito sus horridus atraque tigris squamosusque draco et fava cervice leaena* (Verg. Georg. IV 407) – він раптом стане лютим кабаном і страшним тигром, драконом покритим лускою й левицею з жовтою шиєю”. Таке зображення

морського бога Протея у Вергілія містить ряд епітетів при іменниках назвах тварин, які переходять від значення 'страшний' до ознаки кольору.

Пряме номінативне значення прикметника навколоядерної зони *ater* можна визначити як „траурний, скорботний”. Реалізація цього значення в поезії здійснюється при сполученні з іменниками конкретної семантики, а саме, з іменниками ТГ „одяг”: „*Qui praeter Nioben unam conterruit omnes: illa malo est audax. Stabant cum vestibus atris ante toros fratrum demisso crine sorores* (Ov. Met. VI 288) – крім однієї Ніоби усіх налякала (тятвива); вона смілива від горя. Стояли в траурних одежах перед одрами братів, розпустивши волосся”; „*omnes germanae, Cererem cum vestibus atris maerentes adeunt poenamque Erysichthonis orant* (Ov. Met. VIII 778) – усі сестри одягнені в скорботні одежі, сумні йдуть до Церери і просять кари для Ерісіхтона”.

Одиничний випадок вживання лексеми *furvus* зафіксовано у Горация. Аналізована лексична одиниця має значення 'похмурий'. Стилістично, будучи епітетом Прозерпіни, прикметник викликає незвіданне, похмуре ставлення до богині: „*quam paene furvae regna Proserpinae et iudicantem vidimus Aeacum* (Hor. Carm. II 13, 21) – як тільки ми побачили царство похмурої Прозерпіни, й Еака, що чинить суд”. Прикметник *ob(s)trusus* вживається лише один раз Овідієм. На семантичному рівні зафіксовано індивідуально-авторське значення 'з чорною облямівкою' з потенційною семою 'траурний, скорботний': „*lacrimis quoque flumina dicunt increvisse suis, obstrusaque carbasa pullo naides et dryades passosque habuere capillos* (Ov. Met. XI 48) – також ріки, кажуть вийшли з своїх берегів, а наяди й дріади мали скорботні одежі з чоною каймою і розпущене волосся”. Появу індивідуально-авторських значень можна пояснити контекстуальним оточенням лексеми певного характеру, яке підсилює семантику згаданого прикметника.

При аналізі прикметника *riceus* помічаємо, що Овідій та Вергілій використовують лексему нечасто (Овідій – 6 разів, Вергілій – 7). Стилістично маркована, вона має значення 'чорний як смола', тобто 'кольору смоли'.

Наприклад, „*aut ubi sit, picea caligine tectus nescit et arbitrio volucrum raptatur equorum* (Ov. Met. II 233) – покритий чорною як смола мрякою, він не знає де він є, і свавільно мчать його швидкі коні” (подібні випадки Ov. Met. I 265; II 800; XI 549;) Така метафора створює картину негоди і має емоційно-експресивний ефект. Інший стилістичний ефект спостерігаємо при сполученні аналізованої лексеми з іменником *frons, frondis* f (листя): „*Est nemus et piceis et frondibus ilicis atrum, vix illuc radiis solis adire licet* (Ov. Epist Her. XII 69) – є темний дубовий гай з чорним листям, ледь промені сонця туди можуть проникнути”. Темні фарби увиразнюють зображення пейзажу. Семантична структура лексеми *piceus* розширюється за допомогою номінативно-похідного значення ‘чорний’.

Прикметники периферійної зони *caliginosus, densus, maestus, obscurus, opacus, pullus, scaber, sordidus, spissus, sublustris, tenebrosus, torvus* містять низку компонентів оцінно-психологічного плану. Їх наявність зумовлена здатністю лексем викликати певні психофізичні асоціації, впливати на емоційну сферу людини.

Прикметник *caliginosus* (темний, покритий темрявою) використаний в одиничному випадку Горацієм, як епітет ночі: „*prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit deus* (Hor. Carm. III 29, 30) – мудро бог сховав майбутнє, яке наближається, темною ніччю”. Семантичне розширення значення відбулося завдяки контекстуальному оточенню, тому спостерігаємо потенційну сему ‘незвіданий’, яка доповнює диференційну сему ‘темний’. Приписувана ознака ‘темний’ має нечітке, неяскраве колірне забарвлення і надає поетичним рядкам стилістичної виразності.

Синонімічний ряд прикметників *densus, obscurus, spissus, sublustris, tenebrosus* реалізує в поезії авторів наступні значення: 1) густий; 2) покритий темрявою; 3) темний; 4) непроглядний; 5) темрявий. Наприклад, „*carpitur adclivis per multa silentia trames, arduus, obscurus, caligine densus opaca* (Ov. Met. X 54) – піднімаються вони догори стежкою в глухій тиші, крутою, темною, покритою густою мрякою”. Лексеми *obscurus* і *densus* в своєму значенні містять семи

'неосвітлений', 'непрозорий', та потенційну сему 'невідомий'. Символічне значення лексичних одиниць вказує на невідоме майбутнє і страх перед ним, що надає художньої експресії поетичним рядкам: „*quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem* (Hor. Epist. I 12, 18) – щось темне закриває місяць і знову відкриває”; „*plerumque modestus occipat obscuri speciem, taciturnus acerbi* (Hor. Epist. I 18, 95) – переважно скромний має вигляд потаємного, а мовчазний – суворого”; „*tres procul obscura latitantes parte uidebis* (Ov. Trist. I 1, 111) – трьох ти побачиш вдалині, які ховаються у темнім кутку”; „*haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes* (Verg. Georg. I 229) – ясні знаки тобі пошле тобі Боот”. Лексема *obscurus* набуває значення 'невидимий', втрачаючи колірне значення, при сполученні з іменником *laqueus, i m* (сіті): „*Mulciber obscuros lectum circaque superque disponit laqueos: lumina fallit opus* (Ov. Ars amat. II 577) – Вулкан і над ложем і довкола нього розставив невидимі сіті”. Лексема *densus* у Вергілія зафіксована у колірному значенні 'темний' лише у 6 випадках, хоча загальна кількість слововживань автором становить 49. Наприклад, „*at pater omnipotens densa inter nubila telum contorsit* (Verg. Aen. VI 592) – а всемогутній батько з-поміж темних хмар випустив стрілу”; „*solum densa in caligine Turnum vestigat lustrans, solum in certamina poscit* (Verg. Aen. XII 466) – в густій імлі лише Турна шукає, лише його одного на бій викликає”; „*densis hunc frondibus atrum urguet utrimque latus nemoris* (Verg. Aen. VII 565) – до нього прилягає з обох боків чорний ліс з темним листям” (подібні випадки Verg. Aen. IX 382; XI 523; VII 64).

Стилістично маркованим є образ ночі, де епітетами іменників *nox, noctis f* (ніч) та *umbra, ae f* (тінь) виступають лексеми *densus* і *spissus* як засоби поетичної виразності: „*candidus Oceano nitidum caput abdiderat Sol, et caput extulerat densissima sidereum Nox* (Ov. Met. XV 31) – сяюче сонце заховало в Океані блискуче чоло, а темна Ніч підняла зоряну голову»; „*dixerat, et spissis noctis se condidit umbris* (Verg. Aen. II 621) – сказала, і заховалась в густій темряві ночі”.

Аналізована лексема реалізує конотативне значення 'густих', семантика якого підсилюється індивідуально-авторським вживанням прикметника

praenubilus, що надає прикметнику експресивності для посилення емоційності висловлювання: „*Stat vetus et densa praenubilus arbore lucus* (Ov. Amor. III 13, 7) – стоїть похмурий гай з густими деревами”.

У поезії Горация та Вергілія прикметник *sublustris* належить до слів з низькою частотою вживання і виступає постійним епітетом іменника *nox, noctis f* (ніч): „*debitae Nymphis opifex coronae nocte sublustris nihil astra praeter vidit et undas* (Hor. Carm. III 27, 31) – плетучи напівтемної ночі німфам вінок за обітницею, бачить тільки зорі і хвилі”, „*galea Euryalum sublustris noctis in umbra prodidit immemorem radiisque adversa refulsit* (Verg. Aen. IX 373) – у сутінках напівтемної ночі шолом променем блиснув у вічі і видав необачного Евріала”. У першому прикладі лексема реалізує значення ‘напівтемний’, де актуалізується, завдяки присутності заперечного слова *nihil*, диференційна сема ‘неповнота вияву ознаки’. Пряме номінативне значення ‘темрявий’ реалізує прикметник *tenebrosus*, виступаючи означенням Тартара, печери, болотистої місцевості: „*unum oro: quando hic inferni ianua regis dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso, ire ad conspectum cari genitoris et ora contingat* (Verg. Aen. VI 107) – одне лиш прошу, якщо тут є вхід до царя підземного царства і темне болото, яке розлилося водами Ахеронта, хай дозволено мені буде стати перед очима дорогого батька”; „*postquam Saturno tenebrosa in Tartara misso sub Iove mundus erat* (Ov. Met. I 113) – після того як Сатурн був скинутий у темний Тартар, світ під Юпітером був”; „*specus est tenebroso caecus hiatu, est via declivis* (Ov. Met. VII 409) – є похмура печера з темним отвором і похила дорога”. Виступаючи контекстним партнером іменників, які позначають локальні об’єкти, лексема актуалізує інтегральну сему ‘позбавлений сонячного світла’.

Прикметники *maestus, torvus* (похмурий) сполучається з іменниками ТГ „боги”, „люди”, „об’єкти, споруди”. Зрозуміло, що такі значення практично не мають нічого спільного з власне кольором. На метафоричній основі виникають оцінні конотації, які відтворюють емоційне враження від споглядання природи, почуття людини. Наприклад, коли аналізована лексема стає епітетом Юпітера,

розкриває свою метафоричну природу пов'язану з внутрішнім станом бога. На семантичному рівні колірну сему витісняє потенційна „пригнічений емоційний стан”: „*ergo maestissimus altum aethera conscendit vultuque sequentia traxit nubila* (Ov. Met. III 298) – в глибокій скорботі піднявся він на високе небо і за обличчям своїм потягнув густі хмари”; „*ter Neptunus aquis cum torvo bracchia vultu exserere ausus erat* (Ov. Met. II 270) – тричі Нептун з лютим обличчям відважувався підняти з-під води руки”; „*cum traheret silvas Orpheus et dura canendo saxa, bis amissa coniuge maestus erat* (Ov. Trist. IV 1, 18) – коли Орфей співом зрушував ліси і тверді скелі, був у великій тузі, втративши вдруге дружину”; „*maesta Learchaeas mater tumulaverat umbras et dederat miseris omnia iusta rogis* (Ov. Fast. VI 491) – сумна мати леархів тіні поховала і нещасним вогням віддала останні почесті”; „*nec minus Andromache digressu maesta supremo* (Verg. Aen. III 482) – не менше засмучена Андромаха нашим від'їздом”; „*Allecto torvam faciem et furialia membra exiit* (Verg. Aen. VII 415) – Аллекто відкинула похмурий вигляд й фурії постать”. Конотація аналізованих лексеми розкривається завдяки контексту. Слова перетворюються на семантично місткі одиниці. У семантичній структурі денотативний компонент поступається місцем емоційно-оцінним, символічним компонентам. Семантичний центр зміщується завдяки домінуванню конотативних елементів. Як наслідок, лексичні одиниці набувають нових значень, які вказують на душевний стан суб'єктів. При сполученні з іменниками ТГ „споруди”, реалізується значення 'похмурий'. Наприклад, „*proxima deinde tenent maesti loca, qui sibi letum insontes peperere manu, lucemque perosi proiecere animas* (Verg. Aen. VI 434) – далі місця зайняли ті сумні, які невинні, самі наклали на себе руки”; „*maestamque Evandri primus ad urbem mittatur Pallas* (Verg. Aen. XI 26) – нехай в сумне місто Евандра посланий буде Паллант”.]. Епітети *maestus* і *torvus* із їхньою запрограмованою негативною конотацією стають мовними засобами, які мають образно символічні значення. Як наслідок передбачається ускладнення семантики слова.

Прикметник *opacus* (тінистий), сполучаючись з іменниками ТГ „рослини”, зберігає віддалену асоціацію з реальним кольором і має значення ’такий, де багато тіні, де переважає тінь’, тобто реалізує своє пряме номінативне значення: „*nes mora, traxit Ityn, veluti Gangetica cervae lactentem fetum per silvas tigris opacas* (Ov. Met. VI 636) – без зволікань потягла Ітіса у темні хащі, немовби тигриця з-над Гангу – лані молочне дитя”; „*latet arbore opaca aureus et foliis et lento vimine ramus* (Verg. Aen. VI 136) – криється у тінистому дереві золоте гілля з листям і гнучким пруттям”; „*regis Dercenni terreno ex aggere bustum antiqui Laurentis opacaeque ilice tectum* (Verg. Aen. XI 851) – там насипана могила древнього царя Лавренту Дерценна і покрита тінистим дубом”. Будучи епітетом ночі, аналізована лексема набуває значення ’темний’ тобто ’такий, що позбавлений світла’: „*Galli per dumos aderant arcemque tenebant, defensi tenebris et dono noctis opacae* (Verg. Aen. VIII 658) – галли кущами йшли і займали твердиню під захистом темної ночі”. Стилiстична функція лексичної одиниці – створити яскравий емоційно-експресивний образ природи. Колір виступає опосередкованим елементом, який має швидше естетичну функцію, а ніж номінацію певного тону. „Інтуїтивно здається, однак, що позначення кольору завжди якимось чином пов’язане зі сприйняттям поверхонь предметів ... і що розрізнення ознакових слів і їхніх номіналізацій – саме в факті їх опредмечування” [61, 61]. При описі природи семантика лексеми стилістично виправдана і одночасно зорієнтована на експресію.

Прикметник *pullus* зафіксований чотири рази у Овідія та 1 – у Вергілія. Набуваючи значень ’темно-сірий’, ’темний’, ’траурний’, аналізована лексема здатна до обмеженої сполучуваності. Так синтагматичними партнерами прикметника можуть бути тканина, волосся, шерсть тварин. Наприклад, „*et medio torvus est ebeneo sublimis in antro, plumeus, atricolor, pullo velamine tectus* (Ov. Met. XI 611) – посеред печери є ложе високе з ебенового дерева, пухове, чорного кольору, застелене темним покривалом”, на якому спочиває бог сну. Прикметник

pullus використовується як епітет дівчини, вказуючи на темний колір волосся: „*Pulla decent niveas: Briseida pulla decebant: Cum rapta est, pulla tum quoque veste fuit* (Ov. Ars amat. III 189) – темний колір личить білявкам; до лиця був темний колір Брісеїди: також тоді, коли її захопили в полон, була у темній одежі”; „*seu pendent nivea pulli cervice capilli, Leda fuit nigra conspicienda coma* (Ov. Amor. II 4, 41) – звисає на білосніжній шиї темне волосся, привертала увагу Леда чорним волоссям” Стилїстична функція такої лексеми естетично-зображувальна. Реалізуючи пряме значення, лексема *pullus* вказує масть тварин: „*ne maculis infuscet vellera pullis nascentum* (Verg. Georg. III 389) – щоб чорними плямами він шерсть не забруднив молодняку”.

Лексема *sordidus* (брудний, темний, траурний) реалізує свої лексичне значення, сполучаючись з вузьким колом іменників. Статистичний аналіз показав, що Горацієм ця лексична одиниця використана 12 разів, Овідієм - 6, Вергілієм - 2. Сполучається з іменниками, що позначають одяг. Наприклад, ось який непривабливий портрет Вергілій створює Харону: „*sordidus ex umeris nodo dependet amictus* (Verg. Aen. VI 301) – брудна накидка з плечей звисає вузлом”. Чітко прослідковується сема 'неохайний, покритий брудом', яка надає експресивно-негативного характеру аналізованій лексемі: „*pellitur paternos in sinu ferens deos et uxor et vir sordidosque natos* (Hor. Carm. II 18, 28) – йде веселе подружжя, притискаючи до грудей родинних богів і брудних дітей”; „*haec ego procurare et idoneus imperor et non invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa corruget naris* (Hor. Epist. I 5, 22) – я охоче і вміло подбаю, щоб нечистий килим, чи брудна скатертина не морщили носа”. При сполученні з абстрактними поняттями семантика аналізованої лексеми розширюється. Сама ж лексична одиниця набуває нових лексичних значень 'прикрий', 'скупий': „*virtus repulsae nescia sordidae intaminatis fulget honoribus* (Hor. Carm. III 2, 17) – мужність, незнаючи прикрих невдач, сяє незаплямованою честю”; „*nec levis somnos timor aut cupido sordidus aufert* (Hor. Carm. II 16, 16) – ані страх, ані скупе бажання не забирають легкого

сну”. У семантичній структурі виділяємо першість потенційних сем ’невдалий’, ’такий, що прагне дуже багато’, які нівелюють колірну сему. Тобто, відбувається семантичне віддалення лексеми від основного значення. Лексичного значення ’глухий’ набуває прикметник, сполучаючись з іменником *rus, ruris* n (село). Сема ’віддалений, забутий’ стає домінуючою над колірною семою: „*o tantum libeat tecum tibi sordida rura atque humilis habitare casas, et figere cervos* (Verg. Buc. II 28) – о, якщо би ти захотів жити зі мною в глухому селі у низькій хатині, і укріплювати тин”. Метонімічний і персоніфікований образ осені, у Овідія, стилістично маркований і естетично привабливий: „*Stabat et Autumnus calcatis sordidus uvis* (Ov. Met. II 29) – стояла Осінь, забризкана розчавленим гроном”. У аналізованого прикметника поряд із семою ’брудний’ виділяємо потенційну сему ’урожайний’, яка підтримується контекстним оточенням.

Експресивність виражена в антитезі „білий - брудний”, створюючи сильний стилістичний ефект: „*alba levi sparsa est tibi pulvere vestis. sordide de niveo corpore pulvis abi!* (Ov. Amor. III 2, 42) – білий одяг у тебе обсипаний легким порохом: брудний пороху відступися з білосніжного тіла”. Аналіз лексичної сполучуваності прикметника *sordidus* показав, що він характеризується звуженням сфери семантичної валентності та виступає у поезії як слово з мінімальним семантичним обсягом. Лексичні значення, зафіксовані у цього прикметника, містять різну семантичну направленість.

Лексична одиниця *scaber* (шорсткий, брудний, покритий чимось) зафіксована лише у творах Овідія. Аналіз сполучуваності прикметника показав, що він може виступати означенням іменників лише конкретної семантики. Так ідентифікатором лексеми виступає іменник *robigo, inis* f (іржа). Семантика іменника, метафоричні переноси створюють умови для ускладнення семантичної структури аналізованої лексичної одиниці. Наприклад, „*labra incana situ, scabrae rubigine fauces* (Ov. Met. VIII 802) – уста побіліли від спраги, горло забруднене іржою”. У синтагмі *robigo scabra* (брудна іржа) (Ov. Epist. ex Ponto I, I 71; Fast. I

687) основний компонент значення – 'кольору іржі' визначає появу конотацій негативної оцінки. Стилiстичні функції лексеми виділяються експресивністю і появою складних асоціацій негативною характеру.

Нове лексичне значення 'шорсткий' реалізує прикметник при сполученні з іменником *mola, ae f* (жорна): „*Ecce coronatis panis dependet asellis, et velant scabras florida sertae molas* (Ov. Fast. VI 312) – і ось звисає урожай з нав'ючених ослів, і гирлянди з квітів прикрашають шорсткі жорна”. Семантичні зрушення відбулися в бік нівелювання колірної семи. Епітет *scaber* у наведеному прикладі виконує функцію поетичного увиразнення. Квіти і шорсткі жорна – символ шани важкій хліборобській праці.

До дифузної зони належать лексичні одиниці *fumans, fumidus, limosus* різного семантичного розгалуження.

Прикметники-деривати *fumans, fumidus* (задимлений) хоча і мають за прототип-еталон 'дим', однак в семантиці цих лексем спостерігаємо значне колірне розгалуження. Наприклад, „*sic effata facem iuveni coniecit et atro lumine fumantis fixit sub pectore taedas* (Verg. Aen. VII 457) – мовивши так, метнула факел у юнака і встромила у груди задимлену від чорного полум'я головешку”; „*lurida subponunt fecundo sulphura fonti incenduntque cavas fumante bitumine venas* (Ov. Met. XIV 792) - під багате джерело кладуть вони жовтувату сірку і запалюють в порожнистих жилах димну смолу”; „*fumida iamdudum latitant per tecta sorores* (Ov. Met. IV 405) – кинулись сестри шукати сховку по задимленому будинку”; „*regalisque accensa comas, accensa coronam insignem gemmis, tum fumida lumine fulvo involvi ac totis Vulcanum spargere tectis* (Verg. Aen. VII 76) – зайнялося волосся, зайнявся вінець осипаний самоцвітами, а потім укутана жовтим задимленим світлом розбризкує вона у цілому домі Вулканів вогонь”. Складні семантичні зрушення зумовлені нечіткістю і розпливчастим характером кольору диму. Позиція аналізованих лексем у дифузній зоні передбачає зсув їхніх значень у бік інших ЛСП.

Прикметник *limosus* (каламутний) у прямому номінативному значенні використовується Овідієм (5 випадків) та Вергілієм (2 випадки) і сполучається з іменниками ТГ „вода, водні об’єкти”, вказуючи на непрозорість води. При аналізі семантичної структури лексеми *limosus* слід зважити на сполучуваність прикметника і лексичне значення субстанційного компонента. Семантика аналізованої одиниці має загальну оцінку негативного характеру. В лексико-семантичній структурі виділяємо ознаку рідини, яка набула змін кольору внаслідок механічних дій. Наприклад, „*infelix limosaque flumina potat* (Ov. Met. I 634) – п’є нещасна з каламутних потоків”; „*quamvis lapis omnia nudus limosoque palus ob ducat pascula iunco* (Verg. Buc. I 49) – хоч все пасовище оточує голе каміння й каламутне болото з очеретом”; „*legit ripis Achelous in udis truncaque limosa tempora mersit aqua* (Ov. Epist. heroid. IX142) – тече у вологих берегах Ахелой і затоплює каламутною водою змарнований час”. Виділяємо в семантичній структурі потенційну сему ‘неприємний’, тоді як диференційна колірна сема переміщується на периферію.

Висновки

Чорний як і білий є кольорами ахроматичними. У основу одного із способів опису чорного кольору кладеться денотат, найбільш характерний і значимий для даної лінгвокультурної спільноти. Таким прототипом чорного кольору в античні часи являється ніч. ЛСП прикметників чорного кольору кількісно ширше у порівнянні з іншими і нараховує 23 лексичні одиниці, які реалізують свої значення у 536 випадках. Квантитативний аналіз прикметників ЛСП чорного кольору в поезії Горація, Овідія та Вергілія виявив таку тенденцію. У Горація лексеми які позначають чорний колір становлять 29,53% усього ЛСП автора, у Вергілія відповідно – 36,26%, у Овідія – 20,87% (Таб. А 3).

Прикметники чорного кольору належать до лексем з широким асоціативним полем. Символічне значення лексем часто реалізується з допомогою метафор, епітетів порівнянь. Сполучуваність прикметників досить широка, завдяки чому відбувається максимальне розширення семантичної структури слів.

Ядром ЛСП є прикметник *niger*, який реалізує як прямі, так і номінативно-похідні значення, наслідком чого є розширення семантики слова і розвитку нових переносних значень. Найближчим елементом до ядра ЛСП є прикметник *ater*, який розвиває свій семантичний потенціал в залежності від значення і контекстуального оточення.

Лексеми периферійної та дифузної зон містять низку компонентів оцінно-психологічного плану. Їх наявність зумовлена здатністю лексем викликати певні психофізичні асоціації, впливати на емоційну сферу людини.

Коефіцієнт лінійної кореляції Овідій – Горацій 0,6536; Овідій – Вергілій 0,8809. Такі дані підтверджують щільність зв'язку корельованих величин у відповідних авторів.

Прикметники ЛСП чорного кольору надають поетичній мові художньої виразності, експресивності та стилістичної яскравості. Майстерність у створенні художніх образів значною мірою залежить від внутрішньої потенції слова, його дистрибуції та валентності.

2.3. Лексико-семантичне поле прикметників червоного кольору

Мікрополе прикметників червоного кольору у Горація, Овідія та Вергілія утворюють 19 лексем, які репрезентовані у 309 випадках. У поетичній творчості цих авторів прикметники червоного кольору за частотою вживання займають третє місце після лексем чорного та білого кольорів. Ми визначили мікрополе з його ядерним компонентом та периферією. Ядром ЛСП прикметників червоного кольору є прикметник *ruber* (червоний). Будучи головним засобом визначення власне червоного кольору, він найбільш концентрує в собі ознаку „яскравий”. Це підтверджується даними проведеного нами аналізу особливостей функціонування прикметника *ruber* в поетичних системах Горація, Овідія та Вергілія.

Навколо ядра мікрополя прикметників червоного кольору розміщується кольороназви різних відтінків червоного тону, які ми розділили на три групи: 1) *poeniceus, pudibundus, rubefactus, rubens, rubicundus, rutilus* – прикметники навколоядерної зони яскраво (власне червоного) тону; 2) *cruentus, cruentatus, ferrugineus, funestus, puniceus, purpureus, sanguineus, saturatus* – прикметник темно-червоного тону периферійна зона; 3) *aeneus, aeratus, aeripedis, roseus* – прикметники світло-червоного тону (периферійна зона). Семантичні ознаки (відповідно інтегральні; диференційні) „яскравий - тьмянний”, „насичений - розріджений”, „світлий - темний” застосовуємо при розташуванні периферійних компонентів довкола ядра *ruber*. Ознака „яскравий”, на думку Алімпієвої Р.В. [2, 110] є основною інтегральною ознакою, яка формує відношення співставлення членів певного ЛСП прикметників кольору. Слушною є думка, що уявлення про колір базується на яскравості, тобто здатності предметів відбивати світло. Дійсно червоний колір саме концентрацією в собі яскравості і виділяється серед інших спектральних кольорів.

Узагальнюючи відомості, які знаходимо в працях О. Потебні [87], Р. Алімпієвої [2], відзначаємо такі найголовніші символічні навантаження червоної

барви, як здатність позначати виникнення життя, плодючість, здоров'я, вроду, кохання. Вона виступає ознакою потойбічних сил, небесних світил а також знаком війни, кровопролиття.

Римляни особливо шанували червоний колір. За аналогією до крові, кровної спорідненості вони використовували його як символ продовження роду. Окрім того, червоний був символом перемоги [13, 27]. На думку вчених, символіка червоного позначена амбівалентністю, мотивованою стійкими асоціаціями цього кольору з кров'ю (ранами, смертною мукою й очищенням), вогнем, а також із людською красою.

Прикметник *ruber*, будучи ядерним компонентом, сполучається з іменниками ТГ „природні об'єкти” та виступає означенням при іменниках *cruor, oris, m* (кров, зовнішній потік крові), *sanguis, inis, m* (кров).

Пряме номінативне значення лексема *ruber* має у наступних випадках: „*inficiet ... rubro sanguine rivos*” (Hor., Carm., III, 13, 7) – кров'ю червоною зафарбовує він потік”, „*et tuo cruore rubros obstetrix pannos lavit*” (Hor., Ep. 17, 51) – від твоєї крові червону постіль прала повитуха”. Вовк у Овідія зображений з „*rubra lumina flamma*” (Ovid., Met., XI, 368) – червоним блиском у очах. Тут активується конотативна сема 'лютий'. У таких контекстах колір крові асоціюється з мотивом смерті та набуває символічного звучання, позначаючи трагічні колізії людського життя.

Прикметник *ruber* у сполученні з іменником ТГ „природні об'єкти” *Oceanus, i, m* (море, обтікаюче всю землю море) реалізує значення, в якому нейтраліується ознака кольору, а на перший план виходить сема „назва” водного об'єкта „*Oceanus ruber*” (Hor., Carm., I, 35, 32) - Червоне море. *Enimet ruber* (Hor., Sat., II, 6, 102) є означенням небесних світил. Споглядання зоряного сйива уночі сприяє актуалізації у семантичній структурі лексеми *ruber* смислової семи „захід-схід”.

При сполученні прикметника *ruber* з іменником *Canis, is m* (сузір'я Пса) відбувається втрата прикметником прямого номінативного значення і реалізується

потенційна сема „пекучий” „*seu rubra Canicula findet infantis statuas* (Hor., Sat., II, 5, 39) – червоний Пес розколює мовчазні статуї. Відомо, що до сузір’я Великого Пса, на схід від Оріона, входить найяскравіша в ньому зірка *Canicula* або *Sirius*. Рання поява цього сузір’я, в середині червня, сповіщала про прихід найгарячішої пори року. „*Nec fuerat pulpita rubra*”(Ov. Ars amat., I, 104) – „не було ще червоних помостів” на зорі заснування Риму. Розкіш ще не запанувала над суспільством. Цей метафоричний образ *pulpitum rubrum* ‘червоний помост’ свідчить і про зародження сценічного мистецтва у Стародавньому Римі.

Прикметник *ruber* у поезіях Овідія має пряме номінативне значення як ‘колір квітки’: „*crocum rubrum*”(Ov., Fast., I 342; Amor., II, 6, 22) – червоний шафран.

Лексему *ruber* Вергілій вжив п’ять разів. Зокрема як означення кольору гребеня на шоломі воїна: „... *cristaque tegit galea aurea rubra* (Verg. Aen. IX, 50) – золотий шолом з червоним гребенем»; „*rubrae cristae* (Verg., Aen., XII, 89) – червоні гребені” на шоломі у Турна. Прикметник у цих випадках набуває потенційного значення ”знатний”, ”хоробрий” воїн.

Лексема *ruber* у Вергілія сполучається і з ТГ „природні об’єкти”. Вона виступає означенням іменника *litus, oris, n* – берег : Антоній „*victor ab Aurorae populis et litore rubro* (Verg., Aen., VIII, 686) – переможець народів та червоного берега Аврори»; „*Namque volans rubra fulvus Iovis ales in aethra* (Verg., Aen., XII, 247) – Так у червоному Ефірі летів жовтий орел Юпітера». Ось який опис Скіфії подає Вергілій: „*Tum Sol pallentis haud umquam discutit umbras, nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum* (Verg., Georg., III, 359) – Блідий морок там сонце ніколи розсіяти не може, чи намагається на конях досягти високого неба, чи колісницю обмиває у червоних водах Океану».

Лексема *roeniceus* нами зафіксована лише у Овідія (три випадки). Прикметник виступає означенням тканини, де реалізує сему ”розкішний”,

”царський”. Пік, син Сатурна, що в Авксанському краї володарював, на полювання одягнув „*poeniceam fulvo chlamydem contractus ab auro* (Ov., Met., XIV, 345) – червону хламиду, застебнуту жовтим золотом». Поєднання лексем *poeniceus* і *fulvus*, як ознаки золота, підсилює дорожочінність одягу. Аналізований прикметник може сполучатись із іменником *cera, ae, f* (віск): „*poenicea cera* (Ov., Amor., III, 7, 29) – червоний віск, як засіб для ворожіння та привороту». „Червоний колір у різні часи в різних народів символізував також чоловічу стать, силу, дію, війну, гнів, здоров’я, полювання, блискавку, кохання, похоть, володарювання, а все це властивості, які пов’язувалися з богом пекла ”[, 44-45] [Голан А. Миф и символ. – Москва – Иерусалим, 1994. – 375 с.] . Лексема *poeniceus* є означенням для іменника *vestis, is f* (плахта): „*haud secus exarsit, quam circo Taurus aperto, cum sua terribili petit inritamina cornu, poeniceas vestes elusaque vulnera sentit* (Ov., Met., XII, 104) – запалав гнівом (Ахілл), немов бик на відкритій арені, коли страшним рогом нападає на дразливу багряну плахту і відчуває, що суперник уникає ран». Тут значення ”багрянний” містить сему ”колір крові” і має експресивно-негативний характер.

Лексема *rudibundus* передає психофізичну властивість людини червоніти від сорому. Представлена ця лексична одиниця лише у поетичних творах Овідія (три випадки), і репрезентує потенційну сему ”ознака фізичного напруження”: „*rudibunda ora* (Ov., Fas., II, 819) – засоромлені уста»; „*ipsa rudibunda* (Ov., Epist. Her., XI, 83) – сама засоромлена”. „*Rudibunda*” (Ov., Met., IX, 568) – засоромлена дівчина Бібліда надсилає любовне послання рідному брату Кавну, в якого вона мала необережність закохатися. Отже, розглянута лексична одиниця сполучається з іменниками ТГ „людина”.

Прикметник *rubefactus* (зачервонений) не вживається ні Горацієм, ні Овідієм. Лише двічі він зустрічається у Овідія: „*cornua rubefacta cruore*” (Ov., Met., XII, 382) – роги зачервонені кров’ю; „*rubefactaque sanguine tellus*” (Ov., Met., XIII, 394) – земля почервонена кровю. Лексема має значення ”колір крові”, що підтвержене

присутністю поряд слів *cruor, oris m, sanguis, inis m* (кров). Денотативний компонент "колір крові" у першому прикладі репрезентує конотацію "жертвоприношення", у другому – „трагічність долі”.

Прикметник представлений у поезії усіх трьох авторів: у Горація – три слововживання; у Овідія – сім слововживань; у Вергілія - десять слововживань.

Віддієслівний прикметник *rubens, entis* (rubeo (бути червоним) у поезії Горація вживається для позначення блиску вогню або означенням при іменниках ТГ „небесні світила”. Для метафоричного змалювання блискавки релевантна є парадигма вогонь-стріла: „*misit pater et rubente dextera sacras iaculatus arcis* (Hor. Carm. I. 2, 2) – і вогняною правицею батько вразив священний замок”. Привертає увагу оригінальна авторська метафора, у якій синестезійний образ вогняної правиці асоціюється з могутністю природної стихії.

Лексема *rubens* називає колір конкретної реалії, сполучаючись з іменником *luna, ae f* (місяць). У цих образах на тлі колірного значення лексеми реалізуються і конотативні семи, негативний емотивно-оцінний зміст яких зумовлюється контекстом, наприклад: „*videres lunam rubentem, ne fores testis, post magna latere sepulcra* (Hor.Sat. I 8, 35) –почервонілий місяць сховався за високою могилою, щоб не бути свідком”; „*neque uno luna rubens nitet voltu* (Hor.,Carm., II, 11, 10) – не завжди червонуватий місяць світить вповні”. Так, у пейзажних замальовках лексема *rubens* із семою „яскравий” прямо чи опосередковано характеризує схід чи захід місяця. В останньому контексті сяйво повного місяця асоціюється з швидкоплинністю життя.

У Овідія прикметник *rubens* сполучається з іменниками ТГ „людина”, „предмети”, „природні об’єкти”, „продукти”. Перетворення Кікна, сина Стенела, у лебедя супроводжується покриванням його тіла пір’ям, а „*digitos... rubentes*” (Ov., Met., II, 375) – „багряні пальці” поєднались перетинками. Лексема *rubens* реалізує ЛСВ „багрянний”. Такого значення набуває прикметник у прикладі, де Тісіфона одягнувши „*cruore rubentem pallam* (Ov., Met., IV, 482) – „багрянний від крові

плащ”, задумує здійснити жахливе вбивство у супроводі Смутку, Остраху і Жаху. Сполучаючись з іменником *rotum, i n* (плід), лексична одиниця *rubens* реалізує своє пряме номінативне значення. При чому, у прикладі „*rotum rubens*” (Ov., Met., X, 101) – „червоніючий плід”, прикметник реалізує номінативно-похідне значення „стиглий.” Якщо синтагматичним партнером прикметника *rubens* виступає іменник *vinum, i n* (вино) „*rubentia vina*” (Ov., Fas., V, 511) – червоніючі вина, то у прямому номінативному значенні виділяємо сему „сорт вина”. Поєднуючись з іменником ТГ „природні об’єкти ” *terra, ae f* (земля) „*terra rubens*”(Ov., Fas., V, 522) – червоніюча земля”, аналізований прикметник містить сему „кровопролиття”, реалізує переносне значення, що надає йому експресивно-стилістичного забарвлення. ЛСВ „червоніючий” реалізує прикметник *rubens* у випадку „*ferrum rubens* (Ov., Met., XII, 277) – червоніюче залізо”, де, крім колірної семантики, виступає сема „високий ступінь температури”.

У Вергілія прикметник *rubens* вжитий 10 раз. Поєднання його спостерігаємо з іменниками ТГ „плоди, квіти”. Наприклад, „*lauri et suave rubens hyacinthus* (Verg., Buc., III, 63) – лаври і мило червоніючий гіацинт” – це рослини, якими Меналк вшановує Феба; „*Pan deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi sanguineis ebuli bacis minioque rubentem* (Verg., Buc., X, 27) – Пан, бог Аркадії прийшов, якого ми бачимо розфарбованим у червоний колір кривавими ягодами бузини; „*incultisque rubens pendebit sentibus uva* (Verg., Buc., IV, 29) – і з необроблених лоз звисатимуть червоніючі грона». При сполученні з іменником *ver, is n* (весна) аналізована лексема реалізує ЛСВ „рум’яний”, де проявляється потенційна сема „ранній”: „*cum vere rubenti candida venit avis* (Verg., Georg., II, 319) – „коли рум’яною весною білий птах прилетить», розпочинає роботи у полі землероб. Означенням іменників *sol, solis m* (сонце), *vesper, eri m* (вечір) (Verg., Georg., I, 234; 251) прикметник реалізує смислову сему „схід-захід”.

У використанні Горацієм прикметників *rubicundus* (червоний, яскраво-червоний), прослідковується сполучуваність їх з іменниками ТГ „небесні

світила”, „матеріал”, „плоди”. Описуючи пейзаж Тарента, де небо „*rubicunda benigni corna vepres et pruna ferant* (Hor., Epist. I. 16, 8) – якщо щедрий терен приносить яскраво-червоні ягоди та сливи». У Вергілія цей прикметник набуває невластивого йому значення „золотий”, реалізуючи при цьому потенційну сему ”стиглий”: „*at rubicunda Ceres medio succiditur aestu* (Verg., Georg., I, 297) – золотий урожай збирають у спеку». Лексема *rubicundus* несе позитивне емотивно-оцінне значення. Використання її в пейзажній замальовці актуалізує семи „стиглий”, „ніжний”, „солодкий”.

У Sat. II. 6,109 прикметник *rubicundus* вжитий у прямому номінативному значенні з елементом конотативного значення. При цьому на перший план виступає сема „коштовний” та потенційна сема „колір багатства”. Багрянець у Стародавньому Римі вважався символом величі. Тканини багряного і червоного кольорів були приналежністю царського роду і вищих сановників.

Прикметник *purpureus* (пурпуровий, багрянний) є у поезії Горація, Овідія та Вергілія найбільш вживаним. Прикметник *purpureus* зустрічається у поетичній мові Горація у десяти випадках, Овідія – 62-ох, Вергілія – 22-ох. Відмічено здатність цього прикметника сполучатись з іменниками різних тематичних груп: ”тканина”, ”людина”, ”рослини”, ”предмети”, „природні об’єкти”, „тварини”, „міфічні істоти”, „абстрактні поняття”. В залежності від сполучуваності прикметник *purpureus* реалізує різні відтінки у значенні.

У колірній картині світу усіх поетів прикметник *purpureus* найчастіше виступає означенням тканини або одягу: „*ubi purpurea porrectum in veste locavit agrestem, veluti succinctus cursitat hospes continuatque dapes* (Hor. Sat. II 6, 106) – коли примостила сільську мишу на пурпуровому ложі, вона звивається немовби хазяйка, підв’язана фартухом, і міняє страви»; „*acernam gausape purpureo mensam pertersit* (Hor. Sat. II 8, 11) – витер кленовий стіл пурпуровою шматиною»; „*inceptis gravibus plerumque et magna professis purpureus adsuitur pannus* (Hor. Epist II 3, 15) – часто до серйозного і багатонадійного вступу пришивають

пурпурову латку”. У першому прикладі *purpureus* має позитивне емотивне забарвлення і актуалізує поряд з денотативним значенням і конотативне значення ”розкіш”, ”багатство”. У другому прикладі прикметник *purpureus* вжитий для метафоричного змалювання пустого ліричного відступу у промові. Така авторська асоціація є засобом вираження негативного, глузливого ставлення до мовця.

У сполученні з іменниками *amictus, us m* (плащ) *vestis, is f* (одяг) та вказуючи на пурпуровий колір тканини, прикметник *purpureus* реалізує потенційну сему ”величний”: „*alter purpureum non exspectabit amictum, quidlibet indutus celeberrima per loca vadet personamque feret non inconcinnus utramque* (Hor. Epist. I 17, 27) – той не шукатиме величних (пурпурових) одяг, одягнувши на себе будь-що, пройде по най багатолюдніших місцях”; „*purpurea velatus veste sedebat in solio Phoebus claris lucente smaragdis* (Ov., Met., II, 23) – вкритий пурпуровою одягою, сидів на престолі Феб в миготінні блискучих смарагдів”. „*purpureasque notas filis intexuit albis* (Ov., Met. VI, 577) – в білосніжну тканину увіткала пурпурові нитки” Філомела, щоб подати знак дружині тирана-злочинця. Контраст пурпурового і білого кольорів стає ознакою тривоги, небезпеки.

Метафоричний образ ”пурпурових тиранів” створює поет, сполучаючи прикметник з іменником *tyrannus, i m* (тиран) „*te ... purpurei metuunt tyranni* (Hor. Carm. I 35, 12) – тебе (фортуни) пурпурові тирані бояться”. Семантичним оточенням прикметника *purpureus* зумовлюється актуалізація семи ”високопоставлена особа”, цим самим поет надає поетичним рядкам експресії: доля є володаркою над усіма без винятку.

Лексема *purpureus* у сполученні з іменником *flos, oris m* (квітка) має своє пряме номінативне значення: „*flos purpureus rosae* (Hor. Carm. III, 15, 15) – пурпурова квітка троянди”; „*purpureus flos* (Ov. Met. XIII, 395; Fas. V, 363) – пурпурова квітка” визирає з-під зеленого дерну. У Вергілія прикметник *purpureus* сполучаючись з іменниками ТГ „рослини” виступає також означенням квітки:

„*manibus date lilia plenis, purpureos spargam flores, animamque nepotis his saltem adcumulem donis* (Verg., Aen., VI, 884) – насиплю пурпурових квітів і душу внука принаймні цими дарами покрию» (інші випадки Verg., Aen., V, 79; IX, 435; XII, 414; Buc., V, 38; Georg., IV, 54). Пурпуровий колір квітки набуває виразного символічного звучання, переносячись на співвідносне абстрактне поняття краси. Тим самим надаючи лексемі додаткового конотативного значення ”молодість”.

Завдяки реалізації прикметником *purpureus* сем ”ясний”, ”радісний” у поезії Горация створюється позитивний емотивний ефект: „*tempestivus in domum Pauli purpureis ales oloribus comissabere Maximi, si torrere iecur quaeris idoneum* (Hor. Carm. IV 1, 10) – саме в пору б тобі з веселим шумом на крилах ясних лебедів податися в дім Павла Максима, якщо прагнеш запалити достойне серце”.

Поетичним контекстом зумовлено вияв денотативного компонента значення *purpureus* – ”колір крові”, який репрезентує конотацію „смерть”, ”жертвоприношення”, ”війна”: „*nolis longa ferae bella Numantiae nec durum Hannibalem nec Siculum mare Poeno purpureum sanguine mollibus aptari citharae modis* (Hor. Carm. II, 12, 3) – чи не хотів би ти розповісти в м’яких ладах кіфари про довголітні війни з дикою Нуманцією, про грізного Ганнібала і про Сіцилійське море, пурпурове від пунійської крові”; „*madefactaque sanguine radix purpureo tingit pendencia mora colore* (Ov., Met. IV, 126) – корінь наповнений кровю, забарвлює пурпуровим кольором звисаючі ягоди”; „*candidaque adducta collum percussa securi victima purpureo sanguine pulset humum* (Ov., Tris., IV, 2, 5) – жертва з білосніжною шиєю, яку пробила сокира, забарвлює пурпуровою кров’ю землю”. В останньому контексті прикметник *purpureus* є антитезою до *candidus* на рівні конотативної семантики: *candidus* – „чистий, невинний”, що є природним для білого кольору, *purpureus* – „кривавий, жертвний”. Антитеза підсилюється присутністю між обома прикметниками іменника *securis, is f* (сокира), яка створює межу у протиставленні.

Аналізований прикметник у поезії може виступати означенням іменника *os, oris* n (вуста), набуваючи прямого номінативного значення, ЛСВ "пурпуровий" містить сему "здоров'я": „*quos inter Augustus recumbens purpureo bibet ore nectar* (Hor. Carm. III 3, 12) – між ними й Август там на ложі нектар буде пити пурпурними вустами”; „*illic purpureis condatur lingua labellis, inque modos Venerem mille figuret amor* (Ov. Amor. III 14, 23) – нехай там язик проникне між рожеві губки і на безліч ладів хай втішає любов.” У другому прикладі *purpureus* реалізує нехарактерне для нього значення „рожевий”, чому сприяло сполучення з іменником зменшено-пестливої форми *labellum, i* n (маленька губка). Коли безжалісний Аррунт смертельно поранив Камілу, „*purpureus quondam color ora reliquit* (Verg. Aen. XI, 819) –пурпуровий колір вуста залишив.” Прикметник *purpureus* є складовою осінньої палітри Горация та Овідія: „*iam tibi lividos distinguet autumnus racemos purpureo varius colore* (Hor. Carm. II 5, 12) – барвіста осінь розмітить тобі посинілі виноградні грона багряним кольором”; „*prunaeque et in patulis redolentia mala canistris et de purpureis conlectae vitibus uvae* (Ov. Met. VIII 676) – тут і сливи, і в широких кошиках запахуці яблука, і зібраний виноград з пурпурових лоз.”(інші приклади Ov., Met. XIII 814; Fas. IV 780). Осінь – це пора завмирання природи, і тому в пейзажних замальовках осінньої пори з'являється мотив смерті, а пурпуровий колір виноградної лози асоціюється з кров'ю. Аналізована лексема є епітетом при іменниках ТГ „міфологічні істоти”: „*Aurora purpurea* (Ov. Met. III 184) – пурпурова Аврора”; „*Amor purpureus* (Ov. Amor. II, 1, 38; 9 (b), 10) – пурпуровий Амур”; „*Aeneas purpureus* (Verg. Aen. I 337) – пурпуровий Еней.” При поєднанні з іменником *rudor, oris, m* (сором) прикметник виступає метафорою абстрактного поняття: „*conscia purpureus venit in ora rudor* (Ov. Amor. II 5, 34) – зявився на вустах пурпуровий сором (рум'янець)”, де активується сема „колір крові”. „Образна трансформація сталої сполуки переносить фізичну колірну ознаку на абстрактне поняття, у результаті чого ця ознака набуває узагальнено-метафоричного змісту”[39, 109].

Сполучення лексеми *purpureus* з іменниками ТГ „тварини” обмежене лише кількома лексичними одиницями: *ala, ae f* (крило) *equus, i m* (кінь), *olor, oloris m* (лебідь): „*Nec nos purpureas pueri resecaimus alas, nec sacer arte mea laxior arcus erit* (Ov. Rem. am. 701) – ми не будемо стримувати пурпурові крила хлопчика, ані священний лук не буде напнутий через моє мистецтво»

Лексичні одиниці *sanguineus, sanguinolentus, crudus* мають значення кривавий, де репрезентовані семи „кольору крові ” і „покритий кров’ю”. Прикметник *sanguineus* зустрічається у Овідія (9 випадків) і у Вергілія (19 випадків).

Прикметник *roseus* (рожевий) – прикметник світло-червоного тону – репрезентований у поезії Горация лише у двох випадках. Рожевий колір через свою фізичну природу справляє на людину приємне враження: світлота рожевого приглушує енергійну силу червоного. Відповідно і в мові за лексемою *roseus* закріпилося позитивне емотивно-оцінне значення: світлий, молодий, радісний.

Семантична структура лексеми *roseus* разом із низьким ступенем кольорової інтенсивності, дає підстави стверджувати про синонімічні зв’язки з лексичними одиницями інших ЛСП. Наявність у лексеми *roseus* тональної розрідженості наближує її до прикметників, що належать ЛСП білого кольору. Лексема *roseus* у сполученні з іменником *cervix, icis f* (шия) набуває у поезії значення молодості, привабливості: „*Cum tu, Lydia, Telephi cervicem roseam laudas* (Hor. Carm. I 13, 2) – коли ти, Лідіє, рожеву шию Телефа” хвалиш. „*hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis iam medium aetherio cursu traiecerat axem* (Verg. Aen. VI 535) – вже червоніє море у променях золотистої Аврори, яка у високому небі виблискує на рожевій колісниці». Не тільки метафоричний образ колісниці був рожевого кольору у богині Аврори. На небі вона з’являлась „*in roseis equis* (Ov. Amor. I, 8, 4) – на рожевих конях.” У Овідія прикметник *roseus* сполучається з іменником *rubor, ruboris, m* (рум’янець) „*Pectora traxerunt roseum percussa ruborem, non aliter quam poma solent, quae candida parte*” (Ov. Met. III, 482) – Груді, де вдаряли

долоні, покрились рожевим рум'янцем, таким буває яблуко, коли з іншої сторони ще біле.” „*Quod sit roseo spectabilis ore, quod teneat lucis, teneat confinia noctis* (Ov. Met. VII, 705) – хоч була вона (Аврора) рум'яна з виду, і хоч тримала межі дня і межі ночі».

Прикметник *roseus* відносимо до постійних епітетів богині Аврори. Цей прикметник містить крім колірної, семи ”здоровий” та ”красивий”. У зв'язку із своєю семантичною наповненістю, яка співставлена з кольорами світлих відтінків ЛСП червоного кольору, лексема *roseus* згуртовує навколо себе іменники, що потенційно містять позитивно-направлений характер значення.

Висновки

ЛСП прикметників червоного кольору активно функціонує у поетичній мові Горація, Овідія та Вергілія. Дослідження синтагматичної сполучуваності та семантичної структури прикметників червоного кольору дає підстави зробити наступні висновки: мікрополе прикметників червоного кольору має ядро (*ruber*), наближену до ядра зону (*purpureus, rubicundus, rubens*), периферію (*roseus*); присутнє явище синонімії, хоча різниця виявлена у яскравості, насиченості, стилістичному забарвленні; у прикметників різна частота вживання, відмінна й сфера синтагматичної сполучуваності.

ЛСП прикметників червоного кольору кількісно широке і нараховує 19 лексичних одиниць, які реалізують свої значення у 309 випадках. Квантитативний аналіз прикметників ЛСП червоного кольору в поезії Горація, Овідія та Вергілія виявив таку тенденцію: у Горація, Овідія та Вергілія назви червоного кольору посідають III місце, займаючи відповідно 12,43 %, 17,8 % та 12,87 % у ЛСП кольору кожного з поетів.

Коефіцієнти лінійної кореляції (r) відповідно становлять Овідій – Горацій 0,7374; Овідій – Вергілій 0,7562. Такі показники позначають, що рівень семантичної щільності між конститuentами ЛСП червоного кольору приблизно рівний і достатньо високий.

Дистрибутивні можливості прикметників є розширеними і представлені як традиційною так індивідуально-авторською сполучуваністю. Увага поетів акцентується на семантичних можливостях лексичних одиниць, які створюють простір для формування стилістично та функціонально об'ємних художньо-поетичних образів.

2. 4. Лексико-семантичне поле прикметників жовтого кольору

Жовтий колір поширений у природі, він у першу чергу асоціюється зі світлом, сонячним сяйвом. Він викликає, як зазначає І. В. Гете [32] бадьорий настрій, як і енергійний жовтогарячий. Співвіднесеність кольору з його еталонним носієм, запропонована А. Вежбицькою [19], передбачає не абстрактність кольору, а його зв'язок з природними об'єктами, яким властивий той чи інший колір. Згідно теорії, яку розробила, дослідниця, еталонем жовтого кольору є сонце. При порівняльному описі кольоропозначень у стародавніх та індоєвропейських мовах, Ю. В. Норманська [77, 54], під час реконструкції системи кольоропозначень, вказує на ряд труднощів, які виникають коли дослідження проводиться на основі мертвих мов. Зокрема, слід враховувати можливість сполучуваності лексичних одиниць, частоту їх вживання і наявність конотацій. Е. В. Рахіліна зазначає, що „для мертвої мови труднощі полягають ще й в тому, що не можна перевірити, чому певне кольоропозначення не зустрілось в тому чи іншому словосполученні” [88, 33]. Психологічне сприйняття жовтого кольору двопланове. У суспільстві жовтий колір асоціюється з кольором сонця, веселості. Одночасно йому властиві негативні характеристики, внаслідок асоціації з хворобливим відтінком шкіри – він постає символом смерті та хвороби. Як наслідок, прикметники, що позначають жовтий колір, перебувають у семантичній опозиції. Дослідження психолінгвістів вказують, що у представників різних національностей виникають не одні і ті ж асоціації, при сприйманні одного і того ж кольору, що дає підставу говорити про кольоропозначення, як своєрідні „концепти світобачення”, „словеснообразні лейтмотиви” [122(a), 49].

Окреслене мікрополе прикметників жовтого кольору є кількісно багате і семантично розгалужене, оскільки включає лексичні одиниці, які позначають різноманітні відтінки жовтого. Ядерним компонентом аналізованого ЛСП є прикметник *flavus*. Хоча Солопов А. І. зазначає, що „поняття 'помаранчевий' і 'жовтий' кілька разів на протязі античного періоду змінювали кольоропозначення (*luteus, flavus, galbinus*), що вказує на відносну нестійкість, а можливо, і

вторинність цих понять для латинської системи кольоропозначень”[97, 69]. Навколоядерну зону становлять *auratus, aureus, croceus, flavens, inauratus, luteus*, які виділенні у цю групу за диференційною ознакою насиченість. Лексичні одиниці *cereus, fulvus, gilvus, luridus, murreus, pallens, ravis*, у значенні яких жовтий колір втрачає яскравість, тому рівновага вираження колірної ознаки зміщується у бік темного або світлого тону, включатиме периферія ЛСП. У дифузній зоні виділяємо *flammifer, igneus, igniferus*. У значенні цих лексем виділяємо значення ‘колір вогню’, яке пов’язане з прототипом природної реалії. Перелік компонентів аналізованого ЛСП вказує на їхню різноплановість щодо формального вираження й семантичного наповнення.

Об’єкти-носії жовтого кольору та його відтінків у поетичній мові позначені широкою різноплановістю. Аналіз досліджуваного ЛСП показав, що конституенти поля сполучаються з іменниками ТГ „природні об’єкти”, „людина, частини тіла”, „предмети”, „тварини”.

Прикметник *flavus* має значення жовтий, золотисто-жовтий, вогняного кольору, рум’яний[135]. У Горація аналізована лексема зафіксована 7 разів, у Овідія зустрічається 34 рази, у поезії Вергілія – 12 разів. Статистичні дані засвідчують, що аналізована лексема активно функціонує в поезії Овідія у порівнянні з творами Горація та Вергілія. Серед ряду слів на позначення жовтого кольору

В. Г. Гак виділяє лексему *flavus*, як таку, що має значення яскраво-жовтого кольору і використовується в піднесеному стилі. Вона, на думку науковця, є „абстрактним, не зв’язаним з конкретними предметами значенням” [14,144] Прикметник *flavus* є нейтральним багатозначним словом. Його понятійний зміст має ряд значень, які перетинаються. Словник [135] подає наступні значення: 1) вогняного кольору, золотисто-жовтий, золотистий; 2) жовтий, мутний; 3) рум’яний. Парадигматично та синтагматично обумовленим значенням є значення ‘жовтий’. Саме таке значення реалізує аналізована лексема, сполучаючись з широким колом іменників, які позначають предмети і явища навколишнього

світу. Виділяємо іменники таких ТГ як: „люди”, „міфічні істоти”, „водні об’єкти”, „предмети побуту”, які є контекстними партнерами аналізованої лексеми. Прикметник є епітетом іменників, які позначають богів і міфічні істоти. Значення ‘жовтий’ вказує на світлий колір волосся, який може змінювати відтінок від світло-жовтого, наближеного до білого, і аж до насиченого жовтого, що нагадує колір золота: „*hoc flavus, prorae tutela, Melanthus* (Ov. Met. III 617) – русявий Мелант, вахтовий на носі судна»; „*doluit successu flava virago et rupit pictas, caelestia crimina, vestes* (Ov. Met. VI 130) – обурилася успіхом (Арахни) русява дівка і порвала вишиту тканину – образ пороків небесних»; „*una ministrarum, media de plebe, Galanthis flava comas aderat faciendis strenua iussis officiis* (Ov. Met. IX 307) – серед служниць Галантіда була там із престолярства, жовтоволоса, що завжди була готова виконати накази»; „*cum pater, Iphi, tibi flavam despondit Ianthen, inter Phaestadesquae laudatissima formae dote fuit virgo, Dictaeo nata Teleste* (Ov. Met. IX 715) – коли батько тобі, Іфісу, пообіцяв біляву Янту, дівчину, яка незрівнянно виділялася красою серед фестійських дівчат» (подібні випадки Hor. C. II 4, 39; Hor. C. III 9, 19; Hor. C. IV 4, 4; Ov. Met. XI 165; Ov. Amor. I 13, 2; Ov. Amor. II 4, 39; Ov. Amor. III 7, 23; Ov. Amor. III 10, 3; Ov. Amor. III 10, 43; Verg. Aen. XII 605; Verg. Aen. IV 559; Verg. G. IV 339; Verg. G. IV 352; Verg. G. I 96). Лексема *flavus* є постійним епітетом іменника *Minerva, ae f* (Мінерва). Тут реалізується значення „русява”, „жовтокоса”, де виділяємо диференційну сему „світло-жовтий колір волосся”: „*adspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper viderat Aglauros flavae secreta Minervae proque ministerio magni sibi ponderis aurum postulat* (Ov. Met. II 749) – на нього Аглавра дивиться такими ж очима, якими недавно бачила приховані таємниці русявої Мінерви і за цю послугу вимагає для себе чимало золота». За допомогу свою вимагає від нього чимало золота й богу велить, щоб тим часом вийшов із дому»; „*Huic se forma dei voltu redeuntis eodem obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est-- omnia Mercurio similis, vocemque coloremque et crinis flavos et membra decora iuventae* (Verg. Aen. IV 559) – йому у вісні він з’явився в образі бога, з таким самим обличчям, і знову нагадував, що у

всьому він схожий на Меркурія – і голосом, і кольором обличчя, і русявим волоссям, і привабливою молодістю» (подібні випадки Hor. С. II, 4, 14; Hor. С. III 9, 19; Hor. С. IV 4, 4; Ov. Met. VIII 275; Ov. Amor. I 1, 7; I 1, 8; Fast. VI 652; Verg. Aen. IV 559; Verg. Aen. IV 698).

Наступним контекстним партнером аналізованої лексеми є іменник *coma, ae f* (волосся). У таких синтагмах прикметник актуалізує значення „русявий”, „світлого кольору”, яке індукує позитивні асоціації, закладені в потенційній семі „привабливий”: „*flavi capilli* (Ov. Fast. II 763); *flavae comae* (Ov. Fast. III 60) – русяве волосся» (подібні випадки Ov. Fast. V 609; Ov. Her. XII 13; Ov. Her. XX 59).

Пряме номінативне значення має аналізований прикметник, сполучаючись з іменником *Tiberis, is m* (Тібр). В основному значенні „жовтий” виділяємо потенційну сему „каламутний”, таким чином в слові виділяється конотація непрозорості: „*cur timet flavum Tiberim tangere?* (Hor. С. I 8, 8) – чому він (Сібаріс) боїться жовтого Тібру?»; ось „*vidimus flavum Tiberim* (Hor. Carm. I 2, 13) – ми бачимо жовтий Тібр» (подібні випадки Hor. Carm. II 3, 18; Ov. Met. II 245; Ov. Fast. VI 228; Ov. Met. XIV 448; XV 722; Verg. Aen. VII 31). Як зазначає Й. Гете, жовтий «дуже чутливий і справляє неприємне враження, якщо він забруднений або до певної міри зсунутий у бік холодних тонів» [31, 324].

У сполученні з іменником *mel, mellis n* (мед) лексема *flavus* набуває значення „прозора-жовтий”: „*flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant, flavaque de viridi stillabant ilice mella* (Ov. Met. I 112) – то ріки текли молоком, то нектаром, і з зеленого дуба струменіли каплями жовті меди». Така речовина як віск теж отримує епітет *flavus*: „*flavam modo pollice ceram mollibat lusuque suo mirabile patris impediabat opus* (Ov. Met. VIII 198) – то розм’якшував пальцем жовтавий віск і своїми пустощами заважав батькові у дивній праці»; „*quae simul adspexit liquefacta rursus in unda, non tulit ulterius, sed, ut intabescere flavae igne levi cerae* (Ov. Met. III 487) – як тільки він помітив, коли заспокоїлась хвиля, більше терпіти не міг: як на легкому полум’ї плавиться жовтий віск»; „*flava tura* (Ov. Her. XXI 94) – жовта пахуча смола». Наведені приклади свідчать про те, що сполучаючись

з іменником, що позначає назву речовини, прикметник має домінуючою диференційну сему „колір речовини”. Тобто, семантика аналізованої лексеми залежить від семантики означуваного слова і диференційно ним умотивована.

Навколоядерна група лексем (*auratus, aureus, inauratus*), в значенні яких виділяємо диференційну сему „колір золота”, належить до традиційної поетично маркованої лексики. Як слушно зауважує Т. Панько, у художньому контексті „слово „золотий” виявляє таку багатоплановість, у якій тісно переплітаються загальнономовні і власне поетичні смислові відтінки” [80, 22]. Семантико-стилістичне навантаження аналізованих прикметників в поетичному мовленні визначається безпосереднім їх зв’язком з ознакою коштовного металу, яка символізує багатство і красу. Лексеми мають здатність сполучатися з іменниками найрізноманітнішої семантики, вільно їх характеризувати шляхом образного перенесення й метафоричного осмислення. Лексеми стають епітетами богів і героїв. На семантичному рівні в значенні ’золотий’ виділяємо сему „величавий”, „божественний”, „славний”: „*quanto splendidior quam cetera sidera fulget Lucifer et quanto quam Lucifer aurea Phoebe, tanto virginibus praestantior omnibus Herse ibat* (Ov. Met. II 723) – як серед решти зірок виділяється Зірниця, і як меркне Зірниця поряд із золотою Фебою, так найвродливіша з усіх дівчат виступала вперед Герса»; „*sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis* (Ov. Met. X 277) – відчув, що сама золота Венера побувала на святі»; „*qui nunc te fruitur credulus aurea, qui semper vacuat, semper amabilem sperat* (Hor. Carm. I 5, 9) – хто тобою золотою нині втішений, хто завжди бачить тебе своєю і любов’ю»; „*Juppiter haec paucis; at non Venus aurea contra pauca refert* (Verg. Aen. X 16) – На коротку промову Юпітера довгу відповідь дає золота Венера»; „*Jason aureus* (Ov. Her. XII 154) – золотий Ясон» (подібні випадки Verg. G. I 431; G. II 538; B. VII 36; Verg. Aen. IX 270; Ov. Art amat. I 214; Ov. Met. XV 669; Ov. Met. XV 761; Ov. Amor. II 18, 36; Ov. Fas. VI 38; Fas. VI 73; Her. XII 72; Her. XVI 35; Her. XVI 64; Her. XVI 291; Her. XVIII 146; Her. XX 239).

Означення золотий вживається з назвами предметних реалій: „зброя”, „рослини”, „будівлі”, „предмети”, „небесні об’єкти”. Аналізовані лексеми набувають як прямого значення, так і вживаються у якості метафор. Вони сприймаються внаслідок відношення до металу, і разом з тим вживаються з якісним значенням. Наприклад, описуючи колісницю, Овідій вказує на те, що „*aureus axis erat, temo aureus, aurea summae curvatura rotae* (Ov. Met. II 107) – золотими були вісь і дишель, золотим – обід колеса». Поряд із потенційною семою „виготовлений із золота” виділяємо диференційну сему „кольору золота”, яка частково відступає на другий план. Предмети виготовлені із чистого золота означенням своїм вказують не лише на колір, а й на цінність. Тому в аналізованих лексем виділяємо поряд з архісемою кольору потенційну сему „цінний”: „*ornabant aurata monilia collum* (Ov. Met. V 52) – шию прикрашало золоте намисто»; „*in quibus auratam proles Letoia fertur deposuisse lyram* (Ov. Met. VIII 15) – де, як свідчить переказ, син Латоні прихилив золоту ліру»; „*te vidit insons Cerberus aureo cornu decorum* (Hor. C. II 19, 29) – тебе побачив, прикрашеного золотим рогом, невинний Цербер»; „*aurea mella* (Ov. Fast. IV 546) – золоті меди»; „*et gemina auratus taurino cornua voltu Eridanus* (Verg. Georg. IV 371) – і Ерідан з золотими рогами на бичачій личині»; „*et aurato fulgebat Apolline puppis* (Verg. Aen. X 171) – і виблискує золотий Аполлон на кормі»; „*aurea subnectens exsertae cingula mammae* (Verg. Aen. I 492) – стягнувши золотими ремнями оголені груди» (подібні випадки Hor. Carm. II 13, 26; Ov. Met. 448; Ov. Met. XIV 263; Ov. Met. I 697; Ov. Met. VII 673; Ov. Met. XI 118; Ov. Amores III 15, 16; Ov. Art. amat. I 550; Ov. Art. amat. III 231; Ov. Fas. II 310; Ov. Fas. II 793; Ov. Her. VI 4; Ov. Fas. II 311; Ov. Fas. III 876; Ov. Fas. IV 137; Ov. Her. XII 130; Verg. Aen. II 448; Verg. Aen. V 250; Verg. Aen. IX 304; Verg. Aen. XI 858; Verg. Aen. 536; Verg. Aen. IV 139; Verg. Aen. IV 240; Verg. Aen. VI 604; Verg. Aen. VII 278; Verg. Aen. VIII 168; Verg. Aen. VIII 348; Verg. Aen. VIII 659; Verg. Aen. VIII 672; Verg. Aen. IX 50; Verg. Aen. IX 359; Verg. Aen. X 271; Verg. Aen. X 884; Verg. Aen. XI 652; Verg. Aen. XI 774; Verg. Georg. I 217).

Метафоричний образ золотої гілки зумовлений виникненням нетрадиційного емотивного значення. З'являється двозначність семантики: зеленому кольору протиставлено колір золота, неживого матеріалу: „*non alta fronde virentem ilice detraxit virgam: virga aurea facta est* (Ov. Met. XI 109) – відламав з невисокого дуба гілку зелену, й гілка золотою стала; „*inque dei digitis aurea virga fuit* (Ov. Epist. her. XVI 64) – і в пальцях бога була золота гілка»; „*latet arbore opaca aureus et foliis et lento vimine ramus, Iunoni infernae dictus sacer* (Verg. Aen. VI 137) – ховається під тінистим деревом золота з листям і гнучким пруттям, присвячена підземній Юноні»; „*primo avulso non deficit alter aureus, et simili frondescit virga metallo* (Verg. Aen. VI 144) – замість зірваної інша виростає золота гілка і квітчається таким же металлом»; „*si nunc se nobis ille aureus arbore ramus ostendat* (Verg. Aen. VI 187) – якщо б нам на дереві блиснула золота гілка»; „*Picus equum domitor; quem capta cupidine coniunx aurea percussum virga versumque venenis fecit avem Circe sparsitque coloribus alas* (Verg. Aen. VII 190) – Пік приборкувач коней, якого коханка Цірцея, охоплена пристрастю, торкнувши золотою гілкою, чарами в птаха перетворила і зробила строкатими крила». Лексема *aureus* виявляє поряд з ядерною – ”колір золота” – диференційну сему ”коштовний”. Загальний зміст метафори надає лексемі позитивне емотивно-оцінне значення.

У дистрибуції з іменниками, які позначають споруди, лексеми *aureus*, *auratus*, *inauratus* не втрачають сему кольору, а актуалізують потенційну сему ”досконалий”, ”прикрашений золотом”: „*hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit, aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis* (Verg. Aen. VIII 348) – звідси веде він їх до Тарпеї і до Капітолію, що тепер золотий, а колись був вкритий дикими кущами терену»; „*aurea sanctorum potuissent templa deorum urere, quae tantum sustinere nefas* (Ov. Amor. III 9, 43) – він (вогонь) міг би спалити золоті храми святих богів, того тільки не можна стерпіти»; „*dominis etiam casa parva duobus vertitur in templum: furcas subiere columnae, stramina flavescent, adopertaque marmore tellus caelataeque fores aurataque tecta videntur* (Ov. Met. VIII 702) – хата, тісна навіть для двох, храмом стає, підпорки уступають місце колонам, золтистою стає

підстилка, земля покривається мармуром, різьбою – двері, і дах стає золотим». Оцінка закладається не в сему номінації, а експлікується в контекстному оточенні.

Епітетом іменника *lyra, ae f* (ліра) виступає лексема *inauratus*, реалізуючи пряме номінативне значення. Будучи стилістично маркованим, аналізований прикметник має естетично привабливий характер, як ознака музичного інструмента: „*Haec ego cum canerem, subito manifestus Apollo movit inauratae pollice fila lyrae* (Ov. Ars amat. II 494) – коли я таке снував, Аполлон, що раптово з’явився, торкнув пальцем струну золотої ліри»; „*ipse deus vatium palla spectabilis aurea tractat inauratae consona fila lyrae* (Ov. Amor. I 8, 60) – сам бог поетів, що сяє золотим плащем, грає на звучних струнах золотої ліри».

«Золотий вік»– вираз вперше вжитий старогрецьким поетом Гесіодом (IX ст. до н. е.) у поемі "Роботи і дні". Гесіод описує вік Кроноса (у стародавніх римлян – Сатурн), коли "люди жили, мов боги ті безсумні і світлі душею, як від тяжкого труда, так від горя далекі однако. Старість до них не зближалась. Могучі на руки й на ноги завжди на учтах вони веселились, не відавши лиха, а помирали як сном опановані[4].

У переносному значенні – щаслива пора; епоха розквіту – золотий вік відображений у „Метаморфозах” Овідія: „*aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat* (Ov. Met. I 89) – вік золотий був вперше посіяний, який без жодного примусу, з власної волі, без законів шанував вірність і правду». У синтагмі *aetas aurea* колірна сема аналізованої лексеми поступається місцем потенційній семі 'ідеальний'. Метафорично актуалізується переносне значення 'щасливий', 'безтурботний'.

Значення прикметника *flavens* (жовтуватий) характеризується зменшенням інтенсивності вияву кольору. На лексико-семантичному рівні виділяємо диференційну сему 'розмитість кольору': „*terque quaterque manu pectus percussa decorum, flaventesque abscissa comas* (Verg. Aen. IV 590) – тричі й чотири рази руками ударивши, прекрасні груди і розірвавши жовтувате волосся»; „*crater fabricataque fago pocula, qua cava sunt, flaventibus inlita ceris* (Ov. Met. VIII 670) –

кратер і зроблені з бука кухлі, які всередині промащені жовтавим воском». Прикметник *flavens* виявляє позитивну оцінність, коли позначає колір місяця і вживається як метафора: „*inerant lunaria fronti cornua cum spicis nitido flaventibus auro et regale decus* (Ov. Met. IX 689) – чоло (богині) прикрашали місяця роги з жовтуватим колоссям, що вилискувало блискучим золотом, і царська діадема».

Лексема *croceus* (яскраво-жовтий, шафрановий) реалізує пряме номінативне значення. Синтагматичними партнерами аналізованої лексеми виступають іменники ТГ „рослини”, „одяг”, „частини тіла”. Позитивно конотований прикметник уживається головним чином для епітетної характеристики забарвлення квітки. При сполученні аналізованого прикметника з іменником *flos*, *floris* m (квітка) зафіксовано пряме номінативне значення: „*nusquam corpus erat, croceum pro corpore florem inveniunt foliis medium cingentibus albis* (Ov. Met. III 509) – тіла ніде не було, натомість замість тіла знайшли шафранову квітку з білосніжними довкола пелюстками». Лексема може вказувати на яскраво-жовтий колір тканини, крил: „*pallam signis auroque rigentem, et circumtextum croceo velamen acantho, ornatus Argivae Helenae* (Verg. Aen. I 649) – важкий від золотої оздоби плащ і накидку, прикрашену орнаментом з шафранового листя аканта – стрій аргівської Єлени»; „*ille crocum simulat: croceo velatur amictu, roscida luciferos cum dea iungit equos* (Ov. Ars amat. III 179) – він – мов шафран, коли богиня в мерехтливій росі, покрита шафрановою накидкою, запрягає коней, що світло несуть»; „*ergo Iris croceis per caelum roscida pennis, mille trahens varios adverso sole colores, devolat, et supra caput adstitit* (Verg. Aen. IV 700) – ото ж на шафранових крилах з неба росиста Ірида злітає, тисячі різних кольорів взявши у сонця, і стає в узголів'ї». Такий образ божественного і небесного сяйва, навіяний романтичним світосприйняттям, має позитивну емотивну оцінку.

Аналізована лексема, будучи епітетом волосся, набуває естетично привабливого відтінку. Волосся шафранового кольору асоціюється з молодістю, красою, здоров'ям: „*placuit croceis Aurora capillis* (Ov. Amor. II 4, 43) – пишалась Аврора шафрановим волоссям».

Прикметник *luteus* має значення шафрановий, золотисто-жовтий. Аналіз лексеми показав, що вона виступає постійним епітетом богині Аврори. У такому словосполученні виявляється позитивна оцінність аналізованої лексичної одиниці: „*vertice de summo semper florentis Hymetti lutea mane videt pulsas Aurora tenebris invitumque rapit* (Ov. Met. VII 703) – з вершини завжди квітучого Гімета побачила мене вранці золотиста Аврора і, розвіявши темряву, проти волі повела мене з собою»; „*iamque rubescebat radiis mare et aethere ab alto Aurora in roseis fulgebat lutea bigis* (Verg. Aen. VII 26) – вже забагрянилося море від променів світла і на високому небі сяяла в рожевій колісниці золотиста Аврора». Аналізована одиниця вказує на колір речовини, сполучаючись з іменником *sulphur, uris* n (сірка) і реалізує пряме номінативне значення: „*luteave exiguis ardescunt sulphura fumis* (Ov. Met. XV 351) – чи вбога на дим розгоряється сірка жовтава».

Одиничний випадок вживання лексеми *cereus* (кольору воску) у Горація засвідчує її метафоричність: „*cum tu, Lydia, Telephi cervicem roseam, cerea Telephi laudas brachia* (Hor. Carm. I 13, 2) – коли ти, Лідіє, хвалиш рожеву шию Телефа й воскового кольору руки». У наведеному прикладі спостерігаємо як, завдяки кольору, відбувається візуалізація позитивно-емоційного настрою. Створений образ юнака рожевими і восковими барвами кодує певний обсяг інформації психофізичного характеру. В умовах контексту з’являється потенційна конотативна сема „позитивна оцінка” в структурі семени.

Пряме номінативне значення реалізує аналізована лексема при сполученні з іменником *castrum, i* n (табір), яке фіксується за допомогою контекстуального оточення „*inclusas ut cum latebroso in pumice pastor vestigavit apes fumoque implevit amaro: illae intus trepidae rerum per cerea castra discurrunt magnisque aciunt stridoribus iras* (Verg. Aen. XII 589) – так іноді пастух, що знайшов бджіл у пористій скелі, димом гірким їх викурює: а ті, настрахані, розлітаються по восковому таборі і гнів виявляють великим гулом».

Одиничний випадок уживання лексичної одиниці *gilvus* (світло-жовтий, буланій), який зафіксований у Вергілія, свідчить про відсутність активного функціонування даної лексеми, зумовленого певними, як внутрішньомовними, так і позамовними факторами. Наприклад, „*honesti spadices glaucique, color deterrimus albis et gilvo* (Verg. Georg. III 83) – підхожі (коні) каштанової чи сірої масті, найнепридатніший колір – білий і світло-жовтий». Такі поради Вергілія, щодо вибору масті коней. Аналізована лексема *gilvus* реалізує сему „світло-руда масть тварини”. Стилiстично прикметник має негативно-емотивне забарвлення.

Прикметник *luridus* (блід-жовтий) на семантичному рівні втрачає сему 'яскравість', і такі фактори відсувають лексему в периферійну зону ЛСП прикметників жовтого кольору. Аналіз сполучуваності виявив обмежене коло іменників, які здатні виступати синтагматичними партнерами лексичної одиниці. Так, прикметник сполучається з іменниками ТГ „людина, частини тіла” і має різко негативно емотивне значення. Потенційна сема „гидкий”, „хворобливий” доповнює архісему 'колір' та диференційну сему „блідий”: „*reliquit ossa pelle amicta lurida* (Hor. Ep. 17, 22) – залишилися кістки обтягнуті блід-жовтою шкірою»; „*et refugit te, quia luridi dentes te turparunt* (Hor. Carm. IV 13, 10) – і уникає він тебе, бо тебе споганили блід-жовті зуби»; „*positisque e corpore pennis in faciem Ceycis abit sumptaque figura luridus, exanimi similis* (Ov. Met. XI 654) – відклавши крила, прийняв образ Кеїка і у новій подобі був блідний, схожий на бездиханного мерця».

Аналізована лексема виступає епітетом бога царства тіней: „*iniecta monstis Terra dolet suis maeretque partus fulmine luridum missos ad Orcum* (Hor. Carm. III 4, 75) – Земля страждає, чудовиська свої сховавши, і тужить, що блискавка дітей скинула до блід-жовтого Орка». Сильного стилістичного ефекту набуває лексема коли стає означенням абстрактного поняття *horror, oris m* (жах). Експресивність прикметника пояснює ставлення до образу огидного кіклопа: „*haec et plura ferox; te luridus occupat horror* (Ov. Met. XIV 198) – багато такого я, зухвалий, (говорив), і мене охоплював блідий страх». Такого кольору можуть бути і

речовини, які семантично підтримують негативний характер аналізованої лексеми: „*lurida terribiles miscent aconita novercae* (Ov. Met. I 147) – страшні мачухи додають блідо-жовту отруту»; „*lurida subponunt fecundo sulphura fonti* (Ov. Met. XIV 791) – під туге джерело вони сірку кладуть блідо-жовту».

Наслідком дифузного асоціювання при сприйманні довкілля, яке приречене до загибелі, є словосполучення *lurida lumina* (блідо-жовте світло): „*solis quoque tristis imago lurida sollicitis praebebat lumina terris* (Ov. Met. XV 786) – також сонце сумне розсівало по тривожній землі блідо-жовте світло».

Одиничний випадок уживання лексичної одиниці *murreus* (кольору мира), який зафіксовано у Горація, сполучається з іменником *crinis, is m* (волосся) і має у семантичній структурі диференційну сему „розмитість кольору”: „*dic et argutae properet Neerae murreum nodo cohibente crinem* (Hor. Carm. III 14, 22) – скажи співачці Неері, хай поспішить, зв’язавши у вузол блідо-жовте (кольору мира) волосся».

Семантика прикметника *fulvus* розширюється із-за широкого спектра сполучуваності з іменниками різних класів. Прикметник *fulvus* залежно від семантичної категорії сполучуваного з ним слова реалізує різні відтінки значення. Прикметник *fulvus* розташовується у колірному спектрі на межі жовтого й червоного тону, що настільки ж справедливим буде віднесення його до периферійної зони ЛСП прикметників червоного кольору.

Аналізована лексема позначає колір піску, розвиваючи номінативно-похідне значення, що вказує на колір відповідного матеріалу. Наприклад, „*nunc latus in fulvis niveum deponit harenis* (Ov. Met. II 865) – то на жовтавий пісок білосніжним боком кладеться». Присутність поряд з жовтим білого кольору додає ясноти жовтому, створює світлий тон пейзажної замальовки. Акцент жовтого кольору підсилює дієслово *flavesco* (жовтіти) у контекстуальному оточенні: „*ille cavis hausto spargit me pulvere palmis inque vicem fulvae tactu flavescit harenae* (Ov. Met. IX 36) – той, зачерпнувши долонями порох, сипнув сипнув на мене і сам порудів, обсипаний жовтим піском».

Прикметник *fulvus* набуває значення 'рудий' коли позначає масть тварини. На семантичному рівні поряд з архісемою 'колір' виділяємо диференційну сему 'забарвлення шерсті', яка може вказувати на відтінок більшої або меншої насиченості кольору. Рудого кольору леви „*fulvos leones* (Ov. Met. I 304) – рудих левів»; „*fulva leaena* (Verg. Georg. IV 408) – руда левиця»; „*fulvum leonem* (Verg. Aen. IV 159) – рудого лева»; вовк: „*fulvum lupum* (Ov. Met. XI 771) – рудого вовка»; „*fulvosque lupi de pelle galeros* (Verg. Aen. VII 688) – руді шапки із вовчого хутра»; „*vitulus fulvus* (Hor. Carm. IV 2, 60) – рудий бичок». Лексема *fulvus* у сполученні з іменником *Lacon* виступає не лише ознакою рудої масті спартанського пса, а й створює конотативне тло для вираження нею позитивної оцінки: „*nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon, amica vis pastoribus, agam per altas aure sublata nivis, quaecumque praecedet fera* (Hor. Ep. VI, 5) – я, мов молоський, або лаконський пес, що з пастухами здружені, нашорошивши вуха, по глибокому снігу кинуся, хоч би який попереду не біг хижак». Метафоричний образ "рудий спартанський пес", з яким себе порівнює поет, втілює уявлення про непересічну, здатну до відданості у боротьбі з наклепниками людину.

Контекстуальним партнером аналізованої лексичної одиниці виступає іменник *aurum*, і п (золото), тому лексичне значення 'жовтий' набуває семантичного розширення, вказуючи конкретно на колір відповідного металу. Поряд з архісемою 'колір' з'являється диференційна сема 'колір золота' і потенційна сема 'дорогоцінний': „*laevaue hastilia bina ferebat poeniceam fulvo chlamydem contractus ab auro* (Ov. Met. XIV 345) – два списи тримав він у лівій руці, в пурпуровій хламиді, зашпиленій жовтим золотом». Ось який метафоричний образ золотого дерева створює Овідій: „*medio nitet arbor in arvo, fulva comas, fulvo ramis crepitantibus auro* (Ov. Met. X 648) – посередині поля ясніє дерево золотолисте, гіллям шелестить золотавим».

Прикметник *fulvus* виступає означенням пелюсток квітки, реалізуючи при цьому пряме номінативне значення: „*liliaue infringat fulvis horrentia linguis* (Ov. Met. X 191) – і надломлює лілію з жовтими пелюстками».

Значення прикметника *pallens* (блідо-жовтий) вказує на неповноту вияву ознаки розвиваючи тим самим семантичну потенцію. При сполученні з іменником *cortex, icis m* (кора, шкірка) у семантичній структурі лексеми виділяємо архісему 'колір', диференційну сему 'стиглий' і потенційну сему 'смачний': „*punicum curva decerpserat arbore pomum sumptaque pallenti septem de cortice grana presserat ore suo* (Ov. Met. V 537) – з похиленого дерева зірвала темний плід, добула з-під жовтавої шкірки сім зернят і витиснула їх у своєму роті».

Коли прикметник є означенням кольору шкіри то семантична диференціація залежить від психофізичного та емоційного стану людини. Тоді лексична одиниця вказує на різні прояви лїцевої експресїї чи то страху, чи то хворобливості, чи інших емоційних факторів. У співвідношенні емоцій і кольорів П. В. Янишин вбачає візуалїзацію емоційного досвїду. Зовнїшній свїт людина суб'єктивно переживає емоцїями, якї вїдображаються у формї кольорів, а у формї колорита людинї властиво бачити емоцїї (124, 35). Завдяки конкретностї й рацїональностї блїдожовтий колїр здатний акумулювати у своїй внутрїшній формї великий обсяг емоцїйної інформацїї. Наприклад, „*illam inter caedes pallentem mortem futura fecerat Ignipotens undis et Iapyge ferri* (Verg. Aen. VIII 709) – бог вогняний зобразив її серед битви, блїдою вїд передчуття смертї»; „*at vero ut voltum vidit morientis et ora, ora modis Anchisiades pallentia miris* (Verg. Aen. X 822) – син Анхїза як тїльки побачив лїце вмираючого, лїце, що стало незвично блїдим». У семантичній структурї лексеми домінує потенцїйна сема 'мертвий', яка створює сильний ефект експресїї поетичних рядкїв. Ще одну негативну емоцїю виражає прикметник – це страх: „*in stabula alta trahit silvis obscura vetustis atque ibi pallentem trepidamque et cuncta timentem et iam cum lacrimis, ubi sit germane, rogantem includit* (Ov. Met. VI 522) – тягне в кошару глуху, непроглядним оточену лїсом. Там вїн її зачинив – перелякану, зблїдлу, тремтливу»; „*adsum videoque trementem pallentemque metu et metuentem morte futura* (Ov. Met. XIII 74) – я пїдбїг і бачу, що вїн тремтить, блїдий вїд страху і боїться наблїження смертї». Максимальну точку експресїї фїксуємо у наведених прикладах, яку репрезентує асоцїативна сема 'смерть'. Аналїз

лексичної сполучуваності прикметника показав, що він характеризується звуженням сфери семантичної валентності та виступає як слово з мінімальним семантичним обсягом, актуалізуючи пряме номінативне значення 'блідий', 'блідо-жовтий', семантична структура якого містить архісему 'колір', диференційну сему 'мертвий' та потенційну сему 'страшний'.

Метафоричність словосполучення *pallentia philtra* (зеленавий напій) засвідчує значний ступінь негативізму і небезпеки: „*nec data profuerunt pallentia philtra puellis: philtra nocent animis, vimque furoris habent* (Ov. Ars amat. II 105) – не допоміг дівчатам зеленавий любовний напій: шкодить душі той напій і затьмарює розум». Семантична структура складається з архісеми 'колір', диференційної семи 'слабовиражений зелений колір' та потенційної семи 'отруйний'.

Зафіксовано одиничне вживання лексичної одиниці *ravus* (сіро-жовтий) у поезії Овідія. Прикметник вживається як епітет Мінерви: „*si straba, sit Veneri similis: si rava, Minervae* (Ov. Ars amat. II 659) – якщо (дівчина) косоока, хай буде подібна до Венери, якщо світлоруса – до Мінерви». У структурі лексичного значення виділяємо архісему 'колір', диференційну сему 'колір волосся', потенційну сему 'естетично привабливий'.

До складу дифузної зони ЛСП жовтого кольору можна зараховувати прикметники-синоніми, пов'язані з вогнем і процесами, що його супроводжують: *flammifer, igneus, igniferus* (вогняний). Тобто, можна стверджувати, що прикметник *flammifer*, утворений від іменника *flamma, ae f* (полум'я), а *igneus* й *igniferus*, утворені від іменника *ignis, is m* (вогонь). Вогонь святий, чистий, а отже очищувальний, тому здавна за його допомогою чинили Суд Божий. Аналізовані лексеми належать до групи слів з низькою частотою вживання, стилістично обмеженою сферою функціонування та вузькою синтагматичною сполучуваністю. Наприклад, „*interea volucres Pyrois et Eous et Aethon, Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras flammiferis inplent pedibusque repagula pulsant* (Ov. Met. II 155) – крилаті сонячні коні Трой, Еой, Етон і четвертий Флегон вогняним іржанням наповнюють повітря і б'ють копитами засув»; „*placeat sibi quisque licebit, non*

tamen ignifero quisquam consistere in axe me valet excepto! (Ov. Met. II 59) – похвалитися будь-кому можна, та, окрім мене, ніхто не може встояти на вогняній колісниці»; „*velox atoenum saepe Lucretilem mutat Lycaeo Faunus et igneam defendit aestatem capellis usque meis pluviosque ventos* (Hor. Carm. I 17, 2) – з Лікея часто заходить на прекрасний Лукретил швидкий Фавн і береже кізок від палючої спеки і вітрів дощових». За допомогою аналізованих лексем створюють поети метафоричні образи наповнені блиску і вогню. Ці композити надають експресивного характеру контексту з відтінком позитивізму. Вони спонукають до появи вторинного плану поетичної інформації: вогонь в осмисленні авторів набуває міфологічних ознак.

Висновки

Жовтий колір досить поширений у природі. ЛСП прикметників жовтого кольору займає одне з провідних місць у колірній палітрі Горація, Овідія та

Вергілія: у Горація 11,4 % від усіх прикметників кольору вжитих автором, у Овідія – 16,53 % , у Вергілія – 15,93 % відповідно. Еталоном жовтого кольору вважають сонце. Окреслене мікрополе прикметників жовтого кольору є кількісно багате і семантично розгалужене, оскільки включає лексичні одиниці, які позначають різноманітні відтінки жовтого. При визначенні меж ЛСП враховувались можливість сполучуваності лексичних одиниць, частота їх вживання і наявність конотацій. Ядерним компонентом аналізованого ЛСП є прикметник *flavus*. Статистичні дані засвідчують, що аналізована лексема активно функціонує в поезії Овідія (34 слововживання) у порівнянні з Горацієм (7 слововживань) та Вергілієм (12 слововживань).

Навколоядерну зону становлять *auratus, aureus, croceus, flavens, inauratus, luteus*, які виділенні у цю групу за диференційною ознакою насиченість. Лексичні одиниці *cereus, fulvus, gilvus, luridus, murreus, pallens, ravis*, у значенні яких жовтий колір втрачає яскравість, тому рівновага вираження колірної ознаки зміщується у бік темного або світлого тону, включатиме периферія ЛСП. У дифузній зоні виділяємо *flammifer, igneus, igniferus*. У значенні цих лексем виділяємо значення 'колір вогню', яке пов'язане з прототипом природної реалії. Перелік компонентів аналізованого ЛСП вказує на їхню різноплановість щодо формального вираження й семантичного наповнення.

Синтагматичними партнерами прикметників жовтого кольору є іменники таких ТГ як: „люди”, „міфічні істоти”, „водні об'єкти”, „предмети побуту”, „рослини”, „абстрактні об'єкти.” Лексеми реалізують як прямі, так і переносні значення. Останні – це результат наявності яскравовиражених конотацій.

При встановленні семантичної близькості між словами ми використали метод лінійної кореляції. Поріг інтенсивності зв'язку між лексичними одиницями встановлюється емпірично, використовуючи формулу Пірсона.

Коефіцієнт лінійної кореляції (r) для прикметників ЛСП жовтого кольору у Овідія та Горація становить 0,6868, у Овідія та Вергілія - 0,91717. Тобто, зв'язок між лексичними одиницями ЛСП жовтого кольору в першій парі визначаємо як

слабкий, а другий коефіцієнт лінійної кореляції вказує на щільність такого зв'язку.

Особливо виразними функціонально-стилістичними засобами виявились полісемія, метафора, епітет. За допомогою цих тропів створюються яскраві художні емоційно-експресивні образи, які привертають увагу читача.

2. 5. Лексико-семантичне поле прикметників зеленого кольору

Зелений колір є серединою колірнього спектра, будучи між так званими теплими (довгохвильовими) і холодними (короткохвильовими) кольорами. Зелений колір у поезії не посідає настільки чільного місця, як, наприклад, білий, чорний, червоний кольори.

Дослідження мікрополя прикметників на позначення зеленого кольору виявило, що дане мікрополе кількісно небагате. Ядром поля є прикметник *viridis* (зелений), навколо якого розміщуються навколоядерні номінації *virens* (зеленіючий), *herbosus* (покритий травою). Периферію ЛСП утворюють прикметники *umbrosus* (тінистий), *pallidus* (блідий, блідо-зелений), *vepallidus* (смертельно-блідий).

А. Вежбицька вказує на необхідність введення до семантичного аналізу концептів (кольорів) основного пункту їх референтної віднесеності, тобто врахування стійких асоціативних зв'язків між концептом кольору та його „еталонним” носієм – прототипом. Наприклад, для позначення кольорів „зеленої” частини фізичного спектру таким прототипом є рослинність [19]. Одразу слід звернути увагу на те, що для зеленого кольору прототип *рослинність* водночас є архетипом, тобто надзвичайно стійким та потужним міфологічним і міфопоетичним символом. Зелений колір діє заспокійливо на емоційно-психологічний стан людини, однак негативізм йому також властивий. Дослідження фізичної природи зеленого кольору показало нейтралізуючий вплив на психіку людини. Символічне значення зеленого кольору у поезії пов'язане з молодістю, радістю, силою. Як епітет міфічних істот, мотивує негативну конотацію семантики прикметників на позначення зеленого кольору: зелений виступає ознакою смерті, хвороби, розкладу. Цей колір символізує дві філософські проблеми – народження і смерть.

Прикметники на позначення зеленого кольору сполучаються з іменниками таких ТГ: „рослини”, „люди”, „плоди”, „міфічні істоти”, „тварини”. У поезії зелений колір пов'язується із зображенням рослинного світу.

Активним компонентом, який і буде ядром мікрополя, виступає прикметник *viridis*. Він має розгалужену систему значень, що утворюють семантично-складну структуру.

Лексема *viridis*, сполучаючись з ТГ „рослини”, реалізує пряме номінативне значення: „*nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto* (Hor. Carm. I 4, 9) – чи то тепер слід оповити ясну голову зеленим миртом»; „*viridi Mnestheus evinctus oliva* (Verg. Aen. V 494) – Мнесфей увінчаний зеленою оливкою»; „*munera principio ante oculos circoque locantur in medio, sacri tripodes viridesque coronae, et palmae pretium victoribus, armaque et ostro perfusae vestes, argenti aurique talenta* (Verg. Aen. V 110) – спершу перед всіма на виду посередині кола ставлять нагороди: священні триніжки, зелені вінки і пальмові гілки – дар переможцям, зброю і одяг фарбований пурпуром, таланти срібла та золота»; „*Euryalus forma insignis viridique iuventa, Nisus amore pio pueri* (Verg. Aen. V 295) – красою свіжої юності Евріал відзначався, і любив Ніс хлопця чистою любов’ю». У цих прикладах прикметник *viridis* виступає не тільки у своєму основному значенні ”зелений”, але актуалізує потенційну сему ”молодий”, ”міцний” та переносне значення ”свіжий”, ”покритий травою”. В античному світі лавровий вінок є ознакою величі й винагородою переможцю. Епітет *viridis* при іменниках, які позначають рослинність, асоціюється з життєдайною силою природи: „*nunc viridi membra sub arbuto stratus* (Hor. Carm. I 1, 21) – то розтягнувшись всім тілом під зеленим сунічником»; „*nigris aut Erymanthi silvis aut viridis Cragi* (Hor. Carm. I 21, 8) – темними лісами Еріманфа і зеленого Крага»; „*hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam constituit signum nautis pater* (Verg. Aen. V 129) – тут батько Еней спорудив зелену мету із дубових гілок, як знак морякам»; бик „*aut herba captum viridi, aut armenta secutum* (Verg. Buc. VI 59) – чи захопиться зеленою травою, чи послідує за худобою»; телиця „*propter aquae rivum viridi procumbit in ulva* (Verg. Buc. VIII 87) – біля річки на зелений латук лягла»; „*et viridem Aegyptum nigra fecundat harena* (Verg. Georg. IV 291) – і чорним піском удобрює зелений Єгипет»; (подібні випадки Verg. Aen. III 24, 304; V 330; VI 192; VII 800; VIII 96; Buc. I 81; II 9, 30; V

13; VII 12, 46; IX 20; X 74; II 219; III 162; IV 30; IV 121; IV 539; Ov. Met. II 371; II 864; III 86; III 324; III 502; VII 280; VII 415; IX 655; X 87; X 166; XIII 924; XV 573; Amor. I 14, 22; III 5, 5; Ars amat. II 3; Trist. IV, II 41; Fas. III 525; Fas. IV 139; Fas. IV 363; Fas. IV 395; Fas. IV 697; Ibis 237; Epist. her. XV 38). Метафорично вжитий прикметник *viridis* у сполученні з іменником *humus*, *i f* (земля) набуває семантичного розширення, при цьому з'являється потенційна сема „родючий”, що має позитивну конотацію: „*huc levibus cornix pinnis delapsa per auras venit et in viridi garrula sedit humo* (Ov. Amor. III 5, 22) – сюди, ковзнувши в повітрі легкими крилами, опустилась ворона і, каркнувши, сіла на зеленій землі»; „*Est prope purpureos colles florentis Hymetti fons sacer et viridi caespite mollis humus* (Ov. Ars amat. III 688) – біля барвистих горбів, де Гімет рясніє квітками, є священне джерело і покритий зеленим дереном луг» (подібний випадок Ov. Fas. VI 330).

Натрапляємо на сполучення прикметника *viridis* з іменником *lacerta*, *ae f* (ящірка): „*seu mobilibus veris inhorruit adventus foliis seu virides rubum dimovere lacertae* (Hor. Carm. I 23, 6) – чи затремтить весною легке листя, чи зелені ящірки прослизнуть в кущах ожини». У наведеному прикладі відбувається реалізація прямого номінативного значення аналізованого прикметника з позитивною конотацією. Тут іменник *rubus*, *i m* (ожина), зіткнувшись із прикметником *viridis*, розкриває свій зв'язок з прикметником *ruber*. Блискавичний рух ящірки наче зупинено цим раптовим контрастом, втіленим у мініатюрний образ.

У сполученні з іменниками *baca*, *ae f* (оливка), *stipula*, *ae f* (стебло), *ramus*, *i m* (гілка) прикметник *viridis* вказує на зелений колір і реалізує потенційну сему „недозрілий”, „молодий”: „*frumenta in viridi stipula lactentia turgent* (Verg. Georg. I 315) –молочні зерна наливаються на зеленому стеблі»; „*muscus ubi et viridissima gramine ripa* (Verg. Georg. III 144) – там мох і берег з найзеленішою травою»; „*ille, ut erat virides amplexus in arbore ramos, fit lapis et servat serpentis imagine nixum* (Ov. Met. XII 22) – (змія) обвивши на дереві зелені гілки, каменем стала, але зберегла зміїний вигляд»

Прикметник *viridis* виступає означенням іменника *pampinus, i m, f* (виноградна лоза): „*dulce periculum est, o Lenaeae, sequi deum cingentem viridi tempora pampino* (Hor. Carm. III 25, 20) – о Ленею, солодко й боязко йти за богом услід, який оповив скроні зеленою лозою»; „*ornatus viridi tempora pampino* (Hor. Carm. IV 8, 33) – прикрасивши голову зеленою лозою». У цьому випадку прикметник реалізує не лише своє основне значення, але актуалізує закладені в ньому потенційні семи – ”велич”, ”молодість”, ”життя”. Поет тонко естетизує символічний зв’язок зеленого кольору з життям.

В уяві поета природа часто асоціюється з божественним началом. Зустрічаємо у Горация та Овідія „*Neptunum et viridis Nereidum comas* (Hor. Carm. III 28, 10) – Нептуна і зеленокосих Нереїд»; „*Doridaque et natas, quarum pars nare videtur, pars in mole sedens viridis siccare capillos, pisce vehi quaedam* (Ov. Met. II 12) – далі – Доріда й дочки: одні в морі плавають, інші, присівши на скелі, сушать зелене волосся, а декого – риби везуть»; „*Conticuere undae, quarum dea sustulit alto fonte caput viridesque manu siccata capillos fluminis Alpei veteres narravit amores* (Ov. Met. V 575) – стихли хвилі; з глибини джерела підняла голову богиня і, рукою викрутивши зелене волосся, розказала про давню любов Алфея-ріки»; Основне значення епітета суміщається з конотативною семою ”стихийний”, яка підкреслює справжність природи. Загалом, отримуючи атрибут *зелений*, істоти ніби деградують, спускаючись по сходах еволюції і наближаючись до нижчого відносно них світу рослин. Колір волосся зелених Нереїд: „*virides Nereidas* (Ov. Epist. her. V 59) – це насамперед ознака належності їх до потойбічного світу.

Коли прикметник стає означенням іменника *iuventa,ae f* (молодь, юнаки) він набуває переносного значення і архісему „колір” заміщує потенційна сема „молодий”, „недосвічений”: „*Nec stabiles animos annis viridemque iuventam ut capias, idem limes agendus erit* (Ov. Ars amat. III 557) – так не годиться в однаковий спосіб ловити статечних і зелених юнаків» (подібні випадки Ov. Trist. IV, X 17). Семантика лексеми у цьому випадку має позитивну конотацію.

Контекстним партнером прикметника *viridis* може виступати іменник *rana*, *ae f* (жаба), де аналізована лексема реалізує пряме номінативне значення, а семантика дистрибутивного компонента підсилює семантичне навантаження прикметника і надає йому яскравого стилістичного ефекту. Ось як Овідій змальовує народження жаб: „*semina limus habet virides generantia ranas et generat truncas pedibus, tox apta natando crura dat* (Ov. Met. XV 375) – в твані є сім'я, що породжує зелених жаб, спершу безногих, а потім дає ноги придатні для плавання». При сполученні з іменником *aqua*, *ae f* (вода) ТГ „водні об'єкти”, аналізована лексема містить розширення семантичної структури і спостерігаємо потенційну сему „морський”: „*Nec semper credenda ceres fallacibus arvis, nec semper viridi concava puppis aquae, nec teneras semper tutum captare puellas* (Ov. Ars amat. I 402) – не завжди слід довіряти зерно примхливій ниві, а вигнутий корабель – зеленій воді, не завжди безпечно є полювати на ніжних дівчат»; „*Decidit, atque cadens 'pater, o pater, auferor!' inquit, clauserunt virides ora loquentis aquae* (Ov. Ars amat. II 92) – впав і, падаючи скрикнув: „О, я гину, батьку! І слова стихли взеленій воді»; „*in virides aquas* (Ov. Fas. IV 164) – на зелені води»; „*Vos quoque nec caris aures onerate lapillis, quos legit in viridi decolor Indus aqua, nec prodite graves insuto vestibus auro, per quas nos petitis, saepe fugatis, opes* (Ov. Ars amat. III 130) – тож не обтяжуйте вушок дорогоцінним камінням, яке з зелених глибин дістав засмаглий індієць, не виступайте у важких шатах, обшитих золотом, з допомогою яких ви нас домагаючись, часто відстрашуєте».

Аналізована лексема *viridis* зафіксована у сполученні з іменником *thyrsus*, *i m* (тирс, жезл Вакха) „*thyrsus viridis* (Ov. Trist. IV, I 43) – зелений тирс”, реалізуючи пряме номінативне значення, вона вказує на колір предмета, при цьому не позбавлена метафоричності з позитивно-емоційним забарвленням.

Прикметник *herbosus* має значення „покритий травою”, „зелений” і є дериватом утвореним від іменника *herba*, *ae f* (трава), що само собою зумовлено прототипом зеленого – травою. Одиначні випадки вживання зафіксовані в поезії Горация та Вергілія та 3 випадки – у Овідія. У Горация ми зустрічаємо „*ludit*

herboso pecus omne campo, cum tibi nonae redeunt Decembres (Hor. Carm. III 18, 9) – пустує вся худоба на зеленому полі, коли приходять до тебе грудневі нони». Так описує поет святкування на честь Фавна, покровителя полів, лісів, худоби. Прикметник *herbosus* реалізує пряме своє значення, оскільки сполучаючись з іменником *campus, i, m* (поле), вказує на рівнину вкриту зеленою травою. Яворська Г. М. [123, 43] говорить про труднощі, які виникають при спробі семантичної інтерпретації словосполучень *зелена трава, зелене поле*. Справді, якщо *зелений* означає „кольору листя, трави”, то що в такому випадку означає сполучення *зелена трава* – „трава кольору трави”? Таке тавтологічне тлумачення, напевно, не може бути визнане задовільним. Намагаючись коректно семантично проінтерпретувати подібні сполучення, слід взяти до уваги відомий факт, що рослинність у наших широтах не має фіксованого, постійного кольору. Її колір змінюється залежно від пори року, що відбивається у мові. „Сезонний” (тимчасовий) характер семантики „зеленого” слугує за відправний пункт для розвитку метафоричних значень.” [123, 44]. Значення аналізованого прикметника підсилює вживане дієслово *ludere* – радіти, надаючи йому позитивних асоціацій розквіту, буяння, молодості. Аналізований прикметник є означенням і іменника *terra, ae f* (земля) і реалізує значення „покритий травою”: „*fessus in herbosa posuit sua corpora terra cervus et arborea frigus ducebat ab umbra* (Ov. Met. X 128) – втомлений олень приліг на землі, покритій травою і вбирив прохолоду від тінистого дерева» (подібні випадки Ov. Fas. I 423; IV 367). При сполученні лексеми *herbosus* з іменником *flumen, inis n* (ріка) з’являється значення „покритий зеленню”: „*et qualem infelix amisit Mantua campum pascentem niveos herboso flumine cunos* (Verg. Georg. II 199) – і ті поля, які втратила нещасна Мантуя, де, на покритій зеленню річці, білі хлюпочуться лебеді».

Лексема *frondens* зустрічається у Овідія 1 раз та у Вергілія – 6 разів і має значення „зеленіючий”, яке пов’язане з ознаками протікання процесів. Контекстуальним партнером його є іменник *ramus, i m* (гілка), у сполученні з яким, прикметник реалізує своє пряме номінативне значення: „*sic deinde effatus*

frondenti tempora ramo implicat (Verg. Aen. VII 135) – потім, так сказавши, увінчав голову зеленим гіллям»; „*ramis tegerem ut frondentibus aras* (Verg. Aen. III 25) – щоб покрити вівтар зеленим гіллям»; „*et bacas semper frondentis acanthi* (Verg. Georg. II 119) – і про плоди вічнозеленого аканфа?»; „*sternuntur gravidi longo cum palmite fetus bacaque cum ramis semper frondentis olivae* (Ov. Met. VIII 295) – затоптані важкі плоди з довгою виноградною лозою і ягоди оливки з вічнозеленими гілками» (подібні випадки Verg. Aen. VII 67; Georg. III 300; IV 24). Лексичне значення у наведених прикладах – „такий, що покритий зеленим листям”.

Прикметник *umbrosus* (тінистий), тобто „зелений, який позбавлений освітлення” у Горация (3 випадки), у Овідія (14 випадків), у Вергілія (5 випадків) відносимо до мікрополя зеленого кольору. Оскільки, будучи на периферії поля, лексема має денотативною сферою рослинність або їхню сукупність, прикметник *umbrosus* сполучається з іменниками ТГ „рослини” *lucus, i m* (гай), *ora, ae f* (край, гай): „*nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis* (Hor. Carm. I 4, 11) – в тінистому гаю тепер треба принести жертву Фавну»; „*in umbrosis Heliconis oris* (Hor. Carm. I 12, 5) – в гаях в тінистих краях Гелікона». Як епітет гаїв, прикметник виявляє різноманіття насиченості і ясності при характеристиці рослинності. З іншого боку, аналізована лексема підсилює темний тон зображуваного пейзажу: „*dixit et eliso percussis aëre pennis inpiger umbrosa Parnasi constitit arce* (Ov. Met. I 467) – сказав і змахом крил майнув у повітрі, невгамовний, і зупинився на тінистій вершині Парнасу»; Медея, вчинивши убивство батька, „*fugit alta superque Pelion umbrosum* (Ov. Met. VII 352) – високо лине над тінистим Пеліоном»; „*fraxinus Herculeaeque arbor umbrosa coronae* (Verg. Georg. II 66) – ясен і з вінцем тінисте дерево Геркулеса» (подібні випадки Ov. Met. I 693; VII 75; XI 360; XI 762; Ars amat. I 289; II 81; II 420; Epist. ex Pon. IV 5, 41; Fas. III 17; IV 427; Epist. Her. II 113; XXI 179; Verg. Buc. II 3; Georg. III 331). Прикметник *umbrosus* реалізує своє пряме номінативне значення у сполученні з іменником *ripa, ae f* (берег), хоча присутня також потенційна сема ”прохолодний”:

„*somnus agrestium lenis virorum non humilis domos fastidit umbrosamque ripam* (Hor. Carm. III 1, 23) – легкий сон не цурається низьких хат селян і тінистого берега». Образ пейзажу має виразні національно-специфічні та міфопоетичні риси і лише частково залежить від реальних географічних умов.

Нового значення набуває лексема при сполученні з іменником *arundo, inis* f (очерет), а саме вторинного значення „темний”: „*et crinis umbrosa tegebat harundo* (Verg. Aen. VIII 34) – і волосся обвиває темний очерет». Отже, дослідження показує, що аналізований прикметник має здатність сполучатись виключно з іменниками конкретної семантики.

На периферії лексико-семантичного поля прикметників зеленого кольору розміщено лексеми *pallidus* (блідий, блідо-зелений) (Горацій – 1 слововживання, Овідій – 14 слововживань, Вергілій – 9 слововживань) *vepallidus* (смертельно-блідий) (одиничний випадок у Горація). Вони вказують на хворобливу блідість людини.

Прикметник *pallidus* виступає епітетом іменника *mors, mortis* f (смерть): „*pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turris* (Hor. Carm. I 4, 13) – бліда Смерть однаково стукає ногою і до хатин бідняків, і в палаци царів». Тут реалізується значення „блідий”, де на основі колірнього значення розвивається переносне значення „страшний”. Цьому також сприяє сполучуваній з прикметником іменник, що надає експресії контексту. Сміслова структура сполучення „*Mors pallida*” відбиває перенесення лексеми *pallidus*, яка має предметне значення, у слово з непередметною семою. При цьому внутрішня форма слова зберігає колірну сему.

Лексема *pallidus* реалізує значення „блідо-зелений” і містить потенційну сему „негативна оцінка”, актуалізація якої залежить від контексту, зокрема вираження страху через прикметник, який позначає блідий колір шкіри людини: „*retroque pedem tulit oraque buxo pallidiora gerens exhorruit* (Ov. Met. IV 135) – відступила назад, здригнулася і стала лицем блідіше від букса»; „*tremet ille pavetque pallidus et timide verba excusantia dicit* (Ov. Met. IX 215) – а той тремтить,

блідий з переляку і несміливо мовить слова в оправдання»; „*dira lues quondam Latias vitiaverat auras, pallidaque exsanguisqualebant corpora morbo* (Ov. Met. XV 626) – повітря в Лації колись заразила пошесть, і ставало сухим бліде тіло людей від хвороби, що кров випивала» (подібні випадки Ov. Amor. III 6, 25; Ars amat. III 269; Tris. III 5, 12; Remed. amor. 256; Remed. amor. 602; Epist. Her. I 14; Epist. Her. XII 99; Epist. Her. XXI 18). Прикметник *pallidus* набуває нового лексичного значення, коли стає епітетом іменника *virgo, inis f* (дівчина) і має значення „шкіра, яка не має сонячної засмаги”: „*pallida purpureis spargat sua corpora virgis* (Ov. Ars amat. III 269) – бліда хай рум’яниться».

Близький за структурними і семантичними ознаками до попередньої лексеми є прикметник *vepallidus*, вжитий Горацієм з індивідуально-авторським задумом, для емоційно-експресивного вираження страху та стилістичної виразності: „*vepallida lecto desiliit mulier, miseram se conscia clamat* (Hor. Sat. I 2, 129) – зіскакує бліда (від страху) жінка з ліжка, а співучасниця кричить: „Горе мені, нещасній!”» Метафоричний контекст вербалізує уявлення людини про „страх,,. У прикметника *pallidus* нейтралізується колірна сема, а завдяки асоціативному перехрещенню і емоційно-образному наповненню, виступає на перший план сема ”страх”.

Аналізований прикметник може виступати означенням іменників ТГ „міфічні істоти”, де сема кольору доповнюється потенційною семою „смерть”, що чітко простежується у наступних прикладах: „*pallidus Orcus* (Verg. Georg. I 277) – блідий Орк (бог підземного царства)»; „*pallida Tisiphone* (Verg. G. III 552) – бліда Тісіфона»; „*Orion pallidus* (Ars amat. I 731) – блідий Оріон»; „*Daphnis pallidus* (Ov. Ars amat. I 732) – блідий Дафніс»; „*aut ubi pallida surgit Tithoni croceum linquens Aurora cubile* (Verg. Georg. I 446) – бліда Аврора піднімається, залишаючи шафранову постіль Тіфона». Метафоричне вживання лексичної одиниці дає стилістично яскраве і емоційно багате зображення богів та міфічних істот у поезії.

„В період коли простий народ відчував нестачу харчів і голосно вимагав хліба, столи багатих були наповнені розкішними наїдками – вже в I ст.. до н. е.

багато жителів відійшли від традиції скромності і невибагливості в їжі” [24, 270]. Традиційно блідо-зелений колір приписують людині ненаситній. Це пов’язано з фізіологічними змінами в організмі людини, яка споживає надмірну кількість їжі: внаслідок внутрішніх хімічних реакцій колір шкіри змінюється на блідо-зелений: „ *vides, ut pallidus omnis cena desurgat dubia?* (Hor. Sat. II 2, 76) – бачиш, що кожний встає блідим із-за столу, який рясніє наїдками». Спостерігаємо семантичне ускладнення лексеми *pallidus*, де ознака кольору, як ознаки людини, також супроводжується конотативною семою ”непомірний”. Напрямок семантичного розвитку лексеми *pallidus* визначається рухом від конкретного значення до абстрактного.

Висновки

ЛСП прикметників зеленого кольору кількісно обмежене і нараховує 7 лексичних одиниць, які реалізують свої значення у 153 випадках (Таб. А 5). Квантитативний аналіз прикметників ЛСП зеленого кольору в поезії Горация, Овідія та Вергілія виявив таку тенденцію: у Горация, Овідія та Вергілія назви становлять відповідно 7,77%, 7,14 % та 8,63 % у ЛСП кольору кожного з поетів. У результаті проведеного дослідження лексема *viridis* стає семантичним центром мікрополя прикметників зеленого кольору у поезіях Горация, Овідія та Вергілія.

Аналіз лексичної сполучуваності та семантичної структури показав, що прикметники лексико-семантичного поля зеленого кольору вживаються здебільшого з іменниками конкретної семантики. Так прикметник *viridis* сполучається з іменниками ТГ „рослини”, „міфічні істоти”, „тварини”. Прикметники *umbrosus* і *herbosus* сполучаються з іменниками ТГ „об’єкти природи” і для даних лексем, як показує дослідження, основною семантичною рисою, яка визначає сутність семантичного значення, є денотативна співвіднесеність. А прикметник *pallidus* (*vepallidus*) виступає лише як означення іменників ТГ „люди” та „міфічні істоти”. Коло лексичної сполучуваності прикметника *pallidus* розширюється абстрактним іменником *mors mortis* f при цьому спостерігаємо семантичну трансформацію прикметника. Компоненти мікрополя мають тісні смислові відношення з прикметником-ядром і виявляють певні властивості власної семантики. У поетичній мові Горация зустрічаємо індивідуально-авторську колірну номінацію *vepallidus*.

Коефіцієнт лінійної кореляції (r) відповідно становить Овідій – Гораций 0,9564, Овідій – Вергілій 0,9601. Високий показник коефіцієнта кореляції наближений до функціонального, тобто до 1, це вказує на щільний зв’язок між конститuentами.

Дистрибутивні можливості прикметників є вузькими вони переважно представлені традиційною сполучуваністю. Увага поетів акцентується на семантичних можливостях лексичних одиниць.

В емоційно-суб'єктивному світі поезії зелені кольори позначають не тільки колір, але й відчуття.

2. 6. Лексико-семантичне поле прикметників синього кольору

Розглянемо особливості функціонування прикметників синього кольору і розвиток семантики їхніх значень у поезії класичної доби. У системі поетичних означень із семантикою кольору синя колірна гама знаходиться на периферії ЛСП прикметників кольору. Це пов'язано зі специфікою формування, функціонування та розвитку системи прикметників кольору в латинській мові. Лексичні одиниці синього тону нами зафіксовані та розгалуження семантики вони не мають і використовуються як означення при вузькому колі іменників. Назви синього кольору у багатьох синтагмах виміщуються лексемами або чорного, або білого мікрополів. Природні реалії, яким властивий синій колір, в поетичній мові набувають епітетів світлого або темного тонів і зрідка стають синіми. Така тенденція говорить про формування системи прикметників синього кольору, але ніяк не про відсутність цього кольору у природі.

Мікрополе синього кольору складається з ядра – прикметника *caeruleus*, та навколоядерної зони: *lividus* та *livens*.

„Прикметник *caeruleus* / *caerulus* ... виник в результаті дисиміляції з **caelulum*, демінутива від *caelum* ”небо”” [97, 74]. У природі прототипом синього кольору є вода, а блакитного – небо. Як цей колір переданий у поетичній мові показав статистичний аналіз. Лексема *caeruleus* у Овідія зустрічається у 30 випадках, у Вергілія – у 14, Горацієм прикметник не вживається. Ядро мікрополя лексема *caeruleus* уживається у значеннях ‘синій, бірюзовий, блакитний, темнозелений, темний’ [135, 143], але його семантичним ядром є значення ‘синій’.

Цікавим є семантичний розвиток цієї лексеми як наслідок аналізу лексичної семантики, де враховано характеристику поєднувальних властивостей лексичної одиниці. Зокрема прикметник *caeruleus* здатний сполучатися з широким колом іменників різних ТГ, що супроводжується розширенням його семантики і набуттям лексемою нових значень.

Прикметник *caeruleus* сполучається з іменниками ТГ „водні об’єкти” і реалізує своє пряме номінативне значення, хоча присутність диференційної семи „темний” або „світлий” надає лексичній одиниці певного емоційно-експресивного забарвлення. При вживанні з іменником *aqua, ae f* (вода), *gurges, gurgitis m* (вода, море), *pontus, i m* (море) аналізована лексема реалізує значення ’лазуровий’, ’синій’, наприклад: „*at vos si laesae tangit contemptus alumnae, gurgite caeruleo Septem prohibete triones* (Ov. Met. II 528) – якщо вас хвилює зневага до покривдженої вихованки, не підпускайте до лазурових вод оту Ведмедицю»; „*oraque caerulea patrium clamantia nomen excipiuntur aqua* (Ov. Met. VIII 229) – уста, що кликали батьківське ім’я, приймає лазурова вода”; „*iam modo caeruleo nitidum caput exsere ponto, iam, Galatea, veni nec munera despice nostra!* (Ov. Met. XIII 838) – випірни лиш ясною головою з лазурового моря! Лиш прийди, Галатее, і не зневаж моїх подарунків»; „*deus eminent alte inpositaque premens puppim cervice recurvam caeruleas despectat aquas* (Ov. Met. XV 699) – бога здалеку видно: поклавши шию на зігнутий ніс корабля, глянув на сині води»; „*una est iniusti caerulea forma maris* (Ov. Amor. II 11, 12) – один блакитний вигляд зрадливого моря»; „*caeruleus pluviam denuntiat* (Verg. Georg. I 453) – лазуровий (колір) передвіщає дощ»; „*Nec quia caeruleae mole fugantur aquae* (Ov. Ars amat. III 126) – не тому що від брил відступають сині води»; „*ipsaque caeruleis charta feritur aquis* (Ov. Tris. I XI 40) – сині води плескають прямо на сувій»; „*parcite caerulei uos parcite numina ponti* (Ov. Tris. I, IV 25) – О, зласкавтесь, ви, божества синього моря!»; „*caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis* (Verg. Aen. VIII 64) – лазуровий Тібр, річка, що наймиліша небожителям”. Яскравою метафоричністю вирізняється лексема при сполученні з іменником *gremium, i n* (лоно), створюючи ірреальну дійсність з ірреальними образами: „*contra autem magno maerentem corpore Nilum pandentemque sinus et tota veste vocantem caeruleum in gremium latebrosaque flumina victos* (Verg. Aen. VIII 713) – а навпроти сумний Ніл розкрив на широких грудях одягу і кличе переможених на лазурове лоно і в глибини водні»; „*quaeque aetheris alti religio et quae caeruleo sunt numina ponto* (Verg. Aen. XII 182) – боги,

які є у високому небі і в синьому морі». У наведених прикладах лексема позначає ознаку поверхні рідини, а саме води, просторових реалій.

Виступає аналізована лексема і епітетом іменників ТГ „міфічні істоти”. Естетична функція лексичної одиниці виявляється завдяки розширенню її дистрибутивності. Особливо виразно це спостерігається у поетичних творах Овідія: „*nec caelo contenta suo est Iovis ira, sed illum caeruleus frater iuvat auxiliaribus undis* (Ov. Met. I 275) – не задовольняється гнів Юпітера своїм небом і брат лазуровий йде йому на допомогу»; „*caeruleum Tritona vocat* (Ov. Met. I 333) – лазурового кличе Трітона»; „*caeruleus Proteus* (Verg. G. IV 388) – блакитний Протей» (віщун Нептуна); „*caeruleos habet unda deos* (Ov. Met. II 8) – лазурові у хвилях боги»; „*prima fide vocisque ratae temptamina sumpsit caerulea Liriope* (Ov. Met. III 342) – спокуси правдивого слова першою пізнала блакитна Ліріопея»; „*at mihi, cui pater est Nereus, quam caerulea Doris enixa est* (Ov. Met. XIII 742) – і мені, чий батько Нерей, і кого народила лазурова Доріда»; „*quam semel informem vasto vidisse sub antro Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa* (Verg. Aen. III 432) – ніж хоча б раз побачити огидну Сциллу в просторій печері і скелі, наповнені звуками синіх псів» (подібні випадки Ov. Met. XI 398; XIII 962; XV 789).

У пейзажних замальовках моря хмари мають зловіщий характер і лексема *caeruleus* набуває нового значення 'темний'. На семантичному рівні відбувається зсув від синього кольору до ЛСП прикметників чорного кольору. Сема синій колір нівелюється диференційною семою 'темний тон', і розвиваються потенційні семи – 'зловіщий', 'страшний': „*nec iam amplius ullae adparent terrae, caelum undique et undique pontus, tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber* (Verg. Aen. III 194) – і вже більше не видно землі – скрізь тільки небо і море, - тоді над моєю головою нависла темна хмара»; „*maria undique et undique caelum, olli caeruleus supra caput adstitit imber* (Verg. Aen. V 10) – всюди лиш море і небо, над його головою нависла темна хмара». У наведених контекстах негативна експресивність слова *caeruleus* виявляється завдяки парадигматичним відношенням, у які вступає прикметник, вживаючись поруч із іменником *imber, bris m* (дощова хмара).

Аналізована лексема може виступати епітетом при іменнику *currus, us m* (колісниця) і має значення 'лазуровий' з вираженим позитивним значенням, якого набуває прикметник при актуалізації потенційної семи 'життєрадісний', 'вселяючий надію перемін на краще': Нептун „*caeruleo per summa levis volat aequora curru* (Verg. Aen. V 819) – по поверхні моря полетів у лазуровій колісниці». Контекстним партнером лексеми може виступати і човен або корабель, де прикметник вказує на колір поверхні судна, домінуючою семою тут є 'темний тон': „*Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen, Centauro invehitur magna, Scyllaque Cloanthus caerulea* (Verg. Aen. V 123) – керував „Кентавром» Сергест – від якого отримав назву Сергіїв дім, а Клоант –лазуровою„Сциллою»»; Харон „*caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat* (Verg. Aen. VI 410) – повертає темну корму і до берега пристає».

Значення 'темний' спостерігаємо і при сполученні з іменником *vitta, ae f* (священна стрічка), де чітко простежується емоційно-експресивний характер лексеми з вираженою потенційною семою 'скорботний', підтримуваний контекстуальним оточенням: „*stant Manibus arae, caeruleis maestae vittis atraque cupresso* (Verg. Aen. III 64) – стоять жертівники манам, похмурі від темних пов'язок і чорного кипарису».

Темно-синього забарвлення набувають у поезії змії та дракони. Насиченість кольору впливає на значення прикметника внаслідок домінування семи 'темний тон' і виділення потенційної семи 'небезпечний': „*longo caput extulit antro caeruleus serpens horrendaque sibila misit* (Ov. Met. III 38) – з довгої печери висунув голову темно-синій змії і страшним обізвався сичанням»; „*serpere caeruleum Danai videre draconem in platanum, coeptis quae stabat proxima sacris* (Ov. Met. XII 13) – неподалік від вітваря данайці побачили синю змію, яка лізла ввєрх по платану».

Прикметник *caeruleus* набуває переносних значень, які реалізуються у метафоричних контекстах. Розширення семантики аналізованої лексеми помічаємо при сполученні її з іменниками, які позначають волосся. Коли Кіанєя

перетворюється на потік, її волосся і інші частини тіла набувають кольору води: „*caerulei crines digitique et crura pedesque* (Ov. Met. V 432) – синяві пасма волосся, і пальці, і ноги, і стопи». Подібної метаморфози зазнав і Акід. Його обличчя має колір річкової води: „*qui, nisi quod maior, quod toto caeruleus ore, Acis erat* (Ov. Met. XIII 895) – він, якби не зріст і лице цілком лазурове, вилитий був би Акід». Потоки річки Тігр порівнюються з синіми пасмами волосся: „*Cui coma dependet caerulea, Tigris erit* (Ov. Ars amat. I 224) – в кого синє спадає волосся, то це буде Тігр». Прикметник *caeruleus* набуває значення 'чорний' з негативною семантикою: „*huic dea caeruleis unum de crinibus anguem conicit inque sinum praecordia ad intima subdit* (Verg. Aen. VII 346) – богиня вирвала з чорного волосся одну змію і кинула її на груди і сховала під самісіньким серцем». Потенційна сема 'страшний' актуалізується під впливом семантики контекстуального оточення, наближаючи аналізовану лексему до ЛСП прикметників чорного кольору.

Аналізований прикметник може виступати означенням іменника *gutta*, *ae f* (крапля), набуваючи значення 'лазуровий', де виділяємо сему 'чистий', 'приємний': „*caeruleaeque cadunt toto de corpore guttae* (Ov. Met. V 633) – краплі лазурові падають з усього тіла»; та іншого значення – 'темно-сизий', реалізуючи сему 'гидкий', 'неприємний': „*sentit nigraque caeruleis variari corpora guttis* (Ov. Met. IV 578) – бачить: почорніле тіло вкривається темно-сизими цятками»; „*caeruleusque fluit toto de corpore sudor* (Ov. Met. IX 173) – темний піт усім тілом стікає». Таке зрушення ядерних і периферійних сем у структурі значення пов'язане зі зміною сполучуваності. Прикметник *caeruleus* виступає в дистрибуції з назвами предметів, які у природі мають інше забарвлення, наприклад: „*Quot lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla, caerulea quot bacas Palladis arbor habet, litore quot conchae, tot sunt in amore dolores* (Ov. Ars amat. II 518) – скільки зайців є на Афонській горі, скільки бджіл – на Гиблі, скільки сизих плодів на Палладовому дереві, скільки черепашок на березі, стільки є горя в любові».

У навколоядерній зоні виділяємо лексему *lividus*, яка має значення 'синюватий, синювато-сірий, свинцевого кольору, вкритий синцями, заздрісний' [135, 597]. Аналізована лексема сполучається з іменником *racemus*, *i* m (ягода, гроно), вказуючи на стиглість, при цьому реалізується емотивно-позитивне значення: „*iam tibi lividos distinguet autumnus racemos purpureo varius colore* (Hor. Carm. II 5, 10) – осінь барвіста прикрасить пурпуровим кольором синюваті плоди». Таке протиставлення синього і пурпурового кольорів створює сильний естетичний ефект і увиразнює поетичне зображення пейзажу.

При сполученні з іменниками ТГ „людина, частини тіла”, лексема має чітко виражений негативний характер, де виділяються семи 'пошкоджений', 'неприємний': „*neque iam livida gestat armis brachia saepe disco* (Hor. Carm. I 8, 10) – не бере він вже зброї у руки в синцях»; „*hic inresectum saeva dente livido Canidia rodens pollicem* (Hor. Ep. V 47) – тут люта Канідія, гризучи неострижений ніготь свинцевим зубом». Значення 'свинцевий' при іменнику *dens*, *dentis* m (зуб) містить сему 'колір свинцю' та вторинну сему 'виготовлений зі свинцю'. На базову колористичну ознаку нашаровуються конотативні елементи, за своєю природою якісно-оцінні. Такий не властивий колір зуба стає уособленням неохайності і зіпсованості, що надає експресивного характеру не лише мікроконтексту а й усій поезії.

У синтагмі „*carpere lividas obliviones* (Hor. Carm. IV 9, 33) – канути в біде забуття», внаслідок сполучення прикметника *lividus* з іменником *oblivio*, *onis* f (забуття), що є абстрактним поняттям, аналізована лексема втрачає колірне значення і отримує ідіомне значення 'забутий у пам'яті', що розуміється як складова частина словосполучення.

Аналізована лексема актуалізує значення 'заздрісний', яке обумовлене соціальними відносинами у суспільстві: „*nostra sed inpugnat, nos nostraque lividus odit* (Hor. Epist. II 1, 89) – але нас він б'є, і ненавидить заздрісний нас і наше». Лексичне значення у цьому прикладі визначається конотацією, яка подає

додаткову інформацію емоційно-оцінного характеру, а архісема 'колір' відходить на другий план.

При сполученні з іменником *collum, i n* (шия) прикметник реалізує значення 'синій з червонуватим відтінком': „*ille viri videat toto vestigia lecto factaque lascivis livida colla notis* (Ov. Amor. I 8, 98) – нехай на ліжку йому всюди ввижаються сліди іншого чоловіка і безсоромні знаки на синюватій шиї». Такий художньо-стилістичний прийом передачі кольору з використанням генітивної метафори має за мету актуалізацію потенційної семи 'звабливий, спокусливий'.

Коли мова йде про ріку Стикс в підземному царстві прикметник *lividus* стає епітетом іменника *vadum, i n* (глибина, води): „*quidve petunt animae, vel quo discrimine ripas hae linquunt, illae remis vada livida verrunt* (Verg. Aen. VI 320) – чому туди прагнуть душі і в чому різниця, що ці покидають берег, а інші гребуть веслами свинцеві води». В цих рядках містяться ряд стилістично маркованих одиниць і конотований прикметник *lividus*, який вибраний поетом з експресивно-синонімічного ряду для опису такого сумного місця, де знаходяться поряд трагізм і безнадія.

Периферія ЛСП прикметників синього кольору містить дериват *livens*, який є малопоширеним і вказує на синій колір з ознакою динамічності. Сфера денотації аналізованої лексеми обмежена ТГ „людина, частини тіла”, „тварини”. На семантичному рівні в структурі лексичної одиниці виділяємо сему 'змертвілий', 'вкритий синіми плямами': „*utque Jovis praepes, vacuo cum vidit in arvo praebentem Phoebos liventia terga draconem* (Ov. Met. IV 715) – як от Юпітера птах, коли побачить на пустинному полі змію, що наставляє до сонця синювату спину»; „*vidi ego conpedibus liventia crura gerentem, unde vir incestum scire coactus erat* (Ov. Amor. II 2, 47) – бачив я, як дехто волочив сині від пут ноги через те, що повідомив чоловіка про зраду (дружини)».

При сполученні з іменником *plumbum, i n* (свинець) аналізована лексема набуває значення 'кольору свинцю': „*pars maxima glandes liventis plumbi spargit, pars spicula gestat bina manu* (Verg. Aen. VII 687) – одні метають темно-сірі

свинцеві снаряди, а інші мають в руці по два дротики” . Конотація 'страшний', 'смертоносний' зближує семантику лексеми *livens* з чорним .

Висновки

Дослідження показало, що ЛСП прикметників синього кольору у палітрі поезії Горація, Овідія та Вергілія займає далеко не перше місце як кількісно, так і за частотою вживання: у Горація – 3,1 % від усіх ПК автора, у Овідія – 2,98 %, у Вергілія – 2,34 % відповідно. Така позиція синього кольору відносно інших обумовлена формуванням ЛСП цих лексем та прихованими внутрішніми механізмами колірного вибору.

Прикметник *caeruleus*, будучи ядром ЛСП синього кольору, представлений у Овідія та Вергілія широким розгалуженням семантики, яка є наслідком різнопланової денотативної сфери: 'вода', 'міфічні істоти', 'люди', 'рослини', 'абстрактні поняття'.

Синій колір Горацій передає лексемою *lividus*, яка реалізує ряд переносних значень, які виражені метафорами. Треба відмітити, що не тільки в переносному, але й в прямому значенні синій колір часто зближується з чорним.

Коефіцієнт лінійної кореляції становить: Овідій – Горацій -0,5260, Овідій – Вергілій 0,9995. Зв'язок між лексемами першої пари є слабким, тоді як у порівнянні Овідія та Вергілія цей зв'язок досить щільний.

Аналіз уживання прикметників виявив, що часто поетами акцентується увага не стільки на семантичних можливостях лексичних одиниць, скільки на розширенні їх дистрибутивних можливостей, створюючи таким чином поетичні метафори і символічні образи, які емоційно вражають читача і надають поетичним рядкам експресії.

РОЗДІЛ ІІІ

ДЕРИВАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИКМЕТНИКІВ КОЛЬОРУ

3. 1. Дериґація і семантичне моделювання прикметників на позначення кольору

У сучасній лінгвістиці накопичено цінний досвід теоретичного обґрунтування результатів аналізу будови та функціонування морфемної і словотвірної систем мов. Дериґатологія на всіх етапах розвитку пов'язана з вивченням структурних особливостей похідних слів. Аналізу відношень між лексичними одиницями (синонімічних, антонімічних, омонімічних), особливостей використання афіксів у процесах творення ад'єктивів присвячено С. А. Шведова [115 а], Л. В. Щерби [121 а], М.М. Покровського [85], І. І. Ковалика [52], О.С. Кубрякової [61], В. О. Горпинича [35] та ін.

Словотворенню притаманна певна замкнутість і автономність. В цьому розділі моґа піде про семантику словотворення, якою не надто переймаються сучасні теорії мови, одночасно і словотворення не робить значного впливу на сучасні лінгвістичні теорії. Слід зазначити, що словотвірна семантика має тісний зв'язок із семантикою тексту і взаємодіє з ним на різних його рівнях. Словотворення як явище поліфункціональне виконує декілька функцій, що перебувають між собою у відношеннях ієрархічної залежності: функцію породження похідних, функцію розбудови лексичного складу мови, функцію зв'язку між частинами мови і функцію класифікаційно-пізнавальної діяльності людини [35, 3].

Вагомий внесок в історичну лексикологію зробив М. М. Покровський, який вбачав першочерговим завданням вивчати історію суфіксів. Шляхи семантичних змін слів часто визначаються законами розвитку морфологічних та словотворчих категорій. Учений накреслив „загальні тенденції у розвитку латинських та грецьких абстрактних віддієслівних іменників і прикметників та принципи їх

переходу у назви більш конкретних понять” [46, 88]. У своїх працях М. М. Покровський стверджує, що словотворчі категорії мають вужче узагальнення, а ніж граматичні. Учений відкидає „семантичний паралелізм в історії суфіксальних формувань із спільним вихідним значенням” [46, 90]. Мотиваційну основу словотворення визначають два моменти: 1) забезпечення процесу номінації та його результатів; 2) створення потенційних передумов для вираження новою мовною одиницею ставлення мовця до позначуваного. Тому можна визначити дві основні функції словотворення: номінативну та експресивно-стилістичну. Експресивності на словотвірному рівні досягають за допомогою словотворчих засобів, які надають лексичним утворенням значення пестливості, здрібнілості, згрубілості, зневажливості, поваги. Експресивність формується не окремо взятим афіксом чи основою, а створюється семантичним значенням усіх формантів слова і його внутрішнім контекстом.

Існують два принципово різних підходи до визначення значення неграматичних афіксальних морфем. Так Кронгауз М. А. вважає доцільним в рамках словотворення говорити про „словотвірне значення” [60, 177]. Автор зазначає, що при першому підході значення певного афікса встановлюється на основі співставлення мотивуючої і похідної основ і визначається як різниця між їхніми значеннями. Другий підхід базується на семантичному аналізі цілого ряду слів, які утворенні за допомогою певного афікса. Словотвірним значенням у такому випадку називають інваріант значення, який є в семантиці членів цілого ряду.

Першим кроком на шляху вивчення морфемної семантики є встановлення значення самої морфемі, тобто, опис значення окремого афікса, взаємодія афікса з твірною основою, і нарешті, взаємодія його з ширшим контекстом. Це вивчення має ієрархічний характер і дає можливість поступового переходу до глибинних проблем семантики лексеми в цілому. Семантичний опис афікса подібний до семантичного опису лексеми, та при цьому слід враховувати семантику контексту та семантику твірної основи.

Учені латиністи і романісти сходяться на думці, що латинські прикметникові деривати утворюються найчастіше за допомогою словоскладання і афіксації [138, 126; 137, 146]. Основна словотвірна частина слова – це коренева морфема, яка є обов'язковим елементом побудови слова. Морфологічним заповненням словотвірних моделей М. Д. Степанова називає включення в ту чи іншу модель первинних основ [99, 101]. Для словотвірної структури похідних основними елементами є корінь слова й афікси (префікс, суфікс). Найпродуктивнішим словотвірним типом прикметника вважають дериваційну систему номінації, в якій, як зазначає С. Шведов, „словотвір розуміється як процес утворення в мові цілісних одиниць, тобто слів із самостійним лексико-граматичним значенням” [115, 1]. Цю думку підтримує О. С. Кубрякова зазначаючи, що „похідне слово проходить шлях від знака-повідомлення до знака-назви, від мотивуючого судження про позначуване до його номінації, при творенні або використанні в тексті кожне похідне слово набуває своїх власних функцій” [61, 392].

Серед дериватів у ЛСП прикметників кольору переважають суфіксальні похідні над префіксальними. Але, одні та інші відіграють важливу роль у процесі інтенсифікації ознаки. Інтенсифікація ознаки є важливим чинником у формуванні семантики експресивності. Насправді, багато дослідників вважають категорію інтенсивності якісно-кількісною семантичною категорією. Основною ознакою інтенсивності є її суб'єктивна інтерпретація. Засоби інтенсифікації (в нашому випадку афікси) звертають увагу на посилення вияву ознаки і тим самим інтенсифікація стає експресивним засобом. „Це досягається завдяки тому, що інтенсифікація ознаки дозволяє виділити який-небудь референт з класу однакових референтів” [89, 8]. Інтенсифікація виражається у мові фонетичними, лексичними, словотвірними, лексичними, морфологічними, синтаксичними засобами. За допомогою різних словотвірних афіксів чи їхніх сполучень можна виразити значення посилення ознаки в прикметникових лексемах, і, тим самим, привернути увагу на ситуацію, яку виділяє автор.

Словотвір є одним з компонентів семантики, і похідні слова мають не лише словотвірне значення, а й лексичну семантику. Вони функціонують, змінюються, розвиваються за загальними законами лексики. Дери́ваційні процеси, як зазначає С. А. Шведов, пов'язані з явищем конверсії, „яка є частиною транспозиційного процесу, що не супроводжується афіксацією [115], тому зветься також фонетико-морфологічним способом словотвору, але фонетичні зміни в основі слова не є обов'язковими.” У латинській мові розрізняють конверсію з повним збігом основ і флексій та конверсію зі зміною флексій при збігу основ. Повний збіг основ і флексій спостерігаємо при переміщенні партиципа у прикметник, наприклад: *albens* adj. білий від *albens* part.praes. той, що біліє; *fulgens* adj. сяючий, блискучий від *fulgens* part.praes. той, що сяє, блищить; *flagrans* adj. сяючий від part.praes. *flagrans* той, що сяє; *micans* adj. сяючий від part.praes. *micans* той, що сяє; *nitens* adj. сяючий, блискучий від *nitens* part.praes. той, що сяє, блищить; *pallens* adj. блідий, блідо-жовтий від part. praes. *pallens* той, що блідо-жовтий; *vibratus* adj. сяючий від part. pf. *vibratus* той, що осяяний; *virens* adj. зелений, від *virens* part.praes. той, що зеленить.

Словотворчі суфікси можуть виражати як суб'єктивно позитивну так і негативну оцінку. Кожна з них ґрунтується на комплексі певних емоцій чи то позитивних чи то негативних зі всіма їхніми відтінками. При аналізі словотвірних компонентів у формуванні позитивного значення важливими є як словотвірні суфікси так і твірні основи, а у вираженні негативного значення домінуюча роль належить лексичному значенню твірної основи.

До питання про словотвірні можливості латинського прикметника з оцінними суфіксами виявляли інтерес мовознавці протягом усього періоду розвитку мови. Найдокладніше класифікують суфікси за семантичними ознаками Я. М. Боровський, А. В. Болдирьов, В.Н. Ярхо та В. Н. Лобода [138, 137]. Ми розглядаємо лише ті форманти, які фіксуємо у ПК, та визначаємо їхню семантику.

Найпродуктивнішим словотворчим суфіксом є *-idus* зі семантичним значенням ‘такий, що виражає постійну властивість’. Синтагматичні характеристики цієї морфеми є „латентними та увиразнюються в результаті спостереження за групами афіксальних дериватів, оскільки вони лежать не на поверхні семантичної структури, а на її глибинному рівні” [112, 240]. Аналізований суфікс вживається не просто для оцінювання предметів чи явищ, а надає лексемам емоційності, експресивності, що створює суб’єктивність оцінки в негативному або позитивному плані. Таким чином у сукупності семантик твірної основи і суфікса формується семантика слова. „Інтенсивність (яскравість) одного того самого слова відмінна в різних ситуаціях, реакція різних адресатів на один і той самий емотив також різна залежно від ситуації” [114]. Прикметник *albidus* має значення „білуватий колір”; *calidus* – „гарячий”; *aridus* – „блідий, безколірний”; *candidus* – „білий”; десубстантивні прикметники *floridus* – „квітучий”; *fumidus* „задимлений”; *lucidus, perlucidus* – „ясний”; *sordidus* – „забруднений”; *liquidus* – „прозорий”; *lividus* „синій”; *luridus* – „блідо-жовтий” *nitidus* – „блискучий”; *squalidus* – „брудний”; *splendidus* – „блискучий”; *umidus* – „імлистий”.

Семантичне значення морфеми *-bundus* ”підсилення вираження якості”. Описуючи словотвірне значення дериваційної морфеми, ми спостерігаємо сильне її положення, оскільки відсутнє морфемне оточення, яке б могло вплинути на її значення. Знаходимо одиничний випадок його використання у слові *prudibundus*. У значенні прикметника створено за допомогою суфікса стилістично заданий тон сорому, і як наслідок отримуємо виняткову дериваційно-стилістичну гнучкість фрази, наприклад: „*prudibunda ora* (Ov., Fas., II, 819) – засоромлені уста». Важлива роль належить і естетичному фактору. Варіант із суфіксом *-bundus* позначений поетичністю, небуденністю і функціонує у високоестетичних метафоричних побудовах.

У словотвірній структурі прикметників, які вказують ознаку речовин (металів, рідин, предметів і тп.), відбите семантичне відношення похідного слова,

яке вказує на відносну ознаку, та твірного, яке позначає предмет. Це відношення можна назвати взаємоконкретизуючим, коли афікс конкретизує твірну основу і в той самий час твірна основа конкретизує афікс. „Саме морфологічна природа і характер словотвірної основи як невід’ємного складового елемента словотворчого типу в багатьох випадках обумовлює те чи інше лексичне, а разом з тим і деривативне значення слова” [52, 3].

Продуктивним виявилась у латинських прикметниках морфема *-eus*. Характерною особливістю її є те, що вона вказує на матеріал чи речовину, з якої щось виготовлено, наприклад: *argenteus* (срібний), *aureus* (золотий), *aeneus* (мідний), *caeruleus* (лазуровий), *corneus* (роговий), *croceus* (шафрановий), *eburneus* (кольору слонов’ячої кістки), *ferreus* (залізний), *flumineus* (річковий, прозорий), *fulmineus* (сяючий як блискавка), *gramineus* (кольору трави, зелений), *lacteus* (кольору молока), *luteus* (золотисто-жовтий, шафрановий), *marmoreus* (мармуровий), *niveus* (білосніжний), *piceus* (чорний як смола), *poeniceus* (пунійський, червоний), *purpureus* (пурпуровий), *roseus* (рожевий), *sanguineus* (кольору крові), *sidereus* (сонячний, зоряний, небесний), *vitreus* (прозорий). Сприятливі умови реалізації словотвірного значення у форманта *-eus* є його кінцева позиція.

Градація відносних прикметників ускладнюється семантикою основи, яка несе питому вагу семантики цілого слова: поряд співіснують семантичні значення ”такий що містить в собі певний матеріал” і ”подібний до чогось”. Так можна говорити про контекстне значення морфеми, яке „припадає на її долю” у певному внутрішньому ... контексті” [102, 91]. „Семантична характеристика і семантична класифікація прикметників пов’язана з труднощами, бо з’являється певна нечіткість поняття *ознака, якість, здатність*” [100, 202]. Оскільки аналізовані прикметники є відносними тобто утвореними від певних субстантивів. За певних умов вони переходять у розряд якісно-відносних, що відбувається, як зазначає М. Д. Степанова, „шляхом метафоричного переосмислення” [99, 203]. У наведеному ряді ми виділяємо слова *corneus, eburneus, gramineus, lacteus, sidereus, vitreus* із

стилістично нейтральною варіативністю; *argenteus, aureus, aeneus, caeruleus, croceus, ferreus, flumineus, fulmineus, marmoreus, niveus, piceus, poeniceus, purpureus, roseus, sanguineus* – як такі, що позначені експресією та поетичністю. Слід зазначити, що перехід прикметника з одного розряду у інший відбувається з урахуванням комплексу семантичних та стилістичних зрушень. Наприклад, у слові *gramineus* 'кольору трави' визначення кольору, про який говорить автор, опирається на лінгвістичні, контекстуальні та позамовні фактори (напр. про яку саме пору року йде мова). Багатоплановість лексичних значень стилістично маркованих прикметників залежить від широти лексичної бази похідних основ і семантичної багатогранності суфікса. Вивчаючи значення афіксів можна говорити про контекстне їх значення. Тобто лексична зміна в першу чергу відбувається в окремих контекстах, де вона може зупинитися або звідки може бути перенесена в інші контексти. „Контекстне значення розглядають з однієї сторони як контекст який творить мотивуюча основа, а з іншого, як контекст, який формується усіма афіксами, що входять до складу слова” [128]. Виникнувши на певних етапах історичного розвитку мови з різних інтралінгвістичних та екстралінгвістичних причин, деривати проходять стадію стилістичного осмислення, в результаті чого розширюється суб'єктивно-оцінна та емоційна ємність лексеми.

Відіменникові утворення прикметників за допомогою форманта *-osus* позначають вияв ”ознаки імені у високому ступені”. Наприклад, *herbosus* – покритий великою кількістю трави, травянистий від *herba, ae f* (трава); *limosus* – ”каламутний”, ”з великою кількістю бруду” від *limus, i m* (болото, бруд); *tenebrosus* – темрявий від *tenebrae, arum f* (темнота); *umbrosus* – тінистий від *umbra, ae f* (тінь). При такій дериваційній інтерпретації основа слова є базою семантики слова, а суфікс створює семантичний відтінок насиченості.

Латинський фомант *-lentus* засвідчений тільки в слові *sanguinolentus* – криваво-червоний. Враховуючи низьку продуктивність цього суфікса у ПК можна говорити, що він функціонував у наведеному прикладі як суфікс, який вказував на наявність ознаки в високому ступені. Зіставляючи лексичне значення

sanguinolentus – криваво-червоний і його твірної основи *sanguis, inis* m (кров), бачимо, що семантика твірної основи займає центральне місце, а позицію морфема займає сильну. Семантичне значення афікса наповнене експресією. Емоційна оцінка, закладена в лексичному значенні прикметника має негативний характер.

Префікс на відміну від суфікса приєднується не до основи, а до цілого слова, і створює нові слова на основі вже існуючих. Він не здатен суттєво впливати на формальні перетворення кореневої морфеми, одночасно префікс не відчуває і значного впливу з боку кореня. Префікс, як морфема що займає слабку позицію, своєю семантикою увиразнює семантичне значення цілого слова. Звідси виникає семантична відокремленість в структурі слова. Ми вважаємо, що префікс не може трансформувати одну частину мови в іншу, а лише змінювати семантику вже існуючого.

Нами зафіксовано префікси *ex-, in-, ob-, per-, prae-* які надають ПК певних відтінків значення: *exsanguis* (безкровний, блідий), *inauratus* (позолочений), *incanus* (сивий, стародавній), *obscenus* (гидкий), *ob(s)trusus* (обрамлений чорним), *perlucens* (прозорий), *perlucidus* (прозорий), *praenubilus* (дуже похмурий).

Префікс *ex-* (без-) вносить у семантичне значення прикметника *exsanguis* ознаку 'повна відсутність крові', або 'позбавлений кольору крові'. Також префікс стає підсилюючим компонентом. Сам формант вказує на стилістичну маркованість лексичної одиниці з негативною ознакою. Лексична одиниця з таким префіксом властива поетичній мові і вживається метафорично. Мова йде не стільки про відсутність крові, як про смертельно-блідий колір шкіри.

Ускладнюючи прикметник *praenubilus* префіксом *prae-* (надто), що модифікує семантику твірного слова, виділяємо нове словотвірне значення найвищого ступеню якості: 'дуже похмурий', 'надзвичайно похмурий'. Семантичне значення префікса слово розвиває яскраво виражене значення, яке вносить у структуру лексичного значення семантику вищого ступеня вияву основної якості.

Зазвичай префікс *in-* (в-, на-) має семантичне значення 'направлений на предмет'. Словоформи *canus* і *auratus* отримуючи такий префікс виражають посилення основної якості: *incanus* (повністю сивий, білий) та *inauratus* (золочений). Такі авторські, індивідуально-стилістичні інновації надають образності поетичному тексту. Завдяки такому словотворчому афіксу колір поширюється на весь предмет, і виражає абсолютність ознаки.

Прикметники *obscenus* (гидкий) та *ob(s)trusus* (прикрашений чорною облямівкою) виражають естетично неприємні метафоричні значення. Тому ми говоритимемо про реалізацію негативного семантичного значення формантом *ob-* (до, перед, за). Оскільки, префікс переважно властивий для дієслів, то одиничні зафіксовані випадки використання цієї морфемі у прикметниках вказують на посилення семантичного значення, що стилістично увиразнює поетичну мову.

Деривати *perlucens* і *perlucidus* утворені суфіксально-префіксальним способом. У них словотворчий формант *per-* 'наскрізь' відзначається одноманітністю значення: на семантичному рівні він стає підсилюючим, але додаткових елементів семантичного значення немає.

Префікс *prae-* (дуже) є підсилювальним і виражає високий ступінь якості без необхідності порівняння даного предмета з іншими предметами. „Градація якісних прикметників, - як зазначає Є. І. Френкель, - великою мірою ускладнена категорією оцінки, тобто якісно-градуальні прикметники виражають не тільки інтенсивність ознаки, але й оцінку мовцем певного предмета або явища” [108, 56]. Вживання Овідієм прикметника відіменникового походження *praenubilus* 'дуже похмурий' (одиничний випадок) має яскраво стилістичне забарвлення завдяки префіксу-інтенсифікатору, що надає поетичним рядкам експресії і є індивідуально-авторським творінням. З точки зору семантики, значення прикметника концентрується навколо семантики компонента основи, тоді як префікс має підсилююче значення і надає слову метафоричного переосмислення.

Аналізуючи поведінку префіксальних морфем у похідних словах ми стверджуємо, що використання префіксів у ПК не є явищем частотним.

Стилістичні функції дериватів, які утворені за допомогою префіксів, обумовлені потенціалом внутрішньої валентності афікса. З урахуванням семантичних факторів як афікса так і твірної основи формувалося нове похідне слово, в якому акумулювалися семантичні значення усіх словотворчих формантів.

3. 2. Словотвірні особливості співвідносної міри якості прикметників кольору

Багатоаспектність категорії оцінки обумовила продовження дослідження у напрямку вивчення потенціалу граматичних одиниць, які „відображають позамовну дійсність і відбивають типологічні особливості мови”. [90, 2]. Категорія співвідносної міри якості властива в латинській мові якісним прикметникам, зокрема й прикметникам що позначають колір. У прикметниках вона актуалізується як категорія співвідносної міри якості предмета. Дериваційною базою ступеньованих форм можуть бути власне якісні прикметники, що виражають ознаку більшою або меншою мірою. Використання співвідносної міри якості прикметників (форми компаратива / суперлатива) – це ефективний засіб вираження оцінки якісними прикметниками в поетичній мові. Категорія ступенів порівняння є однією з найскладніших граматичних категорій, з якою пов’язують семантичні, синтаксичні, морфологічні, словотвірні та прагматичні характеристики слова. [45, 55].

Продуктивними словотворчими афіксами при утворенні співвідносної міри якості для прикметників є безумовно суфікси. Ці граматичні елементи є формами вияву якості через „зіставлення з подібними ознаками в іншому предметі чи виділяють її серед інших” [71, 138]. Моделюють категорію співвідносної міри якості латинського прикметника у компаративі суфікси *-ior*; *-ius* та у суперлативі форми утворені шляхом додавання до основи мотивуючого прикметника суфіксів *-issim-*; *-lim-*; *-rim-*.

Описуючи компаратив, слід зазначити, що позитив виступає вихідною формою для утворення ступеня порівняння. Та й у позитива присутній потенціал порівняння. Арістотель говорить: „жоден предмет не називається великим або малим сам по собі а лише через співвіднесення його з іншими” [7, 64]. Компаратив і позитив у функційно-семантичному аспекті демонструють досить складні корелятивні зв’язки.

Форми компаратива позначають наявність більшого ступеня якості в одному з предметів, які порівнюються, або більший вияв якості в предметі (особі) при відсутності його порівняння з іншими: „*Stigia modo nigrior unda* (Ov. Met. XI 500)

– наче стігійська чорніша вода». Портрет Галатеї Овідій зобразив цілим рядом епітетів та порівнянь, серед яких: „*candidior folio nivei* , *Galatea, ligustri* (Ov. Met. XIII 789) – Галатеє, ти біліша за лист білосніжної лігустри», „*lucidior glacie* (Ov. Met. XIII 795) – прозоріша від льоду».

У поетичній мові форми суперлатива позначають вищий ступінь якості, властивий предметові порівняно з іншими однорідними предметами, або позначають найвищий ступінь якості, властивий предметові без порівняння з іншими предметами: „*Lucifer clarissimus* (Ov. Met. IV 664) – найясніший Люцифер»; „*aries nitidissimus* (Ov. Fast. III 867) – найяскравіше сузір'я»; „*densissima Nox* (Ov. Met. XV 31) – найтемніша Ніч». Наші дослідження показали, що в римській поезії найвищий ступінь вияву ознаки, властивого предметові вживається переважно без порівняння з іншими предметами. Сутність таких оцінних значень полягає у вираженні ставлення автора до якості предмета. Щодо питання семантики словотвірних формантів та їхнього впливу на семантику слова, то ми вважаємо, що при утворенні співвідносної міри якості, семантика прикметника у своїй структурі містить „сему якості, максимальності, компаративності”. [8, 6].

Прикметники у вищому та найвищому ступенях порівняння мають свою семантичну структуру, яка формується під впливом семантичних значень словотвірних афіксів. Такі афікси стають мікрокомпонентами семантики слова, функцією яких є посилення якісних ознак лексеми. Функція суфікса при цьому полягає насамперед у виконанні внутрішньо-категоріальної класифікації похідних на рівні однієї частини мови а домінантою залишається „семантична чіткість” твірної основи.

Словотвірний формант виконує роль „засобу створення емотивно-оцінних значень слів і виразів, містить не тільки вказівку на ступінь наростання / спаду якоїсь якості, а ще й відображає певну оцінну модифікацію цієї якості як стереотип (чи стереотипи), характерні для мовної картини світу певної

лінгвокультурної спільноти, що істотно відрізняє її від власне оцінної шкали” [101, 49-50].

Словотворчі суфікси здатні виражати дві кардинально протилежні суб’єктивні оцінки: позитивну та негативну. Тоді як перша ґрунтується на складній гамі позитивних емоцій зі всіма їхніми відтінками, з-поміж яких основними є повага, привабливість, возвеличення, захоплення, естетика, друга – виражає зневагу, ганебність, згрубілість тощо. Лінгвісти відзначають важливу роль як словотвірних афіксів так і твірних основ у формуванні позитивного оцінного значення. При вираженні ж ад’єктивами негативної оцінки вирішальну роль відіграє лексичне значення твірної основи, суфікс виконує роль інтенсифікатора. Характерною особливістю суфіксів при ступенях порівняння є те, що вони, можуть виражати почуттєво-оцінну експресію. В основі оцінки лежить порівняння з нормою, унаслідок чого вона має еталонну функцію.

3. 3. Основоскладання як засіб семантичних та дериваційних трансформацій

Одним з видів словотвору ПК є словоскладання. Типи латинських прикметників на позначення кольору утворені словоскладанням зумовлені семантичною та стилістичною сполучуваністю їхніх компонентів. У своїй більшості вони носять нейтральний характер. „Оцінність таких складних одиниць виникає внаслідок зіткнення різних за семантикою та структурою, контрастних за стильовим призначенням, але близьких за функцією компонентів.” [120, 101]. Основоскладання в латинській мові є одним із способів творення складних слів, що полягає у поєднанні основ. Цей спосіб застосовується і для творення ад’єктивів, і як це відбувається у ПК зараз простежимо. Розглянемо морфемну будову композитів *ignifer* та *flammifer* крізь призму процесів словотвірної номінації. Прикметники у своїй морфемній структурі основи іменників *ignis*, *is* m (вогонь), *flamma*, *ae* f (полум’я) поєднують з основою *fer-* дієслова *fero* (носити). Слід відзначити, що ця дієслівна основа в латинській мові досить часто виступає у ролі словотвірного компонента. Часто у мові зустрічаються складні слова зі стандартним другим компонентом, тобто другим компонентом, вираженим одним і тим самим словом, з одним і тим самим значенням. Так рух ознаки у певному напрямку у просторі передається з допомогою основи *fer-*, порівняй: *corollifer* (віночконосий), *capitulifer* (головконосний), *imaginifer* (знаменоносець), *sensifer* (той що викликає відчуття). Як зазначає П. М. Каращук, коли один із компонентів складного слова починає вживатися все частіше в поєднанні з іншими основами, то при цьому він втрачає свою первісну семантику і набуває типізованого значення. [48, 32]. Формування ад’єктива відбувається інтерфіксальним способом, де основа іменників *ign-*, *flamm-* поєднуються за допомогою інтерфікса *-i-* з дієслівною основою. Змістове наповнення утворених дериватів не просто сума окремих значень компонентів. Сміслова ємність новоутворених слів є глибшою і семантично ємнішою ніж значення словотвірних компонентів. Дериват має формальну структуру і зміст. У семантичній структурі іменних основ, що беруть участь у словоскладанні, виділяємо ознаку пов’язану з кольором і зовнішнім виглядом вогню. Семантика новоутворень формується на нерівноправності

семантик словотвірних формантів, де субстантивна основа стає семантичною домінантою, а семантика основи дієслова виконує роль модифікатора значення. У наведених ПК значення компонентів збігається з лексичним значенням відповідних слів, які би вживалися самостійно. Однак, ціле новоутворене слово зазнає переосмислення та семантичних зрушень. Поєднуючи субстантивну та дієслівну основи простежуємо явище інтенсивності ознаки, сила вираження якої в похідному слові залежить від специфіки об'єднання повнозначних одиниць, оскільки взаєморозміщенню таких одиниць всередині одного слова відповідає різноманітність зв'язків позначуваних предметів реальної дійсності "такий, що несе вогонь". Кореневі основи, що беруть участь у словотворенні, зберігають семантичну чіткість і, як компоненти складного слова, вносять у семантику деривата нові семантичні відтінки, взаємодоповнюючи один одного.

У периферійній зоні ЛСП прикметників червоного кольору ми виділили прикметник *aeripedis* (мідноногий). Таке складне слово утворилося поєднанням двох субстантивних основ – *aer-* від *aes*, *aeris* п (мідь) та *ped-* від *pes*, *pedis* м (нога) – у цілісну лексичну одиницю. Перша частина в утвореному ад'єктиві має відносно-якісну характеристику предмету, в даному випадку "ноги", вона виражає таку якість як колір. Семантичної трансформації зазнає похідне слово через лексичну несумісність твірних основ. Хоча беззаперечним є факт, що новоутворений прикметник набуває метафоричного переосмислення. Як ми бачимо перший компонент виражає ознаку відповідного предмета, причому ознаку достатньо суттєву (*aer-* вказує на матеріал, з якого виготовлено предмет), властиву саме цьому предмету. Однак, такий одиничний випадок вживання складного слова у Овідія, наводить на думку, що лексема не набула поширеного вживання у мові, а залишилась індивідуально-авторським творінням.

Складні слова мають сполучний елемент, який, на нашу думку, семантичної ролі не відіграє. Та все таки не слід відкидати фонетико-графічну функцію сполучного голосного, який сприяє милозвучності вимови слова. Сполучний

голосний виконує об'єднуючу функцію. І, взагалі, слід зазначити, що вживання сполучного елемента залежить від встановлених у мові традицій та норм.

Висновки до третього розділу

Спостереження за лексико-семантичними та стилістичними особливостями ПК показали, що основна стилістична функція таких ад'єктивів – це вживання їх у

ролі художніх означень у поетичних творах, так вони виконують свою первинну семантико-синтаксичну функцію. Прикметник, як частина мови, має здатність ставати означенням, сполучаючись з іншими словами і утворювати центр словосполучення; при цьому значення слова зазнає суттєвих змін під впливом значень тих слів, з якими сполучається. Семантична класифікація ПК пов'язана з певними труднощами. Це зумовлено їхнім змістовим планом: первинні значення замінюються вторинними, між прямим та переносним значеннями змінюється співвідношення.

Словотвір це не лише розвиток словникового складу мови, але й спосіб утворення форм слів. В результаті словотвірних процесів утворюються нові слова з новими відтінками значень і нові граматичні форми того самого слова. За типом утворення розрізняють прикметники прості і похідні. Похідні прикметники утворені суфіксальними, префіксальними способами, шляхом переходу з одного лексико-граматичного класу в інший та основоскладанням.

Префіксація не є продуктивним способом словотвору прикметників. Морфема, яка не є самостійною лексичною одиницею, але має певну значимість, приєднуючись до кореня, змінює лексичне значення слова. Латинська мова не вирізняється різноманітністю прикметникових префіксів. А семантичною їхньою особливістю слід назвати певну узагальнену ознаку.

Суфіксацію ми вважаємо достатньо продуктивним способом словотвору. На відміну від префікса суфікс стоїть після кореня. Він як і префікс є показником лексичного узагальнення, оскільки вказує на приналежність даного поняття до певного виду понять. Кількість афіксів нами визначених у ПК не є настільки великою, щоб забезпечити вираження усього різноманіття відтінків значень окремих слів. Так з'являється багатозначність афіксів: афікс виражає не лише відтінки одного й того самого значення, але іноді зовсім різні значення. Слід зауважити, що значення суфікса часто пов'язане з характером значення основи. Наприклад, формант *-osis* позначає вияв "ознаки імені у високому ступені" і т. д. Додамо також, що „прикметники утворені від іменників семантично тісно

пов'язані зі своїми основами і зазвичай мають яскраво виражений якісний відтінок". [99, 243].

Основоскладання один зі способів творення прикметників, унаслідок якого постають композити. Для творення таких одиниць в повній мірі застосовується словотвірна модель і формується словотвірне значення.

Ми приєднуємось до думки М. М. Покровського, який стверджує, що „морфологічні зв'язки між словотвірними категоріями суттєво впливають на хід, напрямок, і межі семантичних змін у словах” [85, 7]. Семантичні зміни словотвірних категорій слів мають соціологічний, психологічний та лексико-морфологічний характер. Також культурно-історичні причини – це ще один об'єктивний фактор, який призводить до семантичних зрушень слів.

Слід зазначити, що в мові поетів зустрічаються одиничні утворення, які не стали загальноживаними. А оскільки, вони оформлені правильно з погляду фонетики, словотвору і граматики, то мають право на існування. Нажаль такі слова під впливом як лінгвістичних так і екстралінгвістичних факторів не залишили значного сліду в латинській мові.

ВИСНОВКИ

Колірна картина світу античності засвідчує існування символіки барв на рівні конкретно-чуттєвого сприймання навколишнього світу, прямих асоціативних зв'язків між різними сферами життя, що пояснюється синкретизмом пізнання дійсності. Символіка позначень кольору є досить деталізованою: в ній виявляються дуалізм світлих і темних кольорів, полярність теплих і холодних, чистота кольору, що позначається на позитивному чи негативному його сприйнятті.

Проведене дослідження семантичної структури та стилістичних особливостей прикметників кольору в поетичних творах Горація Овідія та Вергілія, аналіз лексичної сполучуваності та дериваційний потенціал дають змогу зробити такі висновки.

1. Прикметники кольору утворюють велике та розгалужене ЛСП, до складу якого входять лексичні одиниці, що номінують кольори та відтінки навколишнього світу.

2. Лексико-семантичне поле прикметників кольору виділене на матеріалі творів античних поетів поділено на шість мікрополів:

- мікрополе білого кольору;
- мікрополе чорного кольору;
- мікрополе червоного кольору;
- мікрополе жовтого кольору;
- мікрополе зеленого кольору;
- мікрополе синього кольору.

Структура виділених мікрополів становить ядро, навколоядерну, периферійну та дифузну зони. Ядром ЛСП стає назва одного з основних кольорів спектра, та назва ахроматичних кольорів – *albus, niger, ruber, flavus, viridis, caeruleus*. „Так, основні кольори є узагальненим, швидше абстрактним, ніж конкретним, відображенням дійсності” [14, 129]. Навколоядерну зону ЛСП

утворюють лексеми, які у структурі свого значення містять атрибутивну сему максимально наближену до архісеми. Периферійна зона кожного з полів складається з ад'єктивів, які характеризують яскравість та інтенсивність кольору. До дифузної зони ЛСП входять назви кольорів, які містяться на перетині меж різних ЛСП. Статистичні дані, що ми їх зібрали, опрацьовано і зведено у таблиці.

3. Частотні характеристики ЛСП подаємо у зведених таблицях (табл. А 1 – 6). У результаті квантитативного аналізу ПК встановлено, що у творах античних авторів функціонує 1984 ад'єктиви, які охоплюють широкий спектр семантичних ознак. ЛСП у Горація складається зі 193 одиниць, що становить 9,73 % загальної кількості зафіксованих одиниць, в Овідія – 1107 одиниць відповідно 55,8 % та у Горація 684 од. – 34,48 %. Звідси випливає, що ЛСП у поетичних творах Овідія є найбільше за кількістю вжитих словоформ. З допомогою квантитативного методу було виявлено співвідношення ЛСП аналізованих лексем у кожного з авторів. Результатом такого співвідношення став ієрархічно утворений ланцюг від найбільш уживаного кольору до найменш уживаного. Тому загальний вигляд цього ланцюга для усіх авторів є такий: білий – чорний – червоний – жовтий – зелений – синій.

4. Провівши аналіз основних закономірностей синтагматичних зв'язків аналізованих лексем, ми прийшли до висновку, що суть валентності прикметника полягає у його здатності вступати на основі свого лексичного значення в певні зв'язки з іменниками або займенниками. Цю здатність прикметник реалізує переважно в позиції атрибутивного означення. Виявлено лексичну валентність прикметників кольору з іменниками певних ТГ. Наприклад, усі прикметники на позначення кольору поєднуються з ТГ іменників, що позначають "людей, героїв, міфічних істот". Інша група прикметників поєднується з ТГ "природні об'єкти," "рослини" та "тварини". Обмежену синтагматичну сполучуваність виявлено з іменниками ТГ "предмети", "абстрактні поняття". Діапазон валентності у прикметників різний: одним властива широка синтагматична сполучуваність, у

інших спостерігається пасивна валентність, яка виражається поєднанням прикметника тільки з одним субстанційним суб'єктним компонентом.

Отже, прикметники на позначення кольору вільно вступають у синтагматичні зв'язки з доволі широким колом іменників різних семантичних груп.

5. Поетична мова для прикметників на позначення кольору є тлом, на якому вони отримують функціонально-стилістичне оновлення та розширення своєї семантики. Проведений аналіз показав, що великий спектр лексичних одиниць отримує – метафоричні значення та індивідуально-авторське застосування. У результаті цього спостерігаємо семантичні зрушення у структурі значення слова, появу нових і актуалізацію конотативних сем. З допомогою аналізованих лексем творяться символічні образи, які привертають увагу читача своєю художньою виразністю, експресією та емотивним змістом. Творяться такі образи часто з допомогою метафори. „Комбінація різних відтінків світла і тіні, так як і несподівані комбінації кольорів такі оригінальні і специфічні, що така колористика сама стає чимось метафоричним”. [67, 436]. Так, наприклад, прикметник *canus* сполучається з іменником *capillus, i m* (волосина), реалізуючи метафоричне значення ‘сивий’ з потенційною семою ‘старий за віком’: „*barba gravis nimbis, canis fluit unda capillis* (Ov. Met. I 266) – борода у важких хмарах, сивим волоссям спливає вода». Метафорично вжитий прикметник *viridis* у сполученні з іменником *humus, i f* (земля) набуває семантичного розширення, при цьому з'являється потенційна сема „родючий”, що має позитивну конотацію: „*huc levibus cornix pinnis delapsa per auras venit et in viridi garrula sedit humo, terque bovis niveae petulanti pectora rostro fodit et albentis abstulit ore iubas* (Ov. Amor. III 5, 22) – бачу, ворона летить; ковзнувши легко в повітрі, сіла на зелень м'яку й каркнула, птаха хрипка. Дзьобнула тричі корову й з грудей її білосніжних шерсті скубнула пучок – цілий пучок білини». Так емотивні компоненти семантики слова творять образність поетичної мови і допомагають відображувати думки та почуття. Оскільки емотивність тісно пов'язана з денотативним, конотативним, оцінним, експресивним і стилістичним компонентами лексичного значення слова.

6. Зіставлення колірної картини світу кожного з авторів дає підстави для узагальнень принципів формування поетичної колірної картини світу.

Аналіз колірних картин світу Горація Овідія та Вергілія засвідчує, що колірна система в античності перебуває на стадії формування. У колірній палітрі поетів ахроматичні кольори білий та чорний посідали перші місця. Кількісно багатими і семантично розгалуженими виявилися поля на позначення не лише цих кольорів у поезіях Овідія, а й усього спектра кольоропозначень. Увага поета акцентується на семантичних можливостях лексичних одиниць, які створюють простір для формування стилістично та функціонально об'ємних художньо-поетичних образів. Багатоманіття кольорів ґрунтується на міфологічному мисленні поета та ірреальних колірних образах.

„Поетичний текст Горацієвих од не статичний: рух від одного значення до іншого – творчий рух; на нього повинен спромогтися сам читач”- так зазначає Андрій Содомора. [95, 219]. Горацій-поет саме тієї „золотої середини”: слова у віршовому рядку шикував у ”світлому порядку” (*lucidus ordo*); звідси – й осяяння, що його переживає читач Горацієвої поезії. [95, 224] Колірній палітрі Горація притаманна певна константність колірних епітетів, назви кольорів поет уживає і в прямому, і в переносному значенні. Поет тримає читача в напрузі, добиваючись уваги до конкретного слова, а увага до певного слова потрібна, щоб яскравіше уявити поетичні образи загалом. Як наслідок колірний мінімалізм призводить до того, що прикметники свої ознаки починають спрямовувати у психічну та соціальну сфери.

Домінування ахроматичних барв у колірній картині світу Вергілія сприяє концептуальному навантаженню на твір, сполучаючись з назвами абстрактних понять. На нашу думку, вибір колірної гами зумовлений характером літературного твору, психологічним станом автора та соціально-культурними умовами життя. Своїми віршами поет намагався наблизитися до кожного сучасника і в цьому велич та неперевершеність поезії Вергілія.

7. У результаті проведеного дослідження дериваційних можливостей прикметників кольору, можна визначити дві основні функції словотворення: номінативну та експресивно-стилістичну. Способи словотвору – суфіксальний, префіксальний та складання основ – характеризуються функціональною активністю й стилістичним потенціалом при утворенні нових, із ширшою семантикою, слів. Суфіксальний та префіксальний способи відіграють важливу роль у процесі інтенсифікації ознаки, яка є важливим чинником у формуванні семантики експресивності. Найпродуктивнішими оцінними суфіксами виявилися *-idus*, *-eus*, *-osus*. Префікси *ex-*, *in-*, *ob-*, *per-*, *prae-* – вносять у семантичне значення прикметників ознаки вищого ступеня вияву основної якості.

8. Використання співвідносної міри якості прикметників (форми компаратива / суперлатива) – це один з ефективних засобів вираження оцінки якісними прикметниками в поетичній мові. Продуктивними словотворчими афіксами при утворенні співвідносної міри якості для ад'єктивів є безперечно суфікси.

9. Одним із видів словотвору ПК є словоскладання. Типи латинських прикметників на позначення кольору утворені словоскладанням зумовлені семантичною та стилістичною сполучуваністю їхніх компонентів. Таке явище в мові не є поширеним для прикметників. Словоскладання збагачує словниковий склад мови. Похідне слово, утворене словоскладанням, набуває семантик твірних основ, які трансформуються у семантичну структуру деривата.

10. Основна стилістична функція прикметників кольору полягає в тому, що вони слугують для творення яскравих художніх образів у поезії. Найчастіше аналізовані лексеми використовуються в ролі постійних епітетів, уходять до складу порівняльних конструкцій або стають метафорами. В лексичному значенні прикметника присутній емоційно-оцінний компонент, що надає слову стилістичної маркованості. Прикметник набуває емоційного забарвлення а ця ознака співвідноситься з емоційним станом людини. Так у слові виникає експресивне забарвлення, тобто підвищується його прагматична сила задля впливу на адресата.

11. Дослідження лексико-семантичних та стилістичних особливостей прикметників кольору на матеріалі поетичних творів Горація, Овідія та Вергілія, словотвірний потенціал аналізованих одиниць дали значні результати. Ми вважаємо, що подальші дослідження у цьому напрямі можуть стати плідними при порівнянні використання мовних одиниць у діахронічному аспекті на матеріалі авторів різних періодів розвитку латинської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акуленко В. В. Функциональное описание языка и вопросы изучения функционально-семантических полей. // Романские и германские языки. К., 1985. – С. 5 – 78.
2. Алимбиева Р. В. Реализация компонентов семантической структуры слова красный в системе образно-поэтической речи // Вопросы семантики. – Л.: ЛГУ, 1974. – Вып. 1. – С. 107- 128.
3. Алимбиева Р.В. Семантическая значимость слова и структура лексико-семантического поля: на материале прилагательных-цветообозначений. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 177 с.
4. Антична література: Хрестоматія. Упорядник О.І.Білецький. К.: Радянська школа, 1968 (2-ге видання). 612 с. С.: 116-126.]. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ae-lib.org.ua/texts/hesiod_opera_et_dies_ua.htm]
5. Апресян Ю. Д. Дистрибутивный анализ значений и структурно – семантические поля // Лексикографический сборник. – Вып. 5.- М., 1962. – С. 52-72.
6. Апресян Ю. Д. О регулярной многозначности. // Известия АН СССР. Серия лит и яз. – М., 1971. – т. 30, вып. 6. – С. 509- 523.
7. Аристотель. Сочинения : в 4 т., Т. 2. – М.: Мысль, 1978 – 687 с.
8. Байсара Л. І. Структурно-семантичні особливості форм найвищого ступеня порівнянняприкметників // Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов. Респ. Наук.-метод. Збірник – 1976. – Вип. 3. С. 6-11.
9. Бахилина Н. Б. История цветообозначений в русском языке. – М.: Наука, 1975. – 288 с.

10. Бацевич Ф. С. Філософія мови . Історія лінгвофілософських учень. К.: ВЦ „Академія”, 2008. – 240 с.
11. Бацевич Ф. С., Космеда Т. А. Очерки по функциональной лексикологии. – Львов: Світ, 1997. – 391 с.
12. Бибихин Б.В. К цвету // ПОЛИТРОПОН. К 70-летию Владимира Николаевича Топорова. – М.:Изд-во «Индрик», 1998. – С. 814-823.
13. Бичкова Л. В. Колористична картина античного світу / Бичкова Любов Володимирівна. К.:Вища школа, 2003. – 135 с.
14. Бородина М. А. Гак В. Г. К типологии и методике историко-семантических исследований / Бородина М. А. Гак В. Г. Л.: Наука, 1979. – 231 с.
15. Будагов Р. А. Человек и его язык – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974 – 262 с.
16. Василевич А. П. Исследование лексики в психолингвистическом эксперименте. – М.: Наука, 1987.–140с.
17. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика . М.: Высшая школа, 1990. – 175 с.
18. Васильев Л. М. Теория семантических полей. // ВЯ, 1971.- № 5.- С. 105-113.
19. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. – М., 1999 // Вежбицка А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1996.
20. Вежбицкая А. Обозначения цвета универсалии зрительного восприятия / Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание.- М., 1996. – С. 231-291.
21. Венкель Т. В. Синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні характеристики прикметників на позначення кольору в англійській мові. Автореф. ... канд.. філ. наук. Львів, 2004. С. 20.
22. Вербицька О.А. Семантичні і дериваційні модифікації прикметника сірий // Вісник Харк. нац. ун-ту. Серія Філологія. – Харків, 2000. – №491. – С. 247–250.

23. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – М.: Высшая школа, 1989. – 406 с.,
24. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. – М.: Высш. шк., 1988. – 496 с.
25. Виноградов В. В. Русский язык. (грамматическое значение о слове). – М. – Л. : Учпедгиз, 1947.- 784 с.
26. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1963. – 255 с.
27. Висоцький А.В. Структура та склад лексико-семантичної групи прикметників на позначення кольору в українській мові // Система і структура східнослов'янських мов. – К., 1998. – С. 53 – 60.
28. Воробьев Г.Г. Психосемиотика цвета // Психосемиотика познавательной деятельности и общения. – М., 1988. – Вып. 2. – С. 51 – 70, с. 66.
29. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики // Проблемы структурной лингвистики. 1971. – М.: Наука, 1972. – 367- 395.
30. Гак В.Г. От толкового словаря к энциклопедии языка (Из опыта современной французской лексикографии) // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – Т. XXX. Вып. 6. – М., 1971. – С. 524- 530.
31. Гёте И. В. К учению о цвете (хроматика) // Психология цвета. – М., К., 1996. – С. 281- 349.
32. Гёте И. В. Очерки учения о свете / И. В. Гёте. Избранные сочинения по естествознанию.– М.: Наука, 1976.– С. 248-342.
33. Гёте И. В. Избранные работы по естествознанию/ Пер., послесл. и коммент. Н.И.Канеева. Ред. акад. Е.Н. Павловского. – М.: АН СССР, 1957.
34. Голан А. Миф и символ. – Москва – Иерусалим, 1994. – 375с.
35. Горпинич В. О. Словотворення і словотвір української мови. – Київ: Наукова думка, 1995 – 68 с.
36. Грибова Л.О. Яскравий сірий колір // Культура слова. – 1981. – Вип. 20. – С. 37–43.

37. Григорук С.И. Колористична лексика в поезії Г.Р.Державіна (у контексті поетичного мовлення епохи): Автореф. ... дис. канд.. філол.. наук. – К.,1998. – 18 с.
38. Григорук С.И. Психологический аспект исследования поэтической колористики // Вісник Харк. ун-ту. Сер. Філологія. – Харків, 2000. – № 491. – С. 612–615.
39. Губарева Г.А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко. Дис. канд.. філол.. наук. – Харків, 2002. – 174 с.
40. Дерибере М. Цвет в деятельности человека. – М., 1964. – 183 с.
41. Дзівак О.М. Лексика на позначення кольорів у сучасній літературній мові: Дис. ... канд. філол. наук. – К., 1974. – 175 с.
42. Дорошенко Л. О. Категорія безвідносної міри ознаки в слов'янських і германських мовах: семантика, структура форм. Автореф. канд. філ. наук. – Донецьк, 2005. – 20 с.
43. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.
44. Звегинцев В. А. Семасиология. – М.: МГУ, 1957. – 321 с.
45. Иванова И. П. Структура слова и морфологические категории / И. П. Иванова. // Вопросы языкознания. – 1976. – № 1. – С. 55–61
46. Іноземна філологія. Вип. 9. Питання класичної філології. № 5. 1966. С. 164/ Н. І. Безбородько. Питання семантики та словотвору в працях академіка М. М. Покровського с. 87-92.
47. Караулов Ю.Н. Структура лексико-семантического поля // Научные доклады высшей школы: Филологические науки. – 1972. - № 1. – С. 57 – 68.
48. Каращук П. М. Словообразование английского языка / Каращук П. М. – М.: Высш. шк., 1977. – 304 с.

49. Кацнельсон С. Д. К понятию типов валентности // ВЯ. – 1987. - № 3. – С. 20-32.
50. Кацнельсон С. Д. Язык поэзии и первобытно-образная речь. // Известия АН СССР. Серия лит. и яз. – Т. 6. Вып. 4, - М., 1947. – С. 301-316.
51. Кириченко А.П. До семантичної характеристики назв кольорів у східнослов'янських мовах // Питання укр. мовознавства. Книга 4. – Львів, 1960. – С.127 – 136.
52. Ковалик І. Вчення про словотвір. Вид-во Львівськ. Ун-ту, 1961, с 83.)
53. Коваль-Костинська О.В. Іменники – назви кольорів у слов'янських мовах // Українське мовознавство. – К., 1974. – Вип. 2. – С. 9–28.
54. Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 1999. – 19 с.
55. Ковальська І.В. Особливості відтворення стилістичної семантики колірних лексем у перекладі // Мовознавство. – 1999. – № 4–5. – С. 67–70.],
56. Ковбасюк Л.А. Семантичний та функціональний аспекти одиниць вторинної номінації з компонентом "кольороназва" в сучасній німецькій мові: Автореф. ... дис. канд.. філол.. наук. – К., 2004. – 20 с.
57. Козак Т.Б. Лексико-семантична група слів, які позначають колір у німецькій мові (діахронічне дослідження): Автореф. ... дис. канд.. філол.. наук. – Одеса, 2002. – 19 с.
58. Кравков С.В. Цветовое зрение. – М.: Просвещение, 1951. – 250 с.
59. Критенко А.П. Семантична структура назв кольорів // Славістичний збірник. – К.: АН УРСР, 1965. – С. 97–111.
60. Кронгауз М. А. Семантика: Учебник для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений / Максим Анисимович Кронгауз. – 2-е изд. Испр. и доп. – М.: Издательский центр „Академия”, 2005. – 352 с.
61. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос.

Академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

62. Кузьміна Е. Б. Поетична семантика концептів "білий" - "чорний" (на матеріалі української лірики першої третини ХХ сторіччя): Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – Харків, 2005. – 19 с.

63. Левицкий В. В. Семасиология. – Винница: нова книга, 2006. – 512 с.

64. Липгарт А. А. Основы лингвопоэтики: Учебное пособие. Изд. 4-е. – М.: Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2010 – 168с.

65. Лисиченко Л. А. Лексико-семантическая система украинської мови. Х.: Харківський держ. пед. ун-т, 1997.- 129 с.

66. Лисиченко Л.А. Психологічна детермінованість художнього мовлення // Вісник Харк. ун-ту. Сер. Філологія. – Харків, 2000.– № 491. – С. 605–608.

67. Лосев А.Ф.. Знак. Символ. Миф. Изд-во Московск. ун-та, 1982. – 477с.

68. Малинаускене Н.К. Некоторые особенности системы цветообозначений в языке Гомера //Живое наследие античности. – М., 1987. – С. 24-40.

69. Малиновська О. І. Синонімія старогрецьких прикметників зі значенням "нещасний" у трагедіях Есхіла, Софокла та Евріпіда / Малиновська О. І. // автореф. Дис. Канд. філол. наук. Львів, 2007.

70. Минина Н. М. Семантические поля в практике языка: пособие по лексике немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1973. – 56 с.

71. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: Монографія / Мірченко М. В. – Луцьк: „Вежа”Волин. Держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 340 с.

72. Москович В. А. Семантическое поле цветообозначений. (Опыт типологического исследования семантического поля). Автореф. ... канд. фил. наук. М., 1965. с. 18.

73. Москович В.А. Система цветообозначений в современном английском языке // Вопр. языкознания. – 1960. – №6. – С. 85–87.
74. Муляр С. П. Колористическая семантика в структуре русского художественного текста (язык поэзии 70-80 гг. XX века) Дис. канд фил. наук. Луцк, 2003. – 200 с.
75. Мурьянов М.Ф. К интерпретации славянских цветообозначений // Вопр. языкознания. – 1978. – №5. – С. 93–110.
76. Невелова С.Л. Вопросы поэтики древнеиндийского эпоса: эпитет и сравнение. – М.: Наука, 1979. –136 с.
77. Норманская Ю. В. Цветообозначения в древнегреческом языке / Наименования цвета в индоевропейских языках: Системный и исторический анализ.– М.: КомКнига, 2007.– 320 с.)
78. Норманская Ю. В. Цветообозначения в санскрите. // Наименования цвета в индоевропейских языках. Системный и исторический анализ. М.: КомКнига, 2007. – 320 с.
79. Панченко А.М. О цвете в древней литературе восточных и южных славян // Труды отдела древнерус. лит-ры. Литературные связи древних славян. – Т. 23. – Л.: Наука. – С. 3–15.
80. Панько Т. І. Слово „золотий” у поезії І. Франка// Рідне слово. – К.: Наукова думка, 1974. – Вип. 8. – С. 22-26.
81. Пасічник І. А. Категорія валентності предикативних прикметників. Луцк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006.- 184 с.
82. Пастушенко Т. Яскравість та насиченість кольору як компонент семантичної структури колірних номінацій // Studia metodologica: Зб. наук. праць. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – С.101 – 105.
83. Пелевина Н.Ф. О соотношении языка и действительности (обозначение красного и синего цветов) // Филологические науки. – 1962. – №2. – С. 149–152.

84. Петришин М. Й. Семантичне поле прикметників розміру у старогрецькій мові. Дис. канд. філ. наук. Львів, 2005. – 209 с.
85. Покровский М. М. Избранные работы по языкознанию / Покровский М. М. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – 382 с.
86. Покровский М.М. Семасиологические исследования в области древних языков. Серия «Школа классической филологии» Изд. 2. 2006.– 136 с.
87. Потебня А.А. Слово и миф .– М.: Правда, 1989. – 622 с.
88. Рахилина Е. В. О семантике прилагательных цвета / Наименования цвета в индоевропейских языках: Системный и исторический анализ.– М.: КомКнига, 2007.– 320 с.
89. Родионова С. Е. Семантика интенсивности и ее выражение в современном русском языке [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.iling.spb.ru/grammatikon/mater/ps_rodionova.pdf.
90. Рязанцева Д. В. Ступені порівняння прикметників як ефективний засіб створення граматичного значення оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступа:http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2011_17_2.
91. Савченко А. Н. Части речи как грамматические и Лексико-грамматические классы слов в индоевропейских языках // Вопр. теории частей речи. – Л.: Наука, 1968. – С. 185 – 190.
92. Садыкова Н. К. Цветообозначения у Гомера. Автореф. ... канд. фил. наук. М., Изд-во Моск. ун-та, 1975, с. 23.
93. Сенів М. Г. Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень (на матеріалі латинської мови). Донецьк: Донеччина, 1997. – 384 с.
94. Смирницкий А. И.. Значение слова. ВЯ, № 2, 1955, с. 82-84.
95. Содомора Андрій. Під чужою тінню. Львів, 2000. – 335 с.
96. Соколовская Ж.П. Проблемы системного описания лексической семантики. – К.: Наук. думка, 1990. – 184 с. Фридрак В.Б. Веселкове різнобарв'я (прикметники-кольороназви)// Укр. мова і літ. в шк. – 1991. – №5. – С.51 – 55.

97. Солопов А. И. Цветообозначения в латинском языке. / Наименования цвета в индоевропейских языках: Системный и исторический анализ.– М.: КомКнига, 2007.– 320 с.
98. Степанов Ю.С. О некоторых актуальных расширениях философии языка в сторону логистики, феноменологии и других областей. В сб. Философия языка: в границах и вне границ / Ю.С. Степанов, Ю.И. Сватко, М.Серр и др. Сост. и науч. ред. тома Д.И. Руденко. – Х.: Око, 1999. – [Т. 3-4]. – 400с. – (Междунар. сер. монографий). – С.14-32.
99. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики / на материале совр. нем. Языка / Степанова М. Д. – М.: Высш. школа, 1968. – 200 с.
100. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М.: Изд-во лит-ры на иностран. языках. 1953. 375 с.
101. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Телия В. Н. – М.: Наука, 1986. – 141 с.
102. Улуханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания/ Улуханов И. С. – М.: Наука, 1977. – 256 с.
103. Ульман С. Семантические универсалии // НЛ. – Вып. 5. Языковые универсалии. – М.: Прогресс, 1970. – С. 250-299.
104. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принципы семасиологического описания лексики. – М., 1986. – 239 с.
105. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 287 с.
106. Филин Ф. Н. О лексико-грамматических группах слов // Езиковедски изслед. в чест. на акад. Ст. Младенов. – София: БАН, 1957. – С. 523-538.
107. Фрагменты ранних греческих философов. Часть 1. От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики / Отв. редактор и автор вступительной статьи доктор философских наук И.Д.Рожанский. – М.: Наука, 1989. – 576с.

108. Френкель Е. И. О степени интенсивности оценочных единиц в современном английском языке. – М.: Наука, 1982. – 64 с.
109. Фрумкина Р.М. Психолингвистические методы изучения семантики // Психолингвистические проблемы семантики. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 46-86.
110. Цв'як Л. В. Прикметники, що позначають освітлення в сучасній німецькій мові (дистрибутивно-статистичний аналіз: Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – Одеса, 2001. – 20 с.
111. Чікало М.І. Назви кольорів у пам'ятках української мови XIV-XVII ст.: Автореф. ...дис. канд. філол. наук. –Львів, 1994. – 23 с.
112. Чус О. Ф. Синтагматичний компонент значення в семантичній структурі суфіксальної морфеми/ Науковий вісник. Філологічні науки. Мовознавство. №8. 2010. – 447с.)
113. Шаумян С. К. Структурная лингвистика. Изд-во Наука, М., 1965, 395 с.
114. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж, Изд-во Воронежск. ун-та, 1987, с 190.
115. Шведов С. А.. Дериватологія і латинська мова. / <http://www.franko.lviv.ua/faculty/inomov.new>
- 115 а. Шведов С. А. Словообразование в латинском языке: Учебное пособие для студ. отд. класс. філол. ун-тов. Х. : ХНУ В. Н. Каразина, 2004.
116. Шемякин Ф.К. К вопросу об отношении слова и наглядного образа (цвет и его значения)/ Изв. АПН РСФСР. – 1960. – Вып. 13. – С. 5–47.
117. Шеховцова Е. А. Формирование символической семантики цветообозначений: культурологический аспект. – дис. канд. фил. наук, Донецк, 2003. – 209 с.
118. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
119. Шрамм А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1979. – 134с.

120. Шутак Л., Шинкарук В. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки / Шутак Л., Шинкарук В. Чернівці: Рута, 2002. – 123 с.

121. Щерба Л. В. О тройком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании //Языковая система и речевая деятельность. - Л., 1974. - С. 24-39.

121 а. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974. – 428 с.

122. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике. – М.: Наука, 1974. – 255 с.

122А. Этнопсихолінгвістика.– М., 1988.– 190 с.

123 Яворська Г.М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації) // Мовознавство. – 1999. – № 2–3. – С. 42–50.

124 Яньшин П. В. Эмоциональный цвет. Эмоциональный компонент в психологической структуре / Яньшин П. В. – Самара: Изд-во СамГПУ, 1996. – 218 с.

125 Berlin V., Kay P. Basic Colour Terms: Their universality & evolution. Berkeley: Univ. of California press, 1969.

126 Birren F. Color Psychology and Color Therapy. – N. Y., 1961.

127 Brinkmann H. Die deutsche Sprache Gestalt und Leistung. 2 Aufl. neuüberarb.- Düsseldorf: Schwann, 1971. – 939 S.

128 Nam-Shin Cho: Соотношение деривационных морфем и семантика мотивированных основ. In: Svetlana Mengel (Hrsg.) Slavische Wortbildung: Semantik Und Kombinatorik. Münster-London-Hamburg, 2002. S. 125-137).

129 Stern G. Meaning and Change of Meaning. With Special Reference to the English Language. – Göteborg, 1931)

130 Trier J. Altes und Neues vom sprachlichen Feld // Duden-Beiträge zu Fragen der Rechtschreibung, der Grammatik und des Stils. – Hf. 34. – Mannheim-Zürich, 1968.

131 Weisgerber L. Die Bedeutungslehre – ein Irrweg der Sprachwissenschaft? // Germanisch –Romanische Monatsschrift, 15, 1927.

СЛОВНИКИ ТА ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- 132 Бережан В. М., Пасіко Н. М. Вступ до мовознавства: Словник довідник лінгвістичних термінів. – К., 1982. – 210 с.
- 133 Гак В. Г. Лексическое значение слова: Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – 420 с.
- 134 Гируцкий А. А. Введение в языкознание. – Минск: „ТетраСистемс”, 2001. – 288 с.
- 135 Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. М.: 1976. – 1096 с.
- 136 Керлот Х.Э. Словарь символов. М.: REFL – book, 1994. – 608с.
- 137 Латинский язык. / Под ред. Я. М. Боровский, А. В. Болдырев. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1949. – 439 с.
- 138 Латинский язык. Учебник для фак-тов иностр. языков пед. ин-тов / Под ред. В. Н. Ярхо, В. И. Лободы. – М.: Изд-во „Просвещение”, 1969. – 384 с.
- 139 Мала філологічна енциклопедія / Уклали: Скопенко О. І., Цимбалюк Т. В. – К.: Довіра, 2007. – 478 с.
- 140 Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 141 P. Ovidius Naso. Metamorphoses. – Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1928. – 378 s.
- 142 P. Ovidius Naso. Opera. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perseus.tufts.edu>.
- 143 P. Vergilius Maro. Aeneis. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perseus.tufts.edu>.
- 144 P. Vergilius Maro. Opera. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perseus.tufts.edu>.

145 Q. Horatius Flaccus. Oden und epoden. – Berlin: erklärt von Adolf Kiessling, 1917. – 584 s.

146 Q. Horatius Flaccus. Opera. – Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1959. – 378 s.

Додаток А.

Інвентаризація лексем семантичного поля на позначення білого кольору в латинській мові.

Лексеми латинської мови, що позначають білий колір.

Таблиця А. 1.

п/п	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1.	albus	8	50	28
2.	albens	0	12	0
3.	albidus	0	1	0
4.	argenteus	0	3	0
5.	candens	3	3	5
6.	candidus	18	42	18
7.	canens	0	1	6
8.	canus	2	17	5
9.	eburneus	0	9	0
10.	exsanguis	0	7	0
11.	fulgens	0	5	0
12.	fulmineus	0	4	0
13.	illimis	0	1	0
14.	incanus	0	1	0
15.	lacteus	4	6	4
16.	liquidus	0	43	22
17.	lucens	0	3	0
18.	lucidus	6	12	5
19.	marmoreus	0	13	4
20.	micans	0	4	0
21.	nitens	0	8	12
22.	nitidus	9	37	5
23.	nivalis	3	0	4
24.	niveus	3	44	17
25.	perlucens	0	3	0
26.	perlucidus	1	4	0
27.	praecanus	1	0	0
28.	purus	0	14	12
29.	radians	0	3	0
30.	radiatus	0	1	0
31.	serenus	2	9	15
32.	sidereus	0	6	
33.	splendidus	7	9	0

34.	vibratus	0	2	0
35.	vitreus	2	3	2
	всього	69	384	164

Інвентаризація лексем семантичного поля на позначення червоного кольору в латинській мові.

Лексеми латинської мови, що позначають червоний колір.

Таблиця А. 2.

n/n		Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1	aeneus	0	3	0
2	aeratus	0	2	0
3	aeripedis	0	1	0
4	cruentus	0	31	3
5	cruentatus	0	2	0
6	ferrugineus	0	0	1
7	funestus	0	5	0
8	poeniceus	0	3	0
9	rudibundus	0	3	0
10	puniceus	0	8	3
11	purpureus	10	62	22
12	roseus	1	7	0
13	rubefactus	0	2	0
14	rubens	3	7	9
15	ruber	6	7	5
16	rubicundus	1	0	1
17	rutilus	0	9	4
18	sanguineus	0	9	19
19	saturatus	0	2	2
	всього	24	197	88

Інвентаризація лексем семантичного поля на позначення чорного кольору в латинській мові.

Лексеми латинської мови, що позначають чорний колір.

Таблиця А. 3.

n/n	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані у Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1.	ater	21	34	49
2.	caliginosus	1	0	0
3.	concretus	0	2	6
4.	densus	0	21	49
5.	foedatus	0	2	1
6.	fumans	0	2	6
7.	fumidus	0	2	3
8.	furvus	1	0	0
9.	limosus	0	5	2
10.	maestus	0	40	39
11.	niger	17	61	46
12.	obscurus	3	14	6
13.	ob(s)trusus	0	2*	0
14.	opacus	0	16	19
15.	piceus	0	6	7
16.	pullus	0	4	1
17.	scaber	0	6	0
18.	sordidus	12	6	2
19.	spissus	0	1	1
20.	spurcus	1	0	0
21.	sublustris	1	0	1
22.	tenebrosus	0	2	2
23.	torvus	0	4	9
	всього	57	231	248

Інвентаризація лексем семантичного поля на позначення жовтого кольору в латинській мові.

Лексеми латинської мови, що позначають жовтий колір.

Таблиця А. 4.

n/n	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1.	auratus	0	13	2
2.	aureus	4	60	42
3.	croceus	0	7	10
4.	cereus	1	0	3
5.	flammifer	0	3	0
6.	flavens	0	6	5
7.	flavus	7	34	12
8.	fulvus	3	34	19
9.	gilvus	0	0	1
10.	igneus	3	0	0
11.	igniferus	0	1	0
12.	inauratus	0	4	0
13.	luridus	3	8	0
14.	luteus	0	5	2
15.	murreus	1	0	0
16.	pallens	0	7	13
17.	ravus	0	1	0
	всього	22	183	109

Інвентаризація лексем семантичного поля на позначення зеленого кольору в латинській мові.

Лексеми латинської мови, що позначають зелений колір.

Таблиця А. 5.

п/п	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горация	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1	frondens	0	1	6
2	herbosus	1	3	1
3	pallidus	1	4	9
4	umbrosus	3	14	5
5	verpallidus	1	0	0
6	virens	0	4	3
7	viridis	9	43	35
	всього	15	79	59

Інвентаризація лексем семантичного поля на позначення синього кольору в латинській мові.

Лексеми латинської мови, що позначають синій колір.

Таблиця А. 6.

п/п	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горация	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1	caeruleus	0	30	14
2	lividus	6	1	1
3	livens	0	2	1
	всього	6	33	16

Примітки:

* - лексема вжита лише цим автором.

Додаток Б.

Лінійна кореляція ЛСП прикметників кольору

Для обчислення коефіцієнта кореляції використовуємо таку формулу:

$$r = \frac{\sum (X_i - X)(Y_i - Y)(Z_i - Z)}{\sqrt{\sum (X_i - X)^2 (Y_i - Y)^2 (Z_i - Z)^2}},$$

де r – коефіцієнт лінійної кореляції; Σ – сума отримана в результаті певних операцій над величинами; X_i - значення першої ознаки; Y_i - значення другої ознаки; Z_i - значення третьої ознаки; X – середня величина значень першої ознаки; Y – середня величина значень другої ознаки.

Лінійна кореляція ЛСП прикметників білого кольору

Таб. Б 1

n/n	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1.	albus	8	50	28
2.	albens	0	12	0
3.	albidus	0	1	0
4.	argenteus	0	3	0
5.	candens	3	3	5
6.	candidus	18	42	18
7.	canens	0	1	6
8.	canus	2	17	5
9.	eburneus	0	9	0
10.	exsanguis	0	7	0
11.	flumineus	0	4	0
12.	fulgens	0	5	0
13.	fulmineus	0	4	0
14.	illimis	0	1	0

15.	incanus	0	1	0
16.	lacteus	4	6	4
17.	liquidus	0	43	22
18.	lucens	0	3	0
19.	lucidus	6	12	5
20.	marmoreus	0	13	4
21.	micans	0	4	0
22.	nitens	0	8	12
23.	nitidus	9	37	5
24.	nivalis	3	0	4
25.	niveus	3	44	17
26.	perlucens	0	3	0
27.	perlucidus	1	4	0
28.	praecanus	1	0	0
29.	purus	0	14	12
30.	radians	0	3	0
31.	radiatus	0	1	0
32.	serenus	2	9	15
33.	sidereus	0	6	0
34.	splendidus	7	9	0
35.	vibratus	0	2	0
36.	vitreus	2	3	2
	r	0,6160	1	0,8276

Лінійна кореляція ЛСП прикметників чорного кольору

Таб. Б 2

n/n	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горация	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1	ater	21	34	49
2	caliginosus	1	0	0
3	concretus	0	2	6
4	densus	0	21	49
5	foedatus	0	2	1
6	fumans	0	2	6
7	fumidus	0	2	3
8	furvus	1	0	0
9	limosus	0	5	2
10	maestus	0	40	39
11	niger	17	61	46
12	obscurus	3	14	6
13	ob(s)trusus	0	2	0
14	opacus	0	16	19
15	piceus	0	6	7
16	pullus	0	4	1
17	scaber	0	6	0
18	sordidus	12	6	2
19	spissus	0	2	0
20	spurcus	1	0	0
21	sublustris	1	0	1
22	tenebrosus	0	2	2
23	torvus	0	4	9
	r	0,6537	1	0,8809

Лінійна кореляція ЛСП прикметників червоного кольору

Таб. Б 3

n/n	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1.	aeneus	0	3	0
2.	aeratus	0	2	0
3.	aeripedis	0	1	0
4.	cruentus	0	31	3
5.	cruentatus	0	2	0
6.	ferrugineus	0	0	1
7.	funestus	0	5	0
8.	poeniceus	0	3	0
9.	puđibundus	0	3	0
10.	puniceus	0	8	3
11.	purpureus	10	62	22
12.	roseus	1	7	0
13.	rubefactus	0	2	0
14.	rubens	3	7	9
15.	ruber	6	7	5
16.	rubicundus	1	0	1
17.	rutilus	0	9	4
18.	sanguineus	0	9	19
19.	saturatus	0	2	2
	r	0,7374	1	0,7563

Лінійна кореляція ЛСП прикметників жовтого кольору

Таб. Б 4

n/n	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1	auratus	0	13	2
2	aureus	4	60	42
3	croceus	0	7	10
4	cereus	1	0	3
5	flammifer	0	3	0
6	flavens	0	6	5
7	flavus	7	34	12
8	fulvus	3	34	19
9	gilvus	0	0	1
10	igneus	3	0	0
11	igniferus	0	1	0
12	inauratus	0	4	0
13	luridus	3	8	0
14	luteus	0	5	2
15	murreus	1	0	0
16	pallens	0	7	13
17	ravus	0	1	0
	r	0,6868	1	0,9172

Лінійна кореляція ЛСП прикметників зеленого кольору

Таб. Б 5.

	Лексеми, вживані в римській літературі	Лексеми, вживані у Горація	Лексеми, вживані в Овідія	Лексеми, вживані у Вергілія
1.	frondens	0	1	6
2.	herbosus	1	3	1
3.	pallidus	1	14	9
4.	umbrosus	3	14	5
5.	vepallidus	1	0	0
6.	virens	0	4	3
7.	viridis	9	43	35
	r	0,9564	1	0,9601

Лінійна кореляція ЛСП прикметників синього кольору

Таб. Б 6.

№	Лексеми, вживані в римській літературі	У Горація	У Овідія	У Вергілія
1	caeruleus	0	30	14
2	lividus	6	1	1
3	livens	0	2	1
	r	-0,5261	1	0,9995

